

J. ŠTELMACHERS

RAKSTURU ANALIZE

(Sirdsizglītības kursa konspekts)

I. VISPĀRĒJĀ DAĻA

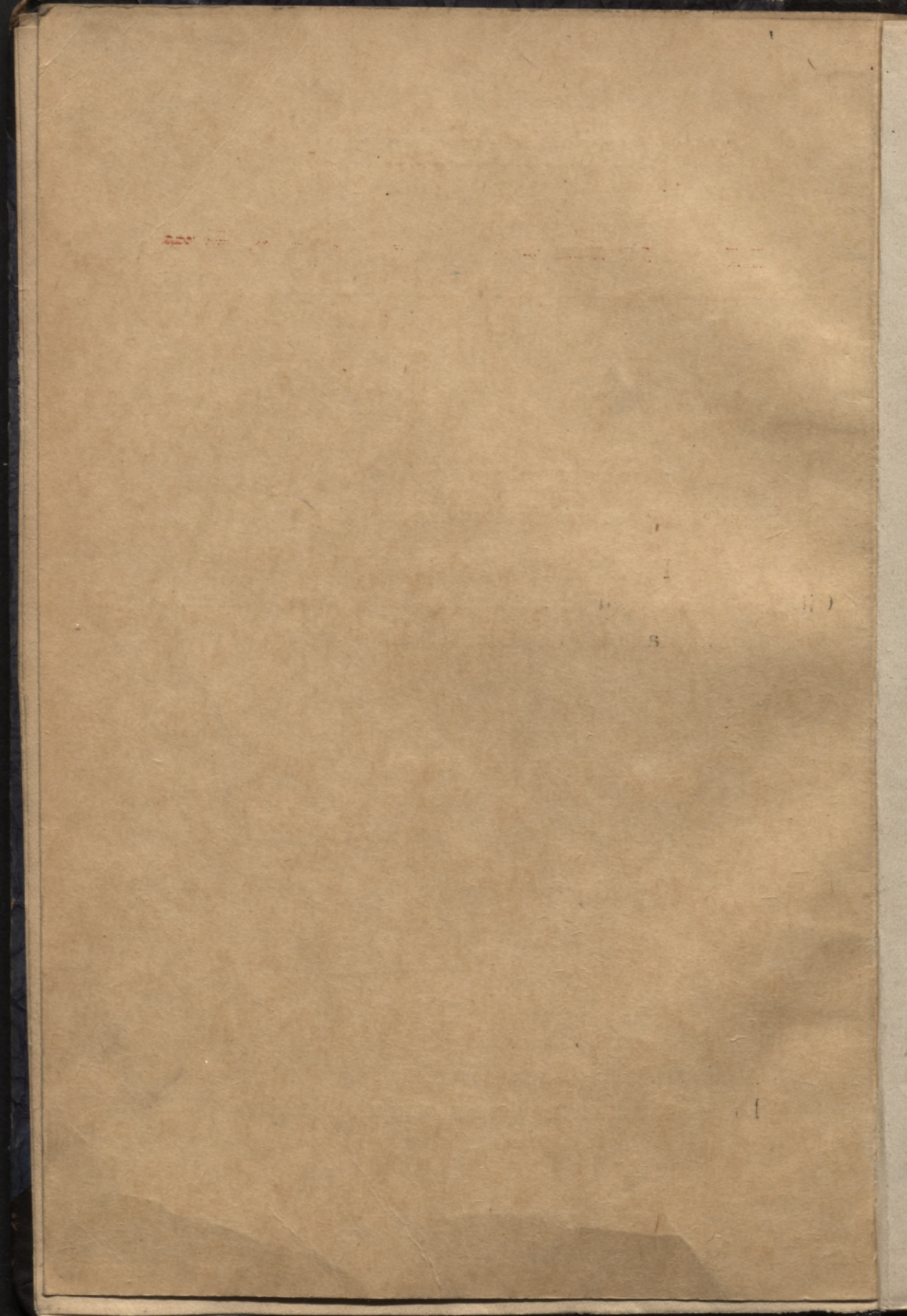
Dzīves labklājības un cilvēku pārradišanas problems

II. SPECIALĀ DAĻA

Cilvēku labās un ļaunās rakstura īpašības, viņu pazīmes,
izkopšana un iespaids ikdienišķā dzīvē

Rīgā, 1925

Krājumā Valtera un Rapas akciju sabiedrībā

62-4

299

Veltīta daudzcietai Latvju Tautai

090.241
J. ŠTELMACHERS

RAKSTURU ANALIZE

(Sirdsizglītības kursa konspekts, proponēts
vidusskolu pēdējām klasēm.)

Rokas grāmata audzinātājiem

I. VISPĀRĒJĀ DAĻA

Dzīves labklājības un cilvēku pārradišanas problems

II. SPECIALĀ DAĻA

Ciivēku labās un ļaunās rakstura īpašības, viņu pazīmes,
izkopšana un iespaids ikdienišķā dzīvē

Rīgā, 1925

Krājumā Valtera un Rapas akciju sabiedrībā

Valtera un Rapas,
akc. sabiedr. spiestuve
Rīgā, Brīvības ielā 129/136.

0303018779

L. V. B.
In. 175.020
82

Raksturu analīze, kā nepieciešams mācību priekšmets.

(Ievada vietā.)

Mūsu kulturas ārējie sasniegumi iet milzu soļiem uz priekšu. Pēdējos gadu desmitos ir iegūti neiedomājami panākumi zinātnē, mākslā, teknikā un sabiedriskā dzīvē. Liekas, ka nupat cilvēkam vajadzētu sasniegt savas varas augstumu, savas labklājības pilnību.

Tomēr kaut kas neredzams, bet stipri sajūtams, traucē šo sasniegumu labsajūtu, un mūsu dzīve pilna dažādu nesaskaņu un neveiksmju.

Tāpēc mūsos uznāk jaunas bažas par to, vai pašā cilvēka iekšējā attīstība ir zināmā saskaņā (kontaktā) ar ārējiem sasniegumiem un vai šī lielā vara, kas nāk cilvēku rokās, nenāk par agru, — vai tā netiks un jau netiek izlietota kā briesmīgs ierocis, ne vis dzīves labklājības pacelšanai, bet, taisni otrādi — viņas nelaimes un ciešanu veicināšanai? —

Cilvēks, mēs redzam, ir ļauns, kamēr tas vēl ir bērns, cilvēks ir ļauns, kad viņš apmeklē skolas, cilvēks ir ļauns, arī kad viņš jau sasniedz savā darbā pilnību, (vienalga, vai tas ir mākslinieks, zinātnieks, tehniķis, vai sabiedrisks darbinieks), kad viņa rokās jau atrodas zināma daļa no dzīves vadības un citu, mazāko brāļu, likteņi.

Un tāpēc, ne reizi vien, ir pacelts jautājums, ka līdz ar cilvēku mācīšanu skolās dažādām zināšanām, jā rūpējas arī par viņa audzināšanu, — sirds un gara izglītošanu.

Tā tad mūsu nākotnes doma, nākotnes rūpes būtu, gādāt, lai cilvēks nebūtu ne mazāk labs, kā gudrs, lai viņa iekšējā pasaule nepaliktu iepakā viņa ārējiem sasniegumiem.

Ko gan līdz viņam, pa daļai mechaniski, skolās iemācītās formulas, dabas zinības, vēsturiskie notikumi un valodas, ja nav ierosināta viņa gara pašdarbība, **ricību pašanalīze**, ja nav izkopta inteliģence, nav iegūta **sirdsizglītība**?

No vienas puses cilvēks iegūst brīvības un varas līdzekļus, no otras puses viņš **netiek audzināts saprātīgi tos izlietot**.

Visā mūsu dzīvē, visā pasaulē, mēs redzam, ka kultūras ieguvumi tiek izlietoti, starp citu, arī ļaunos, egoistiskos nolūkos...

Šī iekšējās un ārējās, dzīves nevienāda attīstība un nesaskaņa var nostādīt tautas un cilvēces kultūru katastrofāla posta priekšvakarā.

Tāpēc ir pats beidzamais laiks uzklaut daudzus zinātnieku brīdinošos norādījumus par etikas, morales un citu augstāko cilvēku gribas un apziņas impulsu izkopšanas noīzmi un **neatstāt tos vienīgi, kā lasāmo materialu**, bet imperatīvi-zistematiskā kārtā realizēt, gādājot par labu, sirdsizglītotu cilvēku audzināšanu arī skolās, **ar sevišķa priekšmeta piepalīdzību**, kas, galvenām kārtām, varētu būt par abiturentu gatavības mērķu.

Līdz šim skolās, kā vienīgais priekšmets cilvēku audzināšanai ir bijusi ticības mācība. Tagad šo priekšmetu pārvērš par neobligatorisku, vai pavisam izskauž, nedodot tā vietā nekā cita, pietamā, kas stiprinātu jaunā pilsoņa, līdzcilvēka, kā arī nākošā tautas kultūras celtnieka garu, izkoptu viņa raksturu, pienākumu un uzdevumu apziņu.

Visi augšminētie apstākļi pamudinājuši mani ierosināt šāda priekšmeta („dzīves un cilvēku raksturu analīzes“) uzņemšanu vidusskolās pasniedzamo mācību saimē, jo šī priekšmeta studija atvieglinās audzēkņiem analizēt, kā savu, tā arī citu cilvēku darbību, izturēšanos un savstarpējās attiecības, regulējot dzīvi arvien tā, lai aizkavētu visa ļaunā, traucējošā izpaušanos un veicinātu labā un vērtīgā attīstīšanos.

Caur savu un citu raksturu analīzi cilvēks varēs vieglāk ar cilvēku tuvāk iepazīties, pratīs cienīt otra vērtības, atturēsies no pārsteidzīgas rīcības un, varbūt, sajūtīs organisku dziņu savstarpēji palīdzēt.

*

*

*

Apzinos, ka pirmais solis uz jaunā ceļa vēl nedrošs, ka šeit izteiktā doma vēl nepilnīga, lai tuvotos uzstādītam lielajam mērķim; bet es jūtu, ka šis ierosinājums rodas, kā mūsu jaunās dzīves prasība un neatliekama vajadzība, un tāpēc, es ticu, ka pati dzīve to papildinās un atbalstīs.

Ceru, pie šī svarīgā priekšmeta izkopšanas pakavēsies ikviens, kam rūp mūsu nākamās dzīves saskaņota un saprātīga izveidošanās un ka arī man pašam būs vēl tā laime un iespējamība joprojam nodoties šim uzdevumam ar vēl jo lielāku rūpību un nodziļināšanos...

Līdz ar faktiskām grūtībām, ar kurām tieši saistīta šī jautājuma pilnīga atrisināšana un realizēšana, uzmācās vēl viena, liekas, neizbēgama grūtība — cīņa ar pastāvošo pārliecību un iedomu inerci, kas jāved, kādreiz tīri nevajadzīgi, katrai jaunai iniciatīvai, pirms tā iegūst vispārēju ievēribu, piekrišanu un savas tiesības.

Šai cīņā laimīgais un arī nelaimīgais idejas nesējs arvien uzdužas uz nelabvēlīgu, bet raksturīgu, viņa apkārtnes izturēšanos. Sākumā šo ideju uzņem ar lielāko ironiju un egoistiski-stulbu noliegšanu, kā kaut ko pavisam aplamu, nepiemērotu, vai, vismaz, „tādā veidā“ neizlietojamu, bet

vēlāk, kad tā ir neapstrīdami ieguvusi savas pilsoņu tiesības, un pierādījusi tās, tā sakot, melns uz balta, tad, kā par brīnumu, izrādās, ka tas nav bijis nevienam nekāds noslēpums, nekas sevišķi jauns, bet visiem jau sen zināms, parasts...

Labi, ja idejai dabiskas parādības raksturs, kad tās pierādīšana ir ārējiem jūtu orgāniem, — redzei, dzirdei u. c. līdz ar viņu spēju pavairotājiem — teleskopiem, mikroskopiem u. t. t. pieejami, viegli, samērā, pārbaudāma.

Pretējā gadījumā viņai jāpārdzīvo ilgs pārbaudījuma laikmets. Tāpēc arī šoreiz es apeleju pie sabiedrības, lai tā ieturētu vislielāko objektivitāti pret proponēto priekšmetu un nemeklētu te, kā parasti to dara, piedauzības akmeņus, bet uzmeklētu arī to labo un mēģinātu to reiz arī jau sākumā atbalstīt.

Arī es pats ieraugu šai darbā bezgala daudz trūkumu, kā izstrādājuma un formas ziņā, tā arī pašā saturā.

Bet ikviens no mums it labi zin, ka ierosinājumu īstais saturs rodas vienīgi caur ilgu pielietošanu un piedzīvojumiem, kad izdevības un laika arvien vēl pietiekoši ikvienam to koriģēt; neviens jaunieguvums uz reizi nenostājās gata vs mūsu priekšā, visā pilnībā. Katrai lietai vajadzīga sava dabiska attīstība, tāpat kā, piemēram, pakāpeniska lokomotīves pārkonstruēšana no primitīvās, kāda tā bija 100 gadu atpakaļ, līdz mūsu dienu milzenim, saprotams, nenotika caur kritizēšanu, pelšanu vai liešanu, bet caur viņas pastāvīgu lietošanu, uzduroties uz neērtībām, un trūkumiem, kuŗu novēršana deva konstrukcijas uzlabojumus...

Runājot par šī darba avotiem un materiāliem, man jāaizrāda, ka šeit uzņemti daudzu rakstnieku un filozofu — Šopenhauera, Mantegazzas, Smailsa, Poruka u. c. domas, uz kuŗām dibināti aprakstoši slēdzieni. Daudzi no tiem ņemti no domu sakopojumiem, (Voskresenskij — „Ceļā uz laimi un pilnību“, akad. prof. P. Valdēns — „Zinātne un dzīve“ u. c.), kā arī no personīgām piezīmju burtnīcām un pēc atmiņas.

Arī visi tie pievestie citāti, kuŗu autorus esmu piemirsis, atdalīti pēdiņās.

Skatos tomēr uz šo jautājumu, kā uz mazāk svarīgu, jo rakstnieku un filozofu izteiktās patiesības par labklājību un nelaimi, labu un ļaunu, par patiesību un ne-taisnību, un citām moraliski-etiskām lietām ir tikai oriģinālas variācijas no tām pašām mūžīgi klejojošām domām, kuŗas paudis ikviens domātājs un pravietis, cik tālu vien sniedzas mūsu vēstures skats, sākot jau no pusaizmirstās akadiešu kulturas, un kuŗas iemiesojušās arī ikvienas tautas mītos un citos gara ražojumos.

Galvenais uzdevums še pastāv iekš tam, lai šīs lielās cilvēces domas pēc iespējas popularizētu, darītu saprotamākas, pieejamākas, un izlietojamas, savēlot tās vienā zistemā.

Šāds darbs nekad nevar būt viena cilvēka darbs; pie viņa jāstrādā ikvienai tautai un visai cilvēcei nepārtraukti.

Šis darbs arī nekad nevar tikt izsmelts, jo viņa ietvertais uzdevums izveidojās līdz ar pašu dzīvi.

Raugos uz dzīves labklājības analīzi kā uz savu mūža pienākumu, pie kuŗa izkopšanas domāšu līdz beidzamai iespējamībai.

*
* *

Tagad pāris vārdu par šī priekšmeta pasniegšanu, kuŗā ietilptu 3 uzdevumi: teoretiskais, analītiskais un praktiskais.

Pirmais uzdevums attiecas uz lekcijām saskaņā ar šīs grāmatas saturu. Otrais uzdevums sastādītos no dažādu citu tautu un latvju rakstnieku darbu raksturīgāko tipu analīzes, pievedot attiecīgus citējumus no viņu dzīves momentiem un attiecībām ar citiem cilvēkiem, norādot uz šādu rīcību iemesliem un sekām (kā piem. Kangars, Oļiniete, Bāris, Ob-lomovs u. c.); tāpat apskatāmas vēsturiskas personības, tautas dzejas, pasakas, sakamvārdi, fabulas (Ezopa, Kri-

lova u. c.), kur spilgti raksturotas, kā cilvēku vējības, tā arī labās īpašības. Šeit pievienojami arī uzdevumi audzēkņiem, sastāvoši no tipu meklēšanas, sakopšanas (neizslēdzot arī satirisku u. c. žurnālu asprātības) un raksturīgu cilvēku attiecību ainu komponēšanas.

Trešais uzdevums dibinātos uz savstarpēju novērojumu pamata, sekojot skolnieka rīcībai klasē, starpstundās, ja iespējams uz ielas un, ļoti vēlami, viņa mājas dzīvē attiecībā pret viņa tuviniekiem, nosaucot vārdā, pēc iespējas katru, viņa rīcību un norādot uz sekām, kas saistītas ar šādu viņa izturēšanos.

Saprotams, lai šos uzdevumus būtu iespējams veikt, nepieciešami priekš šī priekšmeta dot pedagoga rīcībā vismaz 2 stundas nedēļā, lai viņš varētu iepazīties ar ikviena audzēkņa īpatnībām un viņa apstākļiem, un varētu ievadīt tā garīgo vērtību izpaušanos vispiemērotākā, audzēkņu spējām, virzienā.

Nobeidzot šo ievadu, laipni lūdzu iesūtīt man drauga aizrādījumus par šī darba trūkumiem, vēlāmiem pārlabojumiem, stripojumiem, papildinājumiem un it sevišķi materiālus — literārisku, vēsturisku tipu raksturojumus, stāstīņus, fabulas u. c., kas ļoti papildinātu šī darba ilustratīvo pusi — uz adresi: Rīgā, Lāčplēša ielā 62/66, dz. 53.

Šī grāmata domāta plašākai sabiedrībai, kāpēc arī viņas pirmais izdevums ieturēts populāri-epizodiskos rāmjos. Cerāms, nākošos izdevumos, līdz ar šī priekšmeta zistemātiskā kursa materiālu pieaugšanu, daudzas vietas no šī izdevuma, kuŗas mazāk attiecas tieši uz raksturu analīzi, būs izmetamas, un kurss pakāpeniski pārstrādājams. Tāpēc, pagaidām, skolotājiem, šī priekšmeta pasniedzējiem, pašiem nāksies sagādāt iztrūkstošos materiālus un papildināt teoretiski zistemātisko pusi, saskaņā ar še dotiem konspektīviem norādījumiem...

God. lasītājus lūdzu lasīt šo grāmatu lēnām, vēlams, vairākkārt un ne visai daudz vienā reizē, jo konspektīvi savilktais materials, kurš attiecas uz mūsu dzīves augstākiem un grūtākiem jautājumiem, kaut gan populāri izteikts, tomēr uzskatāms kā smagāku domu ekstrakts. Pretējā gadījumā, lasot to vienā laidā un neapstājoties tuvāk pie atsevišķām domām, radīsies no visa haotisks iespaids, sarakstītājs tiks pārprasts un grāmata nepanāks savu mērķi...

Un it sevišķi lūgtu god. lasītājus, pirms tie sev, vai citiem dotu par šai grāmatā izteiktām domām kādu spriedumu, neapstāsimies pie **atsevišķiem teikumiem**, bet izlasīt šo darbu visu.

Nododot iespīšanai šo grāmatu, es palieku ticībā, ka nebūs tā, ka neviens nepriecātos un neatbalstītu šo mēģinājumu meklēt ceļus, kā mazināt tautas bēdas un nelaimi, jo ikviens godīgs cilvēks vēlētos, lai, pēc iespējas, jo drīzi iespīdētu mūsu tumšajā, irracionālā dzīvē atdzimšanas mōdinošais stars.

Vispārējā daļa.

(Dzīves raksturs.)

I.

Lai saprastu un novērtētu, vienā otrā gadījumā, cilvēku rīcību, un viņu īpašību izpaušanos caur raksturu parādībām, tad, vismaz īsumā, jāiepazīstas ar dzīvo dabu (t. i. — arī ar dzīves raksturu), ar cilvēku, tautu un cilvēces uzdevumiem, vai, vismaz, ar šo uzdevumu vēsturisko izpaušanos. Šai darbības un mērķa izteiksmē vajaga atrast zināmu likumību, zināmu šo rīcību nepieciešamību un tā tad arī apmierinājumu.

Vispirms jau, neviens no mums nevar droši pateikt: „Es esmu laimīgs“, vai, „es esmu nelaimīgs“, — jo neviens nezina, ko viņa iedomātā laime, vai nelaime nesīs tam nākošā dienā, pat nākošā stundā. Bet mēs, cilvēki, jau nemaz nevērtējam savu patieso laimi, savu faktisko stāvokli, bet mēs mūsu dzīvi vērtējam salīdzinot to ar citu cilvēku labklājības ārējo izpaušanos, rezumējot visu pēc mūsu ieskata un ne vis pēc tā cilvēka ieskata, kuŗa dzīve mūs ieinteresējusi.

Ieraugot tāpēc šādos dzīves apstākļos, savas paviršās analīzes pēc, netaisnības, daudzi no mums zaudē pacietību strādāt, neredz vajadzību cīnīties, zaudē ticību uz taisnības uzvaru, atmet visam ar roku un atdodas dzīves bezmērķa plūdumam, vai arī dodas pašnāvībā. Tāpēc ne vienu reizi vien jau pacelts jautājums, arī zinātnieku starpā, — „vai līdz ar kultūras attīstību, līdz ar cilvēka varas pieaugšanu pār dabu, pamazinājas arī mūsu ciešanas un nelaimes?“ —

II.

Salīdzinājuma pēc, ieskatīsimies mazliet arī mūsu tālajā senātnes dzīvē. No pieejamiem vēsturiskiem materiāliem nav grūti saprast, kā arī tur viss pēc būtības bijis tāpat, kā šodien. Arī senindieši bijuši pesimisti un to iadeāls bijis Nirvana — aizmirstība. Un visi vēsturiskie notikumi Bābelē, Eģiptē, Romā un viduslaikos ar cilvēku garīgo un miesisko verdzināšanu, pretinieku mocīšanu un vajāšanu, aizslīd garām mūsu skatam, kā liela bēdu un ciešanu panorama, kuŗas notikumi, acīmredzot, nav izdomāti, bet savos dīgļos guļ nesaskatāmi, senātnes tumsā tīti, un fiksēti vispārējās dzīves apziņā.

Tūkstošiem gadu plūdušas cilvēku asinis un sviedri, tūkstošiem gadu atskanējušas nelaimīgo vaimanas un nopūtas, un dzīves rūpes graužušas cilvēku laimi un sirdis. Šis ārējās ciešanas ir pa daļai pārgājušas apziņu ciešanā, bet pastāv joprojām. Par viņām mēs lasām arī ikvienā vērtīgā literāriskā darbā, viņas mēs saklausām ikvienā kompozīcijā un mākslas darbā.

Daudzi lieli pravieši un domātāji ir pūlējušies cilvēcei līdzēt un meklējuši saknes visām nelaimēm. Bet, kā redzams, ļoti maz, pat nemaz šai lietā nav bijis iespējams kā darīt. Un tiklīdz tie nākuši pie vienīgās iespējamās varbūtības, ka visu ļaunumu sakne ir pats cilvēks, tie ir tikuši nomētāti akmeņiem.

„Cilvēks ir ļauns no mazām dienām“ un šis ļaunums ir laidis dziļas saknes visā cilvēcē...

Vai tiešām mums būtu jātic arī mūsu dzejnieka, Poruka, vārdiem, ka — „Visa pasaule ir liela, smaga asara“ —? un, mēs redzam, asaras patiesi lijušas tik daudz, ka tās varētu veselu jūru piepildīt!...

Skatoties no šāda redzes stāvokļa būtu jādomā, ka cilvēces vienīgā alga būtu tās sagraušana un iznīcināšana.

Tomēr, mēs redzam, cilvēce pastāv joprojām. — Tas, varbūt, vēl augstāks sods. — Tu nevari iznīkt, tu

nevari nomirt, tev jācīnās, jācieš, pirms topi labāks.

Tā mēs esam piespiesti meklēt šo ciešanu iemeslus. Mūsu neapzinīgās nelaimes mums jāprot attaisnot un jāpārvērš apzinīgā nelaimē, kurai jābūt pozitīvai nozīmei, tāpat, kā uzkrātai enerģijai, uzkrātai vērtībai.

Šīs nelaimes cēloņus mēs meklējam dažādās sabiedriski-valsts iekārtās, kurās, gan evolūcijas, gan revolūcijas ceļā esam pārdzīvojuši no patvarīgās anarchijas, līdz abzolūtai monarchijai, neizslēdzot visdažādākos konstitucionāli-demokrātiskos dzīves veidus.

Bet nekur nav, kā redzams, sasniegta meklētā labklājība un saskaņa. Tā tad šai jautājumā (dzīves iekārtā) mēs nekur un nekad šo svarīgo jautājumu neesam atrisinājuši, jo visas šīs iekārtas ir sauktas, nākušas, pārveidotas, atmetas, spaidītas no jaunām dzīves krīzēm un sarežģījumiem un pastāvējušas tikai tik ilgi, kamēr cilvēki savā pašapmierinājumā un pašapmānīšanā sugestīvi ticējuši, ka glābšana atrodas tādā un tādā iekārtā. Un tā vien liekas, — kur mēs šo dzīves laimes atslēgu arī nemeklētu, lai cik augstu nestāvētu zinātne un māksla, — mēs, zemes bērni, laikam nekad nedabūsim apmierinošas atbildes uz šo dzīves lielāko mīklu — mūsu nepilnības dēļ.

Ari lielais Buddha sacījis: „Cilvēk, tādēļ ka tu maz zini, tad nemēro ar savu niecīgo domu neizmērojamo pasaules domu, jo tavs īsais domu pavediens nevar aizsniegt mūžības bezdibeni. Kas jautā, tas maldās, kas atbild, tas maldās.“ — Un arī man jāsaka, ka šī cilvēku maldīšanās notiks arvien, kamēr viņi savas nelaimes iemeslus meklēs ārējā plašumā, ārējos notikumos, un neieskatīsies, beidzot, sevī, savā dvēselē...

„Bet vismaz pagaidām, lai paliek apziņa, ka pastāv dzīve laimīga, vai nelaimīga, bet saprātīga.“

Apmierināsimies tāpēc ar šaurāku redzes aploku un ieskatīsimies mūsu tuvākā apkārtnē.

III.

Novērojot dabu, mēs redzam, ka zemāko dzīvnieku vairošanās apmēri noved mūs pie pārsteidzošiem datiem. Nerunājot nemaz par dažādu augu miljoniem sēklu, miriādu dažādu bakteriju, tārpiņu un citu sīku radībiņu, kuŗi neskaitāmā daudzumā vairojas un apēd mirstošos lielos organismus, pietiek atzīmēt, ka ir dažas zivju sugas, kuŗas gada laikā dod vairāk miljonu oliņu. Tas pats sakāms arī par daudziem citiem organismiem.

„Un ja visi šie miljoni un miljardi dzīvu radību varētu sasniegt savu attīstību, tad bez šaubām visi viņi nekad nevarētu novietoties uz mazās zemes lodes. Šis fakts mums norāda uz to, ka mūsu organiskā dzīvē ir neieedomājama bez citu radību iznīcināšanas, un, lai kādai daļai no tiem būtu iespējams dzīvot, tad lielākai daļai jāiet drošā nāvē.“

Šo nāvi var saprast tiešā un netiešā nozīmē. Mūsu ikdienišķā dzīvē to varētu saprast, ka iespējama tikai nedaudzo labklājība, un vairuma nabadzība un neveiksmes. Piemēram, ja kādā skolā ir 1 vakanta skolotāja vieta, tad uz to pieteicas vismaz 10 kandidatu — kur, acimredzot, deviņiem ir jākrīt cauri. Tas pats attiecināms uz kuŗu katru nozari, amatu, vai profesiju.

Īsi sakot, mūsu dzīvē šķiet esam pastāvīga cīņa starp zemes apdzīvotājiem un ikviena individa pastāvēšana, nerunājot nemaz par viņa labklājību, tiek tik lielā mērā ierobežota, ka ja šis individs gribētu dzīvot, viņš piespiests izgudrot arvien jaunu, citiem vēl nezināmu cīņas veidu, komplicētākus ieročus un gādāt par savu personīgo spēju uzlabošanu. Tā, acimredzot, šī savstarpējā, brīvā „konkurence“ rada to, ko mēs saucam par progresu. (Saprotams vienīgi profesionālās mākslas, zinātnes, tehnikas un sabiedriskās iekārtas laukā, bet ne inteliģences izdaiļošanas nozīmē).

„Šī cīņa dzīvē dabā nevar apstāties ne uz mirkli, jo katrs solis šādā dzīvē ir cīņas akts. Mums jācīnās par visu:

par pārtiku, par telpām, par gaisu, ko elpojam, par ūdens pilienu,“ — par miesas un gara neaizskaŗamību, par ikvienu saules stariņu, — ar vienu vārdu sakot, — par mūsu dzīvi, p a r l a i m i . . .

„Bez komersantu, fabrikantu, amatnieku, strādnieku avstarpējās konkurences, cīnās savā starpā dažādu ticību piekritēji izsmej, nolād, vajā viens otru, uzliek dažādus spaidus un cits citu pat nokauj savā fanatisma uzplūdumā. Ziņātnieki apstrīd, apgāŗ viens otra teorijas; viena ideja tiek aptumŗota no otras u. t. t.“

Vēl neŗēlīgāki cīnās savā starpā dažādas politiskas partijas, gandrīz ar varu vēlēdamās uzspiest tautai pārliecību, ka viņas glābŗšana un labklāŗības atslēga guļ vienas, vai otras partijas programmas realizēŗšanā.

ŗai cīņā tiek savstarpēji iznīcinātas lielas personības, autoritates un tautas vērtības. Iznīcinot, vispirms, pretinieku, kuŗa iespaidīgās domas varētu viņu ļaunos darbus un taktiku kritizēt, ar vilinoŗiem līdzekļiem tie gūŗ lielāku piekritēju skaitu un valda par pārējiem tik ilgi, kamēr to atbalstītāji nav vīluŗies cerībās (un viņi viņas bieŗi diezgan ātri) — gūŗ panākumus atkal citi, kuŗu pozicijas caur to kļuŗušas labvēlīgākas.

„Kuŗŗ ŗādā dzīvē nobīŗies apstājas, to tūdaļ apstāj un apēd citi“ un, kā Ibsens saka „Perā Gintā“ — kā veca faŗona lietu, vai pogu, nodod pārkausēŗšanai.

Viņŗ nomirst (vai gūŗ neveiksmes) un to nevis ŗēlo, vai glābŗ, bet „visjauŗākā un labsirdīgākā“ kārtā noēd citi. „Tai radībai, augam, vai dzīvniekam, kuŗam no ŗi mirstoŗā, vai cīņu zaudējoŗā (bankrotējoŗā) izdevies atraut sev lielāku kumosu, ir uzvarējis tos, kuŗiem tas nav laimējis, nostiprinājas un vieglāk tiek galā ar nākoŗiem konkurentiem. Tas, turpretīm, kuŗŗ cieŗ neveiksmes un nekā neiegūŗ uz oīta rēķina — pamazām novājinājas un caur savu nāvi atklāŗ citām radībām jaunu cīņas lauku,“ jeb kā mēs sakam --- jaunu tirgu . . .

IV.

Mūsu laikos šī cīņa, pa lielākai daļai, ir netieša, t. i. viens otram tieši neuzbrūk, bet savācot pie sevis vairāk barības, piekritējus, aplaudētājus u. t. t. līdz ar to atņēmis tos citiem un tādā kārtā pretiniekus vājinājis.

Saimnieciskās un arī moraliskās biržas uzliek visādas spītes, kompromitē sava pretinieka cieņu citu acīs, sarīko preču boikotus, streikus u. t. t., kas satricina pretinieka stāvokli un atbaida to atbalstītājus.

Lielākā masštabā šī netiešā cīņa norisinājas valstu un valstu koalīciju starpā. Ja kāda valsts, teiksim, Krievija, tieši ar Angliju, Franciju atklāti nekaŗo, tad tas nebūt nenozīmē, kā viņu starpā nenotiek cīņas. Pieņemsim, ja Krievija, gribētu minētām valstīm kaitēt, un sapņodama par pasaules revolūciju, tā sacel intrīgas pret šo valstu iespaidu Ķīnā, Marokā, Indijā un citur, radot grūtības, tālus koloniju karus, kuŗi ne vienmēr var būt sekmīgi. Un taisni tādos brīžos, kad šie panākumi tiek izcīnīti, vai nāk, pie reizes, arī neveiksmes, tie sakurina nemierus pašā valstī un ved aģitāciju pret kaŗošānu, tādā kārtā divkārt apgrūtinot iekšējos apstākļus un kaitējot šo valstu interesēm, varai un autoritātei.

Tā tad moderno laiku cīņas, kā mazas, tā lielas, nav vairs tik taustāmas, tik primitīvas (par to jau mēs mācāmies skolās un augstskolās!) — tās ir daudz komplicētākas, viltīgākas un smalkākas, jeb kā mēdz teikt — „ar cimdiem” rokās“.

Vai tad ikviens no mums nav ievērojis, cik saldas ir cilvēku sejas, kad viņi jūs satiek uz ielas, vai meklē no jums kādu protekciju, — tas pats novērojams arī oficiālās ceremonijās; bet jūs esiet arī ne mazums piedzīvojuši, ka tik pat zema ir viņu izturēšanās pret jums, jums klātneesot. Vajaga tik novērot, kā viņi tric savā godkāribā un mantkāribā, un kā viņi prot „iznīcināt” jūs savā atriebībā, ja jūs viņu intrīgām nepiekritīsiet un neļausiet sevi izmantot viņu vajadzībām un egoistiskiem nolūkiem.

Un visu to mūsu laikos var panākt nevienam nemanoti, negaidoti un nepierādāmi. (Šai ziņā arī tiesu kompetence dzīvei palikusi atpakaļ, jo modernā dzīve ir radījusi daudz tādu noziegumu, — tiesājamo noziegumu īstās saknes, — kuŗu sodīšanai nav attiecīga likumpanta, nav „pierādījuma“ un tāpēc paliek nepieietami). Piemēram, cik cilvēku nav ieģrūsti postā un nelaimē caur viņu, paļāvības pēc, dotiem parakšiem un citu finanšielu noteikumu un „knifu“ nezināšanas izmantošanu!

„Lai visas šīs cīņas notiek atklāti, vai segti, katrs instinktīvi saprot, ka vai nu viņš pazudinās un samīs kādu no saviem pretiniekiem, vai kaimiņi iznīcinās viņu.“ Un cik aukstasinīgi viņi iznīcina visus, kas apdraud viņu mieru un veselību! . . .

„Vērojot šo dzīvi, mums var izlikties, ka atrodamies kādā lielā virtuvē, kur daudz pavāru cenšas viens otru izcept, izvārīt un apēst. Un bieži gadās, ka viens vēl nav paspējis norīt otru, kad jau pats ar norītu kumosu mutē ir kāda trešā upuris.“ Tā tas iet dienu un nakti, nepārtraukti . . .

V.

Vienam cīnīties, saprotams, ir ļoti grūti, — mūsu laikos pat, neiespējami. Cilvēks ir piespiests iet kādā organizācijā, kādā partijā un iet „uz augšu“ kāda spēcīgāka individa paspārnē, kuŗš maz ko saviem maziem brāļiem atmet, bet, acimredzot, tie apmierināti.

Toties starp viņiem un vadoni nav nekādas augstākas, dziļākas pienākuma saites un viņi to atbalsta tikai tik ilgi, kamēr to neķer kāda neveiksme. Tad viņi ir pirmie, kuŗi brūk savam vadonim virsū bez mazākā sirdsapziņas pārmetuma un pateicības sajūtas. No visa redzam, ka mums nav sevišķi ko brīnīties par mūsdienu intrigām, ķengāšanos, konkurenci, šķelšanos un nepelnītiem uzbrukumiem.

Tas viss, kā domājams, ir visvienkāršākais veids, kā cīnīties, uzvarēt un dzīvot šai bēdu pilnā pasaulē.

Rezultatā visa šī pašzūšanas cīņa laikam ir tā, kas nemitīgi dzen uz priekšu dzīves ratu, kuram ir pilnīgi vienaldzīgi, ka zem viņa sadrūp, laikmetam nepiemērotas, nenorūditas, trauklās radības, un nespēkā saņemst tālu iepakaļ dzīves ceļmalā . . .

Tas tā ir. Pirms eju tālāk, man jāatvainojas par, mazliet robusto stilu kādā ar nolūku esmu ietērpis pašzūšanas cīņas attēlojumu, lai jo spilgtāki pastrīpotu viņas raksturu.

No visa sacītā varētu izlikties, ka mūsu dzīves notikumi ir pārāk smagi un sarežģīti, pat haotiski, kuru regulēšana nav iespējama. Tomēr tik bēdīgas cilvēces izredzes nav.

Šīs dzīves izveidošana pa daļai padota arī cilvēka saprātam un gribai. Pa daļai, pati šī, kaut gan mežonīgā, cīņa izcīna arī vēl citus progresā ceļus.

Un vispāri, neskatoties uz mūsu bezspēcīgo stāvokli, šai lielā dzīves burzmā mums, cilvēkiem, nav zudusi cerība, bet, taisni otrādi, arvien vairāk nostiprinājas ticība uz labāku nākotni.

VI.

Kas mums šo ticību ir devis? — Grūti mums, pagaidām, būtu dot uz šo jautājumu noteiktu atbildi. Bet tā kā mēs esam daļa no šīs lielās pasaules un no šīs cīņas, un, ja šainiecīgā daļā mīt jau šī ticība, tad viņas atrisinājumam katrā ziņā jābūt tur, lielajā visumā.

Šai pašzūšanas cīņā nav grūti iedomāties, ka viss te padots nemitīgai pārveidošanai un pārradīšanai, kur mūsu zināšanām un labai gribai vajag būt auglīgai zemei. Tāpēc mūsu mazatīstītā saprāta pesimistiskiem slēdzieniem nevajag piešķirt pārāk izšķirošu nozīmi, jo tik nesen vēl visgudrākie no mūsu senčiem nevarēja izprast, piemēram, kā zeme var griezties ap sauli. — Otru, ko mēs šai cīņā novērojam, tā ir lielā notikumu līdzība kā cilvēku dzīvē, tā arī vielu uzbūves darbībā mikro un makro pasaulēs.

No tā mēs spriežam, ka dabas notikumi nevar būt haotiski, bet, ir, noteikti sistematiski un padoti kādam kopējam, lielam likumam. Mēs sākam jau pamazām izprast, ka visā bezgalīgā pasaulē darbojas kāds liels un saprātīgs spēks, „kurš regulē un vada mūsu dzīvi uz kādu attālāku mērķi, mums nesaprotamu un nepieietamu“.

Mums, beidzot, jāatzīstas, ka caur šo nemitīgo cīņu mēs esam nākuši pie laimīgas atziņas, ka no viņas, (pašuzturības cīņas), cik dārgus upurus tā arī nav no mums prasījusi, izlobījušās dzīvu radību augstākās īpašības — saprāts un daļa un laba izjūta, kas gan vēl nevalda virs zemes, bet, acimredzot, uz kuŗu tiecas visa mūsu dzīve. Un mēs jūtam (kaut arī vēl to nedaram), ka varam ikvienu cilvēku, lai tas labs vai ļauns, vairāk vai mazāk attīstīts, — darīt laimīgāku. Ari veca gudrība saka, ka, — rūpējoties par citu cilvēku laimi, mēs atrodam arī savējo.“ —

Šī doma mīt arī Kristus lielajā domā par cilvēku savstarpēju mīlestību; no šejienes iziet arī mūsu tieksšanās uz labu, uz draudzību, no šejienes ģimenes, sabiedrības, valsts un starptautisko institutu dibināšana, kuŗus saista saprātīgi organizēta dzīve...

VII.

Bet reizēm mūsu apziņā iespīd vēl kāds neskaidrs, bet dziļi ieprecinošs stariņš, — **vislielākais cilvēku prieks**: tā ir doma „ka par dzīves progresu impulsu var būt netik vien šī aklā dzīvnieciskā pašuzturības cīņa, bet ka caur šo cīņu ir radies mūsu apziņā un mūsu rīcībā kaut kas cits, daudz augstāks, kaut arī paradoksāli pretējs, — **cilvēku savstarpēja atbilstošana un palīdzība**.“

Jā, bet, kā tas iespējams: — no pretinieku iznīcināšanas pāriet uz to atbalstīšanu!?

Pie šī faktora izveidošanas un piemērošanas strādājuši un strādā labākie cilvēces gari, kaut arī vēl tikai individuali, bez plašākas sabiedrības līdzintereses.

Šis darbs ir augstākā mērā grūts. Cilvēku savstarpēja mīlestība un atbalstīšana ir daudz augstākas kārtas process, par iepriekšējo, un viņa tiešā uzdevumā ietilpst: pašuzturas cīņu, vadītu no netaisnības, patmīlības un varmācības, ievadīt taisnīgā, derīgā, saprātīgā un daiļā cilvēku attiecību nokārtošanā un viņu labo darbu atbalstīšanā, neskatoties uz to, kas ir šī darba darītājs un ierosinātājs...

Bet šis process prasa no cilvēces arī individuus ar augstākām, altruistiskām īpašībām — iecietību, čaklību, novēlību, savu vērtību un savu vājību pareizu apzināšanos; tas prasa no cilvēkiem piekāpšanos pārākā, saprātīgākā un labākā priekšā, no visiem pašuzpurēšanos, no stīprākā augstsirdību, kā arī skaudības un godkāribas izskaušanu par labu labsirdībai.

Tas panākams netiek vien caur etiski-moralisku rakstu lasīšanu, bet tieši caur sistematisku cilvēku īpašību analizēšanu, (studēšanu) kas lai ir šī priekšmeta tiešais uzdevums skolās.

Tikai tad, kad cilvēks sāks izprast savas nelaiemes un nesaskaņas īstos iemeslus un tos iznīdēs, — sāks pamazām arī izzust mežonīgā pašuzturas cīņa, kura paliks vēsturē, kā šausmīga „tumsšo laiku“ atmiņa; tās vietā visur būs manāma labvēlīga, saprātīga sacensība tautu un cilvēku starpā, bez naida, bez viltībām, bez kaislībām. Tad arī miesas vajadzības būs pilnīgā atkarībā no garīgām prasībām...

Tā tad vienīgi individuāli iekšējā cilvēka labāko īpašību attīstīšana, un ļauno izskaušana faktiski virzīs tautas jaunu, gaišāku, laimīgku, īstās humanita-

tes un labsirdības apskaidrotu progresa ceļu uz pilnīgāku labklājību.

Jau domājot vien par to, ka ticība par šādas izejas iespējamību varēs iespīdēt kādreiz visu ļaužu, maldos un bezcerībā nomāktajās sirdīs, kad viņu apmiglotās acīs varēs reiz iemirdzēties brīnišķīgās, dvēseli glāstošās, visu dziedinošās prieka asaras, — sāk straujāki pukstēt sirds un mūsu rokas jau tiecas spiest viena otru, it kā kad pēc nebeidzami gara un grūta vētrā un briesmās pavadīta trakojoša okeana, beidzot ieraugam tālumā **zemi!** . . .

VIII.

Bet katrs no mums saprot, ka lielas lietas, un dzīves labklājība nenāk viegli. Daba par katru baudu, par katru sasniegumu prasa savas procentes, un savus nodokļus. Bet tomēr ir liela starpība, vai mēs šīs grūtās nastas nesam apzinīgi ar noteiktu cerību uz nākotni, vai nē.

Saprotams, ka mēs vēl tālu no šādiem uzskatiem. Ja tagad kāds nāk ar kādu derīgu ierosinājumu, tad, vispirms, skatās, kas viņš tāds, pie kādas partijas viņš pieder, vai vismaz, kuŗai zimpatizē. Ja viņš nepieder ne pie vienas, tad neviens viņa domu arī neaizstāvēs. Ja viņš, turpretīm, pie kādas pieder, tad atkal citi atradīs diezgan iemeslu pašā darbā, lai to no sava redzes viedokļa „iznīcinātu“. Mūsu laikos bezgalīgi grūti pārkāpt partiju un dažādu grupu augstos mūrus un strādāt priekš visas tautas.

Bet galvenais tomēr ir tas, ka arī paša iekšējā cilvēka pārradišana augstākā cilvēkā ar augstākām īpašībām nenotiek bez lielām pūlēm! Šī pārradišana ikdienas saistīta, kā katra dzimšana, ar grūtiem pārdzīvojumiem, kuŗus mēs saucam par **ciešanām**. „Cilvēka saprāts un dvēsele ir kā viens piliens no lielā mūžības saprāta okeāna un tiecas to izprast.“ Un pie katra soļa uz augšu cilvēks arvien vairāk atsvabinājas no zemās dzīves atkarības. Tas nāk vienīgi caur sāpēm.

Tāpēc, pielaižot domu par dabas vispārējo zistemu, mums jāatzīst, ka šīm atdzimšanas ciešanām un nelaimei piemīt pozitīva nozīme, pat nepieciešamības raksturs. „Šīs ciešanas un nelaimes ceļas no ikvienas vēlēšanās, un mūsu gribas nesaskaņas ar apkārtni, kas aizvien ir sekas kādam dzīves trūkumam, un pastāv tik ilgi, kamēr tās netiek apmierinātas.“

Prieki un bēdas, laime un nelaime pastāvīgi mainās, kā nakts un diena, — un jo tumšāka bijusi nakts, jo gaišāka izliekas mums nākošā diena, t. i. jo lielāka nelaime, jo lielāka pēc tam laimes sajūta.“ (Šopenhauers.) Kas nav cietis, tas nekad nevar īstu laimi sajūst. Ciešanas, pēc Šopenhauera, aug arī līdz ar inteliģenci, jo cilvēks caur to tuvojas savai atdzimšanai, un jo bagātāka jūtu niansēm dvēsele, jo augstākas viņas prasības, kuŗas lēti nevar apmierināt.

Vidēja cilvēka vēlēšanās ir, pa lielākai daļai, sikumi, kuŗu iegūšana nevar sniegt nekādu augstākas kārtas laimības sajūtu. Turpretīm, gara ģenijs, caur savām lielām ciešanām var pārdzīvot laimības pilnību, kuŗa pārējiem grūti pieejama.

Ikdienas mēs lasām par indiešu jogiem, kuŗi, lai ātrāk tiktū pie garīgas apskaidrošanas un gatavības, labprātīgi uzliek sev, mums pavisam neiedomājamas, mocības, badošanos u. t. t. Nevar teikt, ka viņi neiegūtu zināmus iekšējus spēkus. Bet tagadējā cilvēka darbība ir tomēr lielā mērā atkarīga arī no miesas vajadzību apmierināšanas un ievērošanas un pārradīšana var notikt tikai pamazām, ierobežojot miesas prasības pakāpeniski no paaudzes uz paaudzi, kam, beidzot, neizbēgami sekos arī mežonīgākaislīgo vēlēšanos **atrofešanās**.

IX.

Ja apskatām ciešanas no citas puses, mēs viņās ieraugam arī audzinošu nozīmi. „Jo ja nebūtu nelaimes,

tad daudzu cilvēku labākās puses gulētu neatmodinātas un ietu zudumā.“ Daudzi cilvēki taisni var būt pateicīgi par savu labklājību kaut kādai lielai neveiksmei. Mums bieži nākas pateikties liktenim, ka viņš uzsūtījis mums visādās likstas, jo caur to cilvēki bieži nākuši pie prāta. „Un nav lielākas cilvēcīgas laimes, kad cilvēks nāk pie saprašanas!“

Ikvienu nelaime māca meklēt mūsos paslēptos spēkus un vērtības. Nevaram tādēļ iedomāties nožēlojamāku cilvēku, kuram nav bijis lemts izciest kādu nelaimi. Cilvēka kritiens dod viņam spēcīgus spārnus, ar kuriem, ja viņš nav zaudējis cerību, tas var pacelties vēl augstāk nekā bijis.

„Mūsu dvēseles līdzsvars pastāv iekš tam, nevis lai nepazītu ciešanas un nelaimi, bet iekš tam, lai mēs mācētu un varētu šīs nelaimes **panest**.“ Leboks, starp citu, saka, ka lielas nelaimes nepastāv ilgi, un mazajām nav vērts piegriezt vērības. — Tādēļ sūroties par likteni jeb kādā gadījumā ir nevietā ...

Visas cilvēcīgās nelaimes mēs varam sadalīt ikdieniskās — kuŗas atkarājas no paša cilvēka rakstura un darbības, un liktenīgās, kam sakars ar vispārējo dzīves attīstību un pasaules sistemu.

Pēdējās ciešanas vada cilvēku uz viņa atdzimšanu uz viņa garīgo pārradīšanu un atsvabināšanu. No viņām tāpēc nevajag izvairīties un bēgt, bet drošsirdīgi tām iet pretīm, un izbaudīt tās līdz pilnībai, kā rūgtas zāles, kuŗas nes atspirgšanu slimajai miesai. Ari Ostrovskis saka, ka ja labais no tevis bēg, tad dzenies tam pakaļ, ja ļaunais tev seko, tad palaid to garām, bet ja tev priekšā ir bēdas un ciešanas, tad neizvairies, bet dzer šo biķeri līdz dibenam.

X.

Kā spilgts ciešanu pilnības piemērs cilvēces vēsturē neizdzēšami paliek Kristus lielā personība, kuŗa patiesība nav zudusi caur 2 gadu tūkstošiem.

Kristus savas mācības galveno domu izteicis sacīdams: „Ja kas grib nākt manīm pakal, (t. i. kas grib iemantot debessvalstību, resp. sasniegt dzīves pilnību), tas lai aizliedz sevi pašu, (t. i. lai aprobežo savas miesiskās vajadzības un prasības par labu citiem) un uzņem savu krustu (t. i. atdzimšanas ciešanas) ik dienas...“ Mēs zinām, cik lielā mērā toreiz Kristus vārdi savilņoja cilvēci un arī vēl līdz šai dienai dod visiem nelaimīgiem ticību uz dzīvi...

Mazāk priekš sevis, uzņemties grūtības priekš citiem! — Cik savādi, cik neiespējami tas mums izliekas. Bet, beidzot, mums tomēr jānāk pie pārlicības, ka nekas cits nevar mūs vest pie augstākas pilnības, kā vienīgi šī lielā atziņa.

Bet kā toreiz, tā arī tagad cilvēki par vājiem, par šaur-sirdīgiem un par ļauniem, lai tie varētu sasniegt šādu pilnību un labāku dzīvi... Kristus pastāvība deva viņam spēkus pārvarēt visus kārdinājumus un Viņš droši un pilns pārlicības gāja pāri, mums zināmai Golgātai, — vislielākam dzīves gatavības pārbaudījumam. Kristus ar to ir devis piemēru un gribējis rādīt cilvēkiem, ka ceļš uz tā saukto dzīves paradīzi ir tikai viens, un tas ir golgātas ceļš — apzinīgu ciešanu ceļš.

Atcerēsimies mazliet arī šo senātni... Jo tuvāki Kristus nāca šim baigu noslēpumu pilnam izšķirošam brīdim, (Golgatai), jo bailīgāki sarāvās Viņa, citkārt sajūsmināto, līdzgājēju mazās dvēseles un drūmu skatu Viņš vēroja, kā to skaits palika arvien mazāks, jo arī tiem, beidzot, vajadzēja uzņemties mazas nepatikšanas un dzīves neērtības. Bet tie taču bija tie paši, kas Viņam tik karsti piekrita un Viņu slavēja tad, kad cilvēku starpā Viņš bija stiprs un deva tiem brīnumus?

Bet tagad, kad Kristus, piepildīdams sevi un sagatavodamies uz augstāku atziņu, bij atmetis visu zemisko un cilvēcīgās sīkās intereses, tie paliek nožēlojami mazi un sāk aizliegt savu vadītāju, lai izvairītos no sīkiem pārbaudījumiem un nepatikšanām...

Kristus paliek viens, izsmiets, mocīts un aizliegts un nav vairs neviena, kas dalītos Viņa lielajā atziņā un cilvēcīgos pazemojumos. Cik neizsakami mīļš un dārgs varētu būt šādā grūtā brīdī viens vienīgs īsts, uzticīgs draugs un aizstāvis! . . . Tā Kristus nonāk uz Golgātas un tur, neizsakāmi dziļās sāpēs par cilvēku cilts netaisnību un nepastāvību, izdzer līdz dibenam lielo skumju bikeri . . .

Šai notikumā simbolizēta visas cilvēces dzīve un liktenis. No tā laika jau pagājuši ap divi tūkstoši gadu, bet dzīve turpina savu kaislībā un šaursirdībā mutulojošo, mežonīgo, savstarpēji-iznīcinošo gaitu. Tomēr, laba un patiesības atziņa, ar kuru Kristus apgaismoja visu pasauli, nav izdzisusi un kvēlo visdziļākā mūsu sirds kaktiņā un mēs ticam, kā tāļu aiz Golgātas vārtiem, tāļu no mūsu trokšņainās, irracionālās dzīves pretīm staro un gaida mūs, nerasniedzama, teiksmaina aizsaules pasaule — bez naida, bez skaudības — kur mīlestība un laimība sasniedz pilnību . . .

No šejienes izejot mēs iegūstam pārliecību, ka ja mēs ciešam, tad mēs ejam pa īsto ceļu, un ka vienīgi zaur lieliem ciešanu pārdzīvojumiem mēs izmetam no sevis visu slikto, netīro, kas mūsos sakrāties un varam tuvotiem mūžības vārtiem. Vienīgi caur šīm sāpēm mūsu dvēsele tā kristalizējas, kā viņā var iespīdēt neaptveramās prieka un pilnības saules stars. — — —

XI.

Ir arī tādas nelaimes, kuras pārdzīvo netik vien atsevišķi indivīdi, bet veselas tautas un pat visa cilvēce. Mēs zinām no vēstures, ka gadu tūkstošiem gulējusi uz cilvēci smagās verdzības tumšā nakts. Šausmīgi kari, zemes trīces, plūdi, dažādu ticību un pārliecību piekritēju un zinātnes gaismas paudēju vajāšana un izkaušana, dažādas sērgas, bads, revolūcijas mocījušas un iznīcinājušas veselas pilsetas, tautas un ziedošas kulturas! . . .

Šajās lielās, pastāvīgās cilvēces katastrofās cilvēki pārdzīvojuši briesmu brīžus, itkā tie atrastos uz grimstoša kuģa,

tāļu no dzīves krastiem, kur nav glābšanas iespējamības. Tur izmisumā dzisuši sliksstošo pēdējie spēki, apņemti no bezgalīgas okeana varas, tur bezcerībā pacēlušās tūkstošiem bālu roku un bailēs sastingušais acu skats velti meklējis un cerējis uz glābšanos...

Un netik vien šeit uz zemes, varbūt arī tur, plašajā bezgalībā, ik mirkli iet bojā veselas pasaules, un mēs nevaram būt droši nevienu brīdi, kad kāda nenovēršama dabas vara neiznīcina mūsu, lai gan nepilnīgo, tomēr dārgo kulturu...

Tāpat ir arī prieki, kuri savilņo visu cilvēci. Katrs jauns atradums, katra cilvēka uzvara pār dabu, pār slimībām, sērgām, pār dažādiem dzīves grūtumiem, pār netaisnībām, katrs jauns gaismas stars apgaismo visus mūsu atziņas tumšos apvārkšņus... Tāds prieks ir arī dibinātā tautu savienība, kuŗa likusi pirmos pamatus kopējās, saskaņotās tautu laimes sasniegšanai miera ceļā. Tā dēstījusi lielo tautu satiecības koku, kuŗa paēnā katra tauta lai varētu netraucēti izkopt savas kulturēlās vērtības, ar ko apdāvināt, aplaimot visu cilvēci.

Tas patiesi arī notiks, ja šai iestādē būs ielikta patiesības un sirsnības griba un ja tā neizvērtīsies par oficiālas, tīri formālas reprezentēšanās un mākslotu grupu vienošanās un vērtību un ideju izpārdošanas vietu. Tāpēc tautu savienībai vajaga paturēt arvien prātā, ka uz viņu, cerības, pat ticības pilnām acīm raugās visa cilvēce, — un kāds pasaules noziegums būtu, ja nomocītā cilvēce šai cēlā idejā viltos savās cerībās! Caur to tiktū sagatavota auglīga zeme pasaules revolūcijas propagandai, kam sekotu arī dārgi iegūtās kultūras iznīcināšana.

XII.

Arī mūsu mazā dzimtene ir pārdzīvojusi dažādus prieku un bēdu brīžus. Lai uz mirkli atceramies latvju tautas gāvīles, kad Latvija tika atsvabināta no visa, kas bij apdrau-

dējis latvju kulturu un apstrīdējis tās vērtību. Ar šīm dienām bij pagājuši latvju dvēseles tumšā nakts un tās gaviles, kas toreiz atskanēja pār Latvijas kalniem un lejām bij visas tautas gaviles. Toreiz mēs nedomājām katrs par sevi — mēs priecājāmies un bēdājāmies k o p ī g i, kā viens ... Tas nav nemaz tik sen atpakaļ.

Bet šie laiki jau atkal aizgājuši. Tagad mēs esam šos jaukos brīžus pa daļai aizmirsuši un dažs labs no mums vairs negrib apzināties, ka viņš ir šis dārgās neatkarības mantiņnieks un līdzīpašnieks, kauču arī viņš maz ko priekš tās būtu darījis.

Tāpēc jānoskumst, ka tik visai neilgā pastāvēšanas laikā daudzi no mums jau palikuši neuzticīgi iesāktam darbam. Katrs grib, lai viņa intereses tiktu vispirms apmierinātas, sarīko streikus un tišā prātā skrūvē uz augšu dzīves dārdzību. Saprotams, visai šai vieglprātīgai lietai aiz muguras nīrgājas neredzami dzīves nesaskaņas kurinātāji. Valsts taču nav nekāda labdarīga iestāde, nedz speciēlu intrēšu aizstāvētāja.

Valsts strādā priekš visiem samērīgi vienādi, vai tas ir zemnieks, vai strādnieks, vai tirgotājs. Valsts r e g u l ē dzīves apstākļus tā, lai nodrošinātu pastāvīgu labklājību.

Aizstāvot, turpretīm, tikai atsevišķas grupas intereses, tiek noārdīta s a s k a ņ o t a s kopdarbības iespējamība, baudot labumus tikai uz ī s u b r ī d i, pēc kam, kā pati grupa, kuŗa mākslīgi nostiprinājusi savu stāvokli uz citu, līdzpilsoņu rēķina, tā arī visa tauta, drīz vien nonāk nepanesamā a t k a r ī b ā no citiem, kuŗi mūsu dzīvi nedz saprot, nedz grib saprast.

Galvenais taču ir pašas Latvijas pastāvēšana. Ja tās nebūtu, tad, saprotams, atkristu arī visi citi jautājumi par ko mēs savā aklībā un mantkārībā cīnāmies.

Visi šādi dzīves staigulji un sīku, nekam nederīgu, preču — ideju pārdevēji padara neiespējamu plānveidīgu un pakāpenisku valsts nostiprināšanas darbu.

Mūsu valstij, kaut gan tā jauna, tomēr vajadzīga noteikta sistēma. Nevar vis tā darīt, kā katram ienāk prātā, kaut arī par vajadzīgu lietu.

Visas lietas ir jā s a s k a ņ o. Viena tiek realizēta ātrāk, otra vēlāk, bet iejaukšanās no ārienes, no visām pusēm taisni traucē šo nepieciešamo kārtību, un galvenais, iespējamību strādāt. Jau tā mainās gandrīz ik pāris mēnešu atbildīgo resoru vadītāji un nevar ievest mūsu dzīvi stabilā darbā.

Kam tad galu galā mēs uzstādam savas pārsteidzīgās, faktiski neapņemošās prasības? — Neviens taču nav otru noīrējis, — visa latvju tauta kopīgi būvē savu jauno dzīvi, un tāpēc nevar skatīties uz to, ka tev par tik un tik % iznāk mazāk, un ka tev kaut kā trūkst. Visai tautai daudz kā trūkst, un fiziski to visu apmierināt dažos gados nav iespējams. Jā, bet ja jūs traucēsiet un rausiet dzīvi uz visām pusēm un piespiedīsiet katru darbu un rīkojumu izdarīt steigā, tad nekad nebūs iespējams novērst mūsu dzīves trūkumus. Tādā ceļā vienu novēršot, 10 citas radīsies vietā.

Tas taču ir skaidrs, ka valdība nav kungs, kuŗa kalpībā mēs esam un kuŗa mums maksā par to algu un no kuŗas mēs gribam izkaulēt pēc iespējas vairāk. Nē! Ja mēs kādam dodam, tad otram ir kaut kas jāatņem, un šo darbu nevar steigā lietderīgi veikt. Tā, svaidoties un prasot no tā, kur daudzreiz patiesībā nav kā ņemt, jūs neapzinīgi ārdiet valsts pamatus, kas neizbēgami, agri vai vēlū sāpīgi atsauksies uz jūsu labklājību.

Pietiek jau, ka to cenšas darīt tie, kuŗi Latvijas neatkarību ienīst. Jums nevajag no viņu viltīgiem aicinājumiem aizrauties. Kas tad notiktu, ja visi sāktu uz reizi prasīt? Kas lai ir tie, kuŗiem citu labā jārūpējas, un kas ir tie, kas prasa sev ērtības uz citu rēķina. Vai tie lai būtu nupat neatkarību ieguvušie latvju tautas locēkļi? . . .

Tikai vienīgi varbūt tad, ja mēs iegūto atkal zaudētu, tad mēs atkal pilnīgi izprastu bijušās neatkarības vērtību un

divkārt dabūtu izbaudīt zaudētā nozīmi. Vispāri jāsaprot, ka cilvēki neprot īsti cienīt to, kas viņiem ir un apzinas to tikai tad, kad vairs tā nav.

Mūsu mazā latvju tauta ir daudz piemēklēta tauta. Bet tomēr jāsaprot, mēs ejam milzu soļiem uz priekšu — lieli upuri izpērk mūsu ļaunumus, kļūdas un trūkumus. Mēs vēl dzīvojam garā sēru laikmetā, kad viens tautas upurs smagāks par otru jānes mūsu valstiņai.

Svaigas vēl ilgi būs smiltis arī uz mūsu karstākā neatkarības idejas izcīnītāja, Meierovica kapa, kurū nesen vēl guldījām latvju zemes klēpī, kā tikko uzplaukušū skaistāko Latvijas ziedu. Mēs vēl ilgi nevarēsim aptvert, ko esam zaudējuši. Tik mēs jūtam, ka nav vairs Latvijā tās, ātri aptverošās domas, pie kurām, kā pie cietas klints, aprima visas mūsu dzīves pārbaudījumu brīžos radušās dažādu šaubu, neskaidru un uzskatu pretestību vētras. Neviens cits zaudējums priekš Latvijas šai brīdī nevarēja būt tik liels un tik smags! ...

Daudzi ir tajās domās, ka atsevišķa persona nevar spēlēt izšķirošu lomu tautu dzīvē. Bet vēsture mums rāda pretējo. Ir bijušas personības, kuras pacēlušas savas tautas varu, kulturu un labklājību pāri visām citām un ir bijušas personības, kas vedušas savu tautu pretīm postam un iznīcībai.

Vispāri lielas personības daudzkārt ir noteikušas tautu likteņus uz vairākiem gadu simteņiem un radījušas viņas īpatnēju, raksturīgu seju starptautiskajā dzīvē. Kas bijis mūsu Meierovicā liels — vai viņa neizsīkstošā enerģija, orientēšanās spējas, vai citi spēki, tas nekrīt svarā, tik to mēs zinām, ka līdz ar Meierovicu aizgājis bojā šobrīd labākais no visiem Latvijas pilsoņiem, un ka līdz ar viņu ir bojā gājis Latvijas izcilus laikmets tautu saimē, ko neatgūsim par gadu desmitiem. Viņš vēl bija tikai darba sākumā ...

Man jāatgādina šeit kādreizējie Julijs Cezars vārdi, kad viņš braucis laiviņā pa vētras pārņemtu ezeru. Līdzbraucēji jau zaudējuši cerības uz glābšanos. Tad piecē-

lies Cezars un apmierinādams tos, sacījis: „Neaizmirstiet, ka ar jums brauc Cezars un līdz ar viņu, C e z a r a l a i m e“. Un mēs zinām, ka viņu un daudz citas lielas personības visā viņu dzīves gaitā pavadījusi liktenīga, neticama laime; bet arī tikpat liktenīgs nācis mūža gals tur, kur tiem vismazāk par to būtu bijis jābaidās . . .

Dažreiz arī ikdieniškā dzīvē liktenīgā laime, vai nelaime rada visneiespējamākos, un neizbēgamus gadījumus. Nesen arī pie mums, Rīgā — Tornakalnā dažus gadus atpakaļ stāstīja par kādu dēlu, jūrnieku, kuŗš, vēl jauneklis būdams, aizbraucis, kā tāļu ceļu jūrnieks. 30 gadu laikā vecākiem par viņu nav bijušas nekādas vēstis. Un tikai pēc šiem 30 gadiem, vecākiem par neizbeidāmu prieku (abi vecāki vēl bijuši dzīvi) Vasaras svētku priekšvakarā pazudušais dēls pārbraucis. Laimīgo nakti pavadījuši prieka pārrunās un Vasaras svētku rītā, kamēr māte uzklāj divkāršu svētku brokastu galdu, dēls iziet, netāļu atrodošā upītē, nomazgāties un peldoties n o s l i k s t. Mātei ienes istabā dēla līķi. — 30 gadus viņš bija pārcietis dažādas vētras, ūdeņu bezdibeņos un tagad, mazā grāvītī, viņu sagaidīja a t g r i e š a n ā s b r ī d ī liktenīga nāve, sastindzinot abu vecīšu domas un prātus! . . .

Liekas arī Meierovicu visur vadīja liktenīga laime, liktenīga izdošanās un panākumi, — bet arī liktenīga, traģiska nāve. Mēs aplam un pārsteidzīgi varam domāt, ka tas bijis a k l s g a d ī j u m s. Mēs tāļu vēl dzīves notikumus un ceļus neizprotam un katru dienu zinātne nes mums atklājumus, vienu brīnišķīgāku par otru. Bet mēs paraduši visus tos notikumus, kuŗiem mēs nezinām likuma, nedz redzam viņa iemesla, saukt par gadījumiem. Līdzīgi tam agrāk cilvēki sacīja, ka „daba baidas tukšuma“, „saule griežas ap zemi“ un daudz citas aplamas lietas. Piemēram, Kēlnes pilsētas dome kādreiz atraidīja projektu par ielu apgaismošanu ar gāzi, motivēdama savu rīcību, starp citu, ar to, ka cilvēki nedrīkstot iejaukties Dieva gribā, kuŗš itkā nolīcis būt dienām gaišām, bet naktīm tumšām“. Anglijā no

šiem pašiem gāzu stabiem cilvēki ilgu laiku izvairījās un gāja tiem apkārt ar lielu likumu... Bet tagad jau elektriska gaisma ar visām savām ērtībām mums liekas pārāk ikdienišķa. —

Tā mainās cilvēku ieskati un domas, tiklīdz tie sāk sajēgt lietas īsto būtību. „Tāpēc arī vārds — gadījums — ja tas nāk pār mūsu lūpām, izsaka vairāk nekā, kā mūsu nezināšanu, vai arī mūsu niecīgo zināšanu neapzinīgu pārvērtēšanu.“

Dabas īstie spēki un dzīves gaita pa lielākai daļai paliek mums nepmanīti. Cik jau tagad no dabas zinātnēm mēs nojaušam, varam teikt, ka ap mums ik mirkli un visur darbojas dažādi mūsu prātam grūti aptverami pasaules gribas spēki vai nu mums pieietamu elektromagnetisku viļņu un redzamu un neredzamu staru veidā, kuŗus atsevišķos gadījumos cilvēks jau sāk izlietot savām vajadzībām, vai arī pilnīgi ārpus mūsu zināšanām un kontroles stāvošu iespaidu veidā. Tie vada mūsu dzīvi, mūsu laimi, mūsu nelaimi un mūsu attīstību, saskaņā ar vispārējo zistemu.

XIII.

Vai šis neaptveramais spēks, pret kuŗu esam bezspēcīgi, koncentrēts vienā vietā, — kādā organā, — vai piepilda visumu, to mēs nezinām, un tas nekrīt svarā. Mums jātic tomēr, ka šis spēks dod mums dzīvību, rada mūsu dzīvi un „ved mūs zināmā virzienā, kuŗš citāds nevar būt, kā **saprātīgs**.“ Saprotams, tā, kā mūsos mīt daļa no mūžības, tad mūsu, kaut arī mazais, saprāts var radīt zināmā laikā, zināmā vietā aizvien īpatnējus apstākļus un nelielā aplokā patstāvīgi darboties, kuŗu izsmelot, viņš pāriet uz citu, mērķim tuvāk esošu, pakāpi.

Un lai gan šis cilvēka darbības un gribas aploks nav visai plašs attiecībā pret visumu, tomēr priekš mums, niecī-

giem radījumiem, pa lielākai daļai viņš izliekas sarežģīts un grūti pārvaldams...

Ja mēs varētu ar kādu gigantisku kinoaparātu uzņemt un fiksēt simtiem miljoniem gadu ilgo zemes dzīves attīstības vēsturi un paātrināt pēc tam notikumus tā, lai visi viņi varētu norisināties mūsu acu priekšā vismaz gada laikā, — ja mēs varētu ar ultramikroskopiski-fotografisku aparātu uzņemt un palielināt notikumus mazajā atomā, vai pat elektronā, — ja mēs varētu nostāties kaut kur ārpus mūsu saules sistēmas, ārpus kustības pa pasaules telpu un likt samazināt visu pasauli un viņā atrodošās pasaļu sistēmas līdzīginiecīgām rotālietīnām, — vai ja mēs paši varētu palikt tik maziņi, ka atomu pasaule, un tik lieli, ka debess ķermeņi un dzīvotu šim dzīvēm līdzīgi, — ja mums būtu kāds sevišķs, jūtīgs notikumu uzņemšanas orgāns, ar kuŗa palīdzību mēs varētu ieskatīties mūsu un citu dvēseles un prāta pārdzīvojumos pēc būtības, ja ikviena mūsu dzīve būtu uz kādu laiciņu sastingusi savā gaitā un mēs panoramas veidā (kā attēlots pils dzīves moments 100 gadu miegā, pasakā „Ērkšķrozīte“), varētu redzēt, kas notiek vienā un tai pašā brīdī ar katru, vissīkāko organismu viņu nodabā, — vai arī, beidzot, ja mēs varētu kaut uz brīdi iziet no mūsu miesas šaurām robežām, — tad mums katrā atsevišķā gadījumā visa dzīve izliktos daudz savādāka, un tas, ko mēs tagad nosaucam par reālo pasauli, būtu pilnīgi pārmainījies pavisam citādā dzīvē, citās krāsās, citās skaņās, citos iespaidos, citos uzskatos un citās vēlēšanās.

Tikai tad mēs it viegli varētu saprast mūsu dzīves relatīvo saturu un pārējo šo nozīmi, kuŗu kā kaut-kādu fiktīvu pasauli izveido mūsu ārējie māņu orgāni un mūsu zemes lodes kustības ātrums un veids, kopā ar kuŗu mēs daudzkārt ātrāk, nekā izšauta lode, pārvietojamies pa bezgalīgo pasaules telpu. Tikai tad, mums pie rokas būtu arvien vajadzīgie neapstrīdāmie pierādījumi, kuŗus cilvēki paraduši par savu atzinību gaidīt un pieprasīt.

Skaidrāki sakot, no visas patiesās, bezgalīgās pasaules

dzīves notikumiem mēs varam uzņemt un saprast tikai ļoti niecīgu daļu, kā acumirkļi esošo. Cik liels ar šis acumirkļis mums neizliktos un kaut viņā mēs ieskaitītu visu mūsu 10.000—20.000 gadus ilgo vēsturisko kulturas virkni, jau no seniem akadiešiem un pieskaitot pat teiksmainās Atlantes kulturu — tomēr ir neiespējami atrast kaut cik noteiktus sakarus ar bijušo un nākošo, kur izzūd katrs mūsu pētošā skata tālākais ceļš neizmērojamā pasaules mīklas tumsā...

Bet neskatoties uz to, mūsu nojauta un ticība, būdami neatkarīgi no ārējo maņu organu informācijas, sūta mūsu prātu tālu bezgalīgās maldu parādībās meklēt šīs apslēptās patiesības un kuŗš, nenoguris iznes mūsu dienas gaismā vienu pēc otra mirdzošus dārgakmeņus, un atrod arvien jaunas tekas no fiktīvā, relatīvā uz patieso, ideālo. Tāpēc cilvēku, kuŗš pārvarējis savu iedomu konservatismu, un kuŗš līdz ar to ir pratis uzturēt analogijas saites ar esošo un bijušo, pamazām šie iekšējie patiesības meklētāji noved pie arvien skaidrākas, pilnīgākas dzīves satura un uzbūves izpratnes...

XIV.

Jau no sirmās senātnes domātāju starpā valdījis uzskats, ka visi atbild par visiem. Mūsu ļaunprātīgā dzīve sakrāj tik daudz negatīvu spēku, kas traucē kulturas attīstību. Bet daba neko nepiedod. Ikvienam viņa atriebjas agrī vai vēlu, par katru pārkāpumu. Viņa nepielūdzami ņem savas procentes par katru baudu un visu, ko mēs pārveidojam savā labā.

Parasti viņa neliek just mūsu noziegšanos un kļūdas tieši un tūlī, bet kādreiz viņas „sods“ izpaužas tur, kur mēs to nemaz negaidam. Viņa izmeklē arvien to lielāko un labāko upuri, — to, kas mums visnepieciešamāks un vis-sāpīgāki sajūtams. Ar to viņa it kā izlīdzina nodarītās netaisnības un kļūdas. Šie lielie upuri ir bijuši neskaitāmi cilvēces dzīvē, kā pie mežoniem, tā ari civilizētā pasaulē un izpērk cilvēku ļaunumus viens par visiem, visi

par vienu un netiek aizmirsti uz augumu augumiem. Tas nozīmē, ka arī tautas posta vai labklājības saknes jāmeklē kādreiz tālu atpakaļ.

Vispāri mums nevajag par mūsu neveiksmēm izgāzt savas dusmas uz citiem, bet ja gribam savu stāvokli reabilitēt, mums vajag aplūkot, kur un kad mēs paši būtu kļūdījušies un rīkojušies netaisni.

Cilvēku dzīve jau izveidojusies savā augstākā izteiksmē — sabiedrībā. Un šis sabiedriskais stāvoklis prasa arī no cilvēkiem augstāko rīcību — apzinīgu roku rokā iešanu sava augstā uzdevuma veikšanai. Ja kāds individuāli dara nepareizības, tad caur to jācieš ir citiem...

Mēs runājam par Meierovica traģisko nāvi. Šo gadījumu mēs tomēr nevaram uzskatīt, kā viņa bojā iešanu priekš Latvijas.

Vispirms šī nāve ir daudz ko izlīdzinājusi mūsu antagonisma pilnājā dzīvē. „Bez tam nāve iznīcina tikai to aparātu, kurā dzīvības enerģija izteic savu darbību un gribu.“ Viela atgriežas pie vietas. Bet padarītais darbs pievienojas kopējam tautas spēkam un, kā neredzāma roka turpina joprojam caur radīto inerci iesāktu darbu.

Meierovica individualitāte un sabiedriskā doma uzlikusi latvju tautas dzīvei neizdzēšamu zīmogu. Ar laiku viņa griba, pamazām pāries vissīkākās ikdienišķās dzīves notikumos un parašās, t. s. iemiesosies tautā un ies no paaudzes uz paaudzi tik ilgi, kamēr mēs cienīsim savu neatkarību, un kamēr paši būsim tās cienīgi.

— Arvien mūsu tautas garīgo acu priekšā stāvēs Meierovica laipnais, nemākslotais, uz savu kulturu ar dziļu cieņu un ticību noraugošais skats, ne ar ko nenomācamais, pilns dzīvības un noteiktības.

Šis idealizētais Meierovica skats lai mūžīgi būtu mūsu tautas neatkarības zīmols, kurš lai ikdienas uz mums raudzītos un atgādinātu mūsu brīnišķīgā kārtā iegūtās neatkarības vērtību, ka lai mēs un latvju nākošās paaudzes savstarpējā nesaskaņā neaizmirstu savu augstāko pienākumu —

turēt svētu mūsu dārgo ieguvumu — Latvijas kulturas neatkarību

Esmu mazliet novirzījies no mana temata tiešā uzdevuma, bet šai pirmā izdevumā, kur ir runa par mūsu tautas labklājību vispārīgi, es nevarēju paiet garām, šo izcilus notikumu (Meierovica nāvi) neatzīmējis.

XV.

Katrs mūsu individualās dzīves solis ir lielā mērā saistīts vispirmā kārtā ar mūsu tautas un valsts likteni, jo atsevišķu pilsoņu labklājība ir arī valsts labklājība un otrādi — valsts labklājība ļauj viņas uzticāmiem pilsoņiem nodibināt visiespējamāki piemērotu dzīves veidu.

Mēs bieži pēdējā laikā sūrojamies par to, ka mūsu tauta maz ciena un izprot savu kulturu, un ka liela daļa itkā kalpo internacionālai lietai. Ikdienas mēs vērojam nacionalisma neveiksmes, savstarpējus pārmetumus, ķengāšanos, šķelšanos, intrigas un savstarpēju iznīcināšanos arī to starpā, kuri uzņēmušies izkopt un vadīt nacionālo lietu. Bet neviens negrib meklēt šeit īstos cēloņus.

Savas nacionāli īpatnējās kulturas cienīšana ir augsta, svēta lieta un pati par sevi pievilcīga un mīļējama. To nedrīkst un nemaz nevajaga uztipt ar varu un zobenu, kā to grib darīt dažādi nelūgti mūsu nacionālās kulturas kroplotāji un kompromitētāji. Mīlestība uz savu tautu un kulturu nav jāiegūst arī mākslīgā ceļā ar dažādu sastingušu kongresu palīdzību, kur galveno lomu spēlē atsevišķu personu sīka godkārība un šaursirdība, kurā tie trīc par savām priekšsēdētāju un vadonu vietām, neļaudami ieplūst brīvai atdzīvinošai straumei, ar plašāku sabiedrības piedalīšanos un baidīdamies no spējīgāko konkurences un popularitātes, un nedomā izlaist no savām rokām saņemtos grožus.

Vadoņi runā un sūta neizlasāmi bagātīgus aģitācijas literatūras plūdus tikai tad, kad tuvojas vēlēšanas, kad visi runā un klausītājiem rodas pilnīgs haoss galvā;

saprotams, ka tādām darbam nevar būt nekādu paliekošu panākumu. Katrā darbā mums jābūt skaidrībā par to, ko mēs varam iegūt un ko mēs varam pazaudēt.

Tautas audzināšana un kulturas izkopšanas darbs jādara vienmēr, ikdienas, nesaistot šo darbu ar kautkādiem aizmuguras mērķiem. Jo atklātāka būs darbinieka rīcība, noteiktāka viņa principu skaidrība, mazāk godkārības elementa, mazāk izvairīšanās no ikviena netaisnīgi aizskārtā aizstāvēšanas, un mazāk citu personu popularitates un cieņas mazināšana, jo ātrāk atzels mūsu nacionalās kulturas cieņa tautas acīs un izraus to no nenoteiktās internacionalās pašapmānīšanās miglas.

„Internacionalajos ūdeņos padzerties var tikai lielie, bet mazie ir kā svešnieki, jo tur viņiem trūkst valodas, kā fiziskās, tā arī garīgās.“

Akademiķis prof. P. Valdens devis vienā no saviem darbiem pārskatu par zelta daudzumu zemes lodes ūdeņos un norāda tur, ka 1 tonna (1000 kg) jūras ūdens satur apm. 5 miligramus zelta. Bet tā kā kopējais ūdens daudzums ir 135.000.000.000.000.000 tonnas, tad viņā atrodošā zelta kopējais daudzums līdzinājas 7.000.000.000 tonnām. Ja pieņemam, ka zemes lodi apdzīvo 1.500.000.000 cilvēku, tad iznāk uz katru cilvēka 5 tonnas zelta no ūdens vien! Kas tās ir par milzīgām bagātībām? — Bet neskatoties uz šīm neiedomājami lielām vērtībām, kas guļ apslēptas pasaules ūdeņos, kā arī uz iespējamību viņas no turienes izdabūt, tomēr tik ļoti izkaisītā veidā šīm vērtībām nav nekādas nozīmes.

Pievedu šo piemēru tāpēc, lai aizrādītu, kā vispāri, ja kādas vērtības ir sīki izkaisītas pa malu malām, tad viņas zaudē savu nozīmi un uzskatāmas, kā pilnīgi neesošas.

Tas pats sakāms arī par nacionalās kulturas bagātībām: ja viņas tiek rūpīgi izkoptas, krātas un aizsargātas, tad viņām ir kaut kāda nozīme priekš vispārības, bet ja nav kas šīs īpatnējās kulturas dārgumus grib savākt (ko vislabāk var izdarīt attiecīga tauta patstāvīgā dzīves iekārtā), tad

tās izplūst federatīvajos, internacionālos ūdeņos un zaudē katru savu vērtību.

XVI.

Tāpēc nevajag cilvēkam atņemt dzimtenes mīlestību. Viņam tad nekas nebūs svēts, viņa sirds būs tukša, kā ceļiniekam. Nevajag ieliet nelaimīgo cilvēku asinīs mocošas nepiepildāmas vēlēšanās un iluzijas un nav jābaidās no tās patiesības, — ka fiziskais darbs arvien būs atkarībā no garīgā darba spēka un vardības.

Atsevišķas personas, saprotams, mazāk vainojāmas. Dzīves slimīgie un noziegušie kļīst kā maldugunis, kuŗas pārādījušās līdz ar dzīves nenormaliem apstākļiem. Veltas pūles ir šos ugunus tvarstīt un ar varu izdzēst. Mums cītīgi jāstrādā un pacietīgi jāgādā, lai tiktu novērsti tie apstākļi, kas šīs maldugunis ieiededzinājušas. Tas nav patīkams darbs un pie tā labprāt neviens negrib ķerties. Katrs tiecas vai nu pēc lētiem panākumiem, vai arī pēc klusas, ne-traucētas dzīves.

Neloģiski jau nu ir, ka cilvēki, kuŗiem cits karogs dārgāks par valsts karogu, kuŗiem cita himna svētāka par valsts himnu, kuŗiem pat cita teritorija — internacionālā zeme, — un kuŗi patiesībā ir kā ārzemnieki, līdzlemj par valsts likteni.

Patiesībā tas jāsaka par visām politiskām partijām, kuŗas savas partijas intreses stāda augstāk par valsts interesēm. Tāpēc visiem tiem, kuŗiem uzticēts vadīt visas tautas likteni, t. i. saeimas deputātiem, būtu jāizstājās no savas partijas un no tās dienas, kad viņš ievēlēts par visas tautas aizstāvi, ar sevišķu zvērastu un solījumu butū jā-rūpējas par vienu kopēju mērķi — par visas latvju tautas un valsts labklājību. Vienīgi tā, izolēts no savas partijas šaur-sirdīgā iespaيدا, kuŗa nevarētu tam diktēt aizstāvēt saeimā savas personīgās, vai savu piekritēju intereses, viņš godīgi varētu izlietot savas pilnvaras un viņam dāvāto uzticību...

Vadoņu godkāriība un skaudība ir vislaunākie tautas kulturas mīlestības ienaidnieki. Liekas, ka visa latvju tauta būtu kāda liela pasaules valdnieka pēcteči, kuŗi katrs grib būt vadošais, priekšsēdētājs, vienalga vai darbs, kuŗu tas uzņēmies, ir tam pa spēkam, vai ne. Viss pasākums nīkuļos līdz ar stūrgalvīgo vadītāju, bet spējīgais pie vārda netiks.

Tāpēc pilnīgi nevietā runāt par kādiem sāpju kliezdieņiem. — Nevajag nacionalā darbā ienest salkanību! — Nevajag ari uz kātra soļa klāstīt savus nodomus un projektus par cīnīšanos ar pretinieku un mētāties ar vārdiem, dažreiz pat iepriekš noorganizētu aplausu dēļ... „Mēs rīkosimies tā un tā, mēs darīsim to un to... Un paiet šī diena un faktiski nedara nekā, tik padara uzmanīgākus savus pretiniekus... Visvairāk ustraucas tie, kuŗi nespēj savu pienākumu pildīt, bet sīkstī pie tā turas, neatlaižas un sauc, ka slikti, ka pretinieks mācas virsū...

Tas nenotiktu, ja mēs, taisni otrādi, priedātos par katru spēcīgāku darbinieku, kas var un grib strādāt vispārības labā, sniegtu pretīm tam draudzīgu roku un teiktu: „Lūdzu nāc, strādā un palīdz kopējai lietai!“

Tas pats jāsaka ari par daudzo partiju rašanos. Man liekas, ka viņas pie šādiem apstākļiem radīsies vēl vairāk un joprojām drupinās mūsu spēkus.

XVII.

Tautā instinktīvi radusies neuzticība pret politisko partiju darbību, kuŗa savās interesēs strādādāma, bez šaubām, aizmirst aizstāvēt plašākas sabiedrības intereses, atstādama bieži tautu bez lietas kārtīgas informācijas. Un tāpēc rodas jaunas grupas, kuŗas domā, ka zināmas intereses un vajadzības netiek aizstāvētas. Azīmredzot, sabiedrības slāņi caur lietas vadības šaursirdību, nenoteiktību un mazdarbību atrodas lielā meklēšanas un pārgrupēšanās stādijā un joprojam radīs dažādas politiskās dzīves grūtības.

Lai to novērstu, jāpaplašina ne programmas, bet partiju darbība, kurā jāienes lielāka principu un mērķu skaidrība, rīcības noteiktība, jāatvieglina pēc iespējas plašāku darbinieku piedalīšanās iespējamība (jāuzmeklē un jāuzaicina tos), un, par visām lietām, jā rūpējas par vispārīgāku labklājības veicināšanu.

Tālāk jā rūpējas par tautas pastāvīgu audzināšanu. Idejas nav jāiepotē ar varu vai mākslīgi, bet pacietīgi jādod tām laiks iemiesoties un pašām pār sevi tapt tautai zimpatiskām.

Tikai tādā ceļā varēs cerēt par partiju mazināšanos (nevis ar represijām, vai finansiēliem spaidiem, kā jau daži projektē) un tautas cieņas un respekta rašanos vispāri pret nacionālo kulturu un spēku apvienošanu.

Ko visu tagad nedara nacionalisma vārdā un negrib uztept par nacionalisma propagandu! Dažādās piemēribas, pārsteidzības un pārspīlējumi ir radījuši vispārēju antipatiju, apatiju un citas zināmas ļaunas sekas, un tas ļaunākais no visas šīs rīcības ir tas, ka visa nacionālā lieta caur šādiem nacionalisma paškarīķējumiem var zaudēt autoritāti.

Brīnums, ka šādu neatbildīgu rīcību bīstamās sekas neredz ļoti iecienīti nacionalās lietas aizstāvji, kuri, kā redzams, šādas rīcības dažreiz pat atbalsta vai skatās uz tām caur pirkstiem; kurpretim tiem vajadzētu noteikti no tiem norobežoties. Taisni šādu principu neskaidrības ienes tautā lielu nesaprašanu, kuŗas sekas tik redzami izpaužas, kad tautai bij aficiali jāizteic savi uzskati un vēlēšanās.

Man liekās, kā ari šeit izteiktās domas, cik patiesas ari viņas nebūtu, faktiski panākt neko nepanāks. Te tiešām maz kā var līdzēt.

XVIII.

Mēs redzam, ka dzīves priekšgalā, dažādu atbildīgu saimniecisku uzdevumu izpildīšanai nav iespējams izbīdīt spējīgākos, jo tos uz beidzamo apkaŗo pretinieki, lai viņu at-

balstošās grupas, jeb viņš pats negūtu pārāk lielu popularitāti. Saprotams, sabiedrības panākumi un valsts labklājība caur to cieš.

Politiskās partijas šķaida līdzekļus un spēkus citu, tāpat latvju kulturai kalpojošu, grupu iznīcināšanai, kas iet valstij z u d u m ā.

Balsošanām un pārruņām gandrīz nav nekādas nozīmes. Visi lēmumi jau iepriekš nogatavojušies lideru aizmugurē uz dažādu, dažreiz tīri materialu kompromisu pamata. Šāda sargrupēšanās var novest demokratisko iekārtu, kuŗu tie grib aizstāvēt, pie visas dzīves falsificēšanas.

Iespaidošana un v a r a s v e r v ē š a n a, liekās, saņņiegusi augstāko kulmināciju, un visa dzīve pārvērsta par apslēptu nepārtrauktu kara lēģeri. Sakiet, kā lai mēs tiekām pie v i s p ā r ē j a s mūsu kulturas uzplaukšanas?

Vienīgā cerība paliek uz nākotni — uz nākošām paaudzēm, atstājot tagadējās dzīves maldu cīņas savam liktenim.

Bet arī tur jau, mūsu jaunātnē, sūcas iekšā mūsu „lielās“ sabiedrības postošā ģifts, un pirms tā vēl paspējusi izsapņot savus ideālus, tā jau ir ierauta šai irracionalizmā un antagonismā un tiek kalpināta dažādiem egoistiski karjeriskiem nolūkiem.

Vecākā sabiedrība ar savu rīcību zistematiski posta arī jaunātnes r e s p e k t u pret atbildīgiem darbiniekiem un velti mēs brīnāmies par viņu nepaklausību, neiecietību un pat disciplīnas un pienākuma sajūtas trūkumu.

„Dzīves vadoni, lai viņi kļūdās, bet ar savu spēcīgo gribu tie izkustina dzīves sastingumu, rada jaunas tiesības, jaunus likumus, jaunas vērtības, uzdevumus un ideālus.“ Milzu soljiem tie varētu iet uz priekšu un virzīt uz priekšu arī citus, bet egoistiskā skaudība viņiem to neatļauj.

Jūs variet izdarīt simts labu darbu, bet ja simts pirmais būs izdarīts nepareizi, tad viss labais tiek stripots, aizmirsts un par to simts pirmo — slikto vien runās. Tas atņem vēlēšanos strādāt un palīdzēt citiem.

Kur gan cilvēks d a r b ā nevar kļūdīties! — Mēs zinām vecu patiesību, ka neklūdas tikai tas, kas n e k ā n e d a r a. Bet tas ir tas labais un to liek mierā. Cilvēki taisni gaida uz otra kļūdām, un p r i e c ā j a s, kad kam neveicies; bet skauž un paliek bēdīgi, ja kāds gūst panākumus. — Tā jau tāļu tomēr nevarēs tikt. Šausmīga ir masas neapmierināmā un nepateicīgā psiholoģija! Neviens šeit negrib, ka viņam nodara kādu netaisnību, bet visādi aizbildina sevi, kad to nodara citiem.

Un vienmēr tā iznāk, kā pirmo akmeni met arvienu tie, kurū labā ziedoti mēneši, gadi, veselība un atsacīšanās. Pie ikvienas neveiksmes vajadzētu rīkoties taisni otrādi — višiem, kopējiem spēkiem to palīdzēt izlabot . . .

Bet kaut arī bez šī siltā rokas spiediena, garā stiprie iet uz priekšu zem cilvēces tumsības nastas un mežonīgām prasībām . . .

XIX.

Reti kādai tautai ir tik daudz biedrību un organizāciju, kā latviešiem. Tam par iemeslu ir mūsu tautas lielās individualitātes un diferencēšanās tieksmes. Šī organizēšanās un diferencēšanās pati par sevi ir dabiska dažādu dzīves formu meklēšana, kur iemiesot un attīstīt savas idejas. Cilvēku biedrošanās ir tikpat veca, kā pati cilvēce un caur šīm tieksmēm taisni cilvēks atšķiras no zemākām radībām. Organizācijā cilvēki mācās rīkoties it kā miniatūrvārtī ar mazu saimniecību, kur rodas pirmie praktiskie uzskati, kur mācās dzīvot . . . Šī darbība palīdz uzmeklēt piemērotus darba biedrus un attīsta paškontroli un pašanalīzi.

„Nevar teikt, ka k a t r a i garīgai kustībai, varbūt arī labai, ikvienam vajadzētu piekerties un sekot, bet nevajaga arī tūlīn bēgt no tās, to apkaŗot, ja pirmā acūmirklī tā izlikšies antipātiska.“

Tā tad diferencēšanās nav apkaŗojama, jo viņā izsmalcinājas ikviens darbs, uzskati un noskaŗdrojas principi. Tas ļaunākais guļ jau nākošā solī: m ē s n e p r o t a m š ī s r a-

dušās niansas klasificēt un saskaņot. Mēs esam arī aplami saskīrojušies, diezgan savādās „frakcijās“, „kreisos“, „labos“ un citos „spārnos“.

Kā starp nabagiem, tā arī starp bagātiem ir jauni un labi cilvēki, visur ir sliņķi un strādīgi, dzimtenes un kultūras draugi un ienaidnieki, lietderīgi dzīvei un viņas postītāji...

Un tad, kad mēs gribam savas domas apmainīt, lai saskaņotu savu darbu, tad mēs tūlīn jau „skaitāmies“ nesamierināmi ienaidnieki un nevaram izteikt mierīgi ne viena vārda, bez uzbrukumiem un otra apvainošanas. Sliktākā gadījumā mūs nemaz nelaiž pie vārda, lietojot, nereti, rupjus fiziskus līdzekļus, kāju dauzīšanu, svilpšanu, un vēl labākas lietas.

Un kad mēs raugāmies šo runātāju, no dusmām sarkušašajās sejās, tad jūtam, ka tajās jau dus „nomirusi dvēsele“, bez patiesības, bez mīlestības uz uzsākto darbu un tālāk par šo vietu mēs netiekam.

Ja mēs mācētu viens otru neatbaidīt, neizaicināt, tad mēs atrastu arī vārdus kas varētu mūs tuvināt. Nevajag aizmirst, ka kur ir varmācība, tur, dīgst arī verdzība un ne-taisnība.

Visi mēs esam diezganniecīgi cilvēciņi; katram no mums ir savas domas, savas jūtas, savas vēlēšanās, savi trūkumi un bēdas, cik viens otrs no mums arī neizskatītos izaicinošs.

Nav labi tāpēc, sevišķi jaunatni turēt pastāvīgā uztraukumā, katru dienu sist briesmu gongu un radīt viņas fantāzijā visapkārt neredzamus ienaidniekus. Viņai nav miera, nav atpūtas un tā nemaz nedabon pārdomāt savu tiešo uzdevumu. Tāda nepārdomāta rīcība var atnest visnepatīkamākos pārsteigumus.

Jaunatnes sajūsma ir tautas visdārgākā manta, kur uzglabājas un izaug viņas idealisms; ar šo mantu jārikojas saudzīgi un tā jāglabā lielākiem gadījumiem un cēlākiem mērķiem.

Ar fizisku spēku un ieročiem var panākt ko uz frontes, bet arī tur tie modernos laikos zaudējuši savu nozīmi, kur tos pamazām izspiež diplomātija, izgudrojumi un taktika.

Bet iekšzemē, vienas un tās pašas valsts pilsoņu starpā, miera laikos šie līdzekļi ir pavisam aplami, kuri nedod ne tikai nekādus rezultātus, bet taisni otrādi, — iniciatori cieš zaudējumus. Še jāstrādā vairāk ar saprātu, sirdi un labu priekšzīmi. Šāda pārsteigšanās noteikti ir lāča pakalpojums nacionalai idejai, jo caur to tiek viņai laupīta tiesiski-kulturels saturs tautas apziņā, kur grūti gūtie panākumi ar vieglu roku tiek izputināti.

Tāpēc saudzēsim nacionalo ideju no viņas kompromitēšanas, jo lietas rehabilitēšana arvien ir savienota ar neiedomājamām grūtībām un noteikti novērsīsimies no tiem, kuru devīze ir „jo sliktāk, jo labāk“, caur ko tie cenšas uzturēt nelaimīgo šķiru naidu un šķiru cīņu.

XX.

Ikdienišķā literatūra.

Ja mēs noskatāmies kioskos uz milzīgo dienas literatūras kaudzi — avīzēm, žurnāliem, ilustrācijām, reklamu plakātiem dzīvākās pilsētas vietās ar dažādiem šausmīgiem zemi-kairinošiem skatiem un kliegdošiem virsrakstiem, tad liekas, ka tur ir ļoti daudz, bez kā mēs varētu iztikt.

Ja ierobežo alkohola lietošanu, ja slēdz lotto klubus un iznīcina citus dzīves ļaunuma avotus, kas posta jaunātnes veselību, tikumību, raksturu un uzskatus, tad arī šeit daudz kas dezinfekējams. Tautas veselais prāts, un tikumiskās vērtības nenoliedzāmi augstāki vērtējāmi, nekā tie nodokļi, ko mēs par visiem šiem dzīvi postošiem atkritumiem ieņemam.

Šo žurnālu anekdotes un zīmējumi iet arī pa klasēm, no rokas rokā, un kā atklāts noslēpums, pilda jaunās, plaukstošās domas ar seklu brutalitāti, ierosinādami viņās zemus un

mežonīgus instinktus, notrulina izpratni un atņem vēlēšanos uz labu un daiļu.

Tāpēc mākslas mēslu pārdevēji — pornografijas „rakstnieki“ un zīmētāji, kuŗi divdomīgi ilustrē dzīves nekārtības, un caur nenobriedušām, viegli iespaidojamām jaunatnes domām gūdami lielu popularitāti, taisni izaicinoši samaitā nākošās paaudzes un ir uzskatāmi par valsts ienaidniekiem. Te daudz ko var darīt arī apzinīgākie skolnieki, kuŗus, saprotams, uz to jāierosina.

Tāpat arī dienas beletristika — viltīgi izdomāts spekulācijas līdzeklis — atņem tā jau grūti nodarbinātiem pilsoņiem ar „ikdienišķo galviņu uzbāzīgiem savārstījumiem“ dārgo laiku, kas viņiem būtu jāziedo patiesai mākslai, izglītībai un sevišķi — atpūtai.

„Kas var būt bēdīgāks par tādas publikas likteni, kuŗa uzskata par pienākumu lasīt „a tempo“ pēdējos jaunumus, lai savās seklās aprindās būtu par ko pārrunāt — bet vērtīgos darbus zināt vienīgi pēc „virsraksta“. Patiesībā viņiem jādzīvo kā maisā, apmākti no daudzās lasīšanas. Galva tiem pilna visādu nesagremojamu zināšanu un pavirši uztvertu nepārbaudītu domu. Bet galvenā nelaime te tā, ka šis garīgais apreibinājums, bez lasāmā rūpīgas izmeklēšanas (ar audzinātāju piepalīdzību) nedod iespējamību nemaz lasīt pārdomāt.

Šādi nekārtas un seklas dzīves apraksti sietin piesien pie sevis nenobriedušās jaunatnes domas un atstāj dziļas pēdas viņu psihiskā pasaulē, rada slimīgus uzskatus un ierosina zemu iegribu projektus. Tā augusi jaunā paaudze nēsā nekā iepriecinoša un uzņemtā literatūra paliks par viņas vienīgo enciklopēdiju, kur viņa smelsies savas dzīves gudrības. „Viņa seja, acis, raksturs, viss stāvs un darba rezultāts paudīs par šiem uzkrātiem netīrumiem, kas riņķos jau viņa asinīs.“

Šī dienas literatūra, kuŗa starp citu parādās arī mūsu periodiskos izdevumos, ir mūsu modernās dzīves šausmīga ģifts, kas atņem mums ticību uz godīgu dzī-

vi. Šī ģifts ir arī lielākā kūdītāja un naida potētāja. Jau natne parasti iedomājas un iztēlo savā fantāzijā nākamo dzīvi pēc šiem romāniem un ņem, tur zīmētos tipus, par p a r a u g i e m.

Tur viņi sastopas ar mākslīgi idealizētām slimīgām mīlestības formām, prāta un gribas iespaidošanu no kaislībām. „Tur rēgojās viņu priekšā bezrakstura varoņi, alkoholiķi, epilepti, iedzimtie noziedznieki, idioti un garīgi vārguļi, tur aprakstītas kaprizes, eksaltācija, pārspīlētas vēlēšanās, bezprātīgi varas darbi, sentimentālas pšnāvības un citas vājības, ko visu attēlo un izceļ tur kā n o r m a l a s cilvēku attiecības.

„Bet neviena norādījuma uz to, ka šeit, vislabākā gadījumā iet runa vienīgi par dzīves i z ņ ē m u m i e m.“ Tos lasot, cilvēki pamazām zaudē uzskatu līdzsvaru, samaitā garšu un bieži arī nepareizi izmeklē sev dzīves draugu, kur īsti sākas viņu dzīves traģēdija un posts.

„Tāpēc reti kad šie raksti ir nekaitīgi, bet vērtīgi viņi nav nekad.“

Parasti atsaucas uz Vakareiropas literatūru. Tas nav nekāds atvainojums.

Parizē, piemēram, ir arī daudz augstu kultūras vērtību, kādu mums nav. Bet mēs vedam no turienes jau pārdzīvotos mākslas atkritumus, bet labo atstājam nepārnemt.

Un ko dara šai lietā viens otrs no mūsu kritiķiem. — Viņi pa lielākai daļai saistīti pie minētiem izdevumiem, kā līdzstrādnieki, z a u d ē j u š i s a v u u z s k a t u n e a t k a r ī b u, par visu piespīti klusēt un ar savu klusējošo autoritāti, dod dibinātus iemeslus pilsoņiem saistīt savu uzmanību pie minētās literatūras. Un ja viņi kādreiz par ko raksta, tad reti šie raksti ir objektīvi, domu attīstoši, vai audzinoši. Tie kādu, vai nu pārlietu slavē, vai arī kādam „pārdošniekam“ tā sadod, ka tas tiek galīgi, pēc viņu domām, iznīcināts. Dažreiz kritiķu noslēgumi ir līdzīgi seno priesteru atbildēm, un ir, vārda pilnā nozīmē, vienkāršam mirstīgam neizprotamu svešvārdu murminājums.

Ja prese skaitās par septīto lielvalsti, tad apzīmējot to vārda pilnā nozīmē par despotiju, te vairāk kā jebkur jānāk vispilnīgākai revolūcijai.

Vai tad tiešām neradīsies kādreiz arī pie mums kāds visa laba **mecenats**, un nenodibinās presi, kuŗa kalpotu mākslai, zinātnei, **sabiedrības audzināšanai**, pilsoņu saticībai un valsts un tautas vispārējai labklājībai. — Netrūktu tūkstošiem cilvēku, kas šādu cēlu ideju atbalstītu...

XXI.

Daudz kā audzināšanas labā varētu darīt viens no lielākiem, modernās dzīves ieguvumiem — kino, jo turp ikdienas aizplūst tūkstošiem ļaužu, kuŗu sirdis tas, redzams, jau iekarojis.

Ja tur rūpīgāki sijātu programmu, atstātu vienīgi inscenētus mākslas darbus, pasauleslavenu mākslinieku izpildījumā, demonstrētu zinātniskus atradumus un palielinātas un paātrinātas dabas parādības, kā arī atsvabinātu auditoriju no mocošiem divertismentiem, tad tie izdarītu valstij un tautai lielu pakalpojumu.

Velti kritiķi uztraucas par to, kā īstās mākslas iestādes tiek vāji apmeklētas. Viņi uzstāda mūsu jaunai sabiedrībai pārāk augstas, bieži pārspīlētas, mākslas izpratnes prasības, kuŗus paši dzīvē nepilda.

Priekš viņiem jau „Traviatta“ un citi līdzīgi mākslas darbi ir „novecojušies“. Mums būtu jāsaka paldievs Dievam, kad jo plašas aprindas šai „novecojušai“ mākslai piegrieztos un atturētos no kļedzošo, seklo kinoizrāžu apmeklēšanas. Modernisma vērtības caur mūsu uzskatu nepatstāvību tiek lielā mērā pārspīlētas, jo arī tur vēl daudz kā negatava. Nevajag arī aizmirst ka jaunatne pēc dabas ir romantiski un bieži pat viegli sentimentāli noskaņota, ko mēs nevaram uzskatīt par sevišķu trūkumu, jo šīm parādībām ir pārēja, bet arī nepieciešamības nozīme.

Mākslas izpratnes audzinātājiem jānāk pretīm plašākai sabiedrībai un jādod tas, ko viņa spēj uzņemt, un kas viņu var pievilkt pie īstās mākslas, respektīvi atvilkt no tukšām kinodramām, bet mākslas izpratnes attīstību veicināt lēnām, uzmanīgi un pakāpeniski. Kritiķiem jābūt tieši par mākslas un tautas „vidutājiem.“ Ir likums dabā, ka ja cilvēkam nedod augstākas baudas, tad viņš meklēs apmierinājumu zemākās. Tāpēc mākslas iestādēm, operai, teātriem jādod visplašākā iespējamība, sevišķi mācošai jaunātnēi viņu apmeklēšanā, palielinot līdz maksimalai iespējamībai pazeminātas un brīvvietas, kas arī patīkami būtu pašiem māksliniekiem, kuriem bieži jāizpilda priekšnesumi pie pustukšas zāles. Un kur gan lai šī jaunātnē ietu citreiz, kad mākslas iestādes tiem nav pieejamas? —

Tāpēc upurēsīm dienu senzacijas, nepārspīlēsim savas prasības, uzturēsīm ar tautu kontaktu un viņa piederēs visai radošai kulturai un nekāros lietas, kas apbēdina mūsu jauno dzīvi un nonāvē jaunātnes jaukākas vēlēšanās.

XXII.

Noziegšanās un sodi.

Daudz domāts arī par to, kā mazināt pasaulē noziedzības, tomēr redzam, ka noziedzības ļoti maz mazinājušās. Bet ja mēs ņemam vērā a p s l ē p t ā s, i z s m a l c i n ā t ā s, i n t r i ģ ē t ā s noziedzības, kurām nav pierādījuma, tad jāsaprot, ka noziedzības tomēr nemazinājas, bet piepilda visu mūsu dzīvi vissīkākos viņas sazarojumos. Iznīcināt ar sodiem var vienīgi šur tur redzamī izdīgušos noziedzību stumbrus, bet noziedzību saknes paliek neaizskārtas un aug joprojām . . .

Vai tad tiešām slepkava ir vairāk vainīgs, kā neuzticams draugs, jeb vai zaglis ir vairāk noziedzies par cilvēku, kurš uz cita nelaimi nodrošina savu labklājību un vēl ar sa-

grabinātu likuma pantu iesūdz to par apvainošanu? — Bet kā mēs tos tiesājam! . . .

Ir arī konstatēts, ka citādi godīgs cilvēks caur savu vājību, jeb citu intrigām kritis kārdināšanā, notiesāts, atklāti zaudē savu goda nevainību, izjutis kaunu un iekšēji sašutis par dzīves netaisnībām, iznākdams no cietuma tikai īsti sāk palikt par noziedznieku. Nevar tūlīt teikt, ka cilvēks ir noziedznieks, ja viņš izdarījis kādu, kaut arī, smagu pārkāpumu.

Jāiepazīstas ar apstākļiem un jāmeklē īstie vainīgie, kuri viņu pie tā ir noveduši. Mēs tak zinām, ka ir bijuši gadījumi, kur pat slepkava ticis attaisnots.

Visbīstamāki priekš valsts pamatiem ir apvainot pilsoņa taisnības sajūtu.

Turpretī pirmā pārkāpuma piedošana un motīvu konstatēšana priekš citādi laba un centīga cilvēka ir par lielu svētību visā viņā dzīvē. Tiesnesim jābūt, kā tēvam, kurš reizē soda un aizstāv, t. i. audzina.

Cilvēks bieži vien ir nepareizas dzīves iekārtas un apstākļu akls ierocis. Tāpēc nākotnes doma lai būtu (kas jau arī tagad šad un tad tiek ņemts vērā) ka pēc iespējas mazāk vajadzētu tiesāt, bet vairāk būtu jācenšas konstatēt un novērsts tos apstākļus, kuri cilvēku pie zināma nozieguma noveduši. Jo arī jaunākais ārstniecības princips ir ne tik daudz iznīcināt pašus slimības dīgļus, kā *n o r ū d ī t ķ e r m e n i* un attīstīt fermentus, kuri paši tiktu ar šiem bacīliem galā, t. i. lai šie slimību dīgļi nemaz nevarētu attīstīties. Ne pats cilvēks ir nosodāms (viņš tak nav vainīgs par to, kāds viņš ir radīts un audzināts), bet nosodāmi un izolējami ir viņa nepareizie *d a r b i* . . .

Šis beidzamās nodaļas par dienas literatūru un noziedzībām bez šaubām daudz pilnīgāki apskatīti mūsu sabiedriskajā dzīvē un specialā literatūrā, bet es pievedu par viņām vienīgi *a t s e v i š ķ u s m o t i v u s*, lai lieku reizi norādītu uz šie priekšmeta (raksturu analīzes) ieviešanas nozīmi, kādā ceļā arī no citas pusēs būtu iespējams, varbūt,

daudz radikalāki iznīdēt dzīves ļaunuma dīgļus, kuri jau guļ pašā cilvēkā. Tādēļ vienīgās īstās cerības mēs liekam uz labu skolu un labiem sabiedriskiem audzinātājiem, un ticam, ka audzinātājs tiks reiz nemazāk cienīts, kā valsts atbildīgākie vadītāji.

XXIII.

Skola.

Svarīgākais tieši par mūsu skolu uzdevumiem jau izteikts šīs grāmatas ievadā. Šeit varētu tur izteikto aplūkot mazliet tuvāk.

Katra tauta uzstāda pretenzijas uz patstāvības tiesībām citu tautu starpā. Šīs pretenzijas dibinas uz to, ka ikvienā tautā guļ apslēptas viņas īpatnējās nacionalās kulturas vērtības. Vienīgi viņas neatkarība dod tiešas garantijas, ka viņa spēs šīs vērtības netraucēti un neiespaidoti izcelt dienas gaismā, tās spordināt un izkopt, ar ko beigās tā varētu apdāvināt un aplaimot visu cilvēci.

Tautas īpatnējās nacionalās kulturas izkopšana un aizsargāšana ir vienīgais, kas attaisno viņas neatkarību. Ja tautai tādu īpatnēju vērtību nav, vai ja viņai nav priekš tās izkopšanas ne gribas, nedz vēlēšanās, ne pietiekoši spēku, bet tā tiecas uz internacionalistisku saplūšanu, pirms tā nav savu īpatnējo darbu veikusi, tad arī viņas patstāvība ir apdraudēta, pat nevajadzīga.

No otras puses, tauta ir arī starptautisks loceklis, kuras eksistence zināmā mērā atkarīga no citu tautu gribas. Un ja šīs, citas, tautas neredzēs kādai tautai pat zināmu vēlēšanos savu kulturu izkopt un aizstāvēt, tad, saprotams, viņa to neatbalstīs, jo nebūs faktiski kā atbalstīt, kā arī nebūs tām nekādu cerību uz kaut kādām īpatnējām apmaiņas vērtībām.

Kur tad ir mūsu tautas vērtības? —

Katrs zina, ka mūsu zemītei nav nekādu izcilus dabas bagātību, — ne zelta, nē dārgakmeņu, pat tagadējai kulturai tik ļoti nepieciešāmās ogles. Saprotāma lieta, ka dažas mūsu dabas vielas un augi uzrāda ievērojamas ķīmiskas un citas vērtības, bet kuŗas nav vēl pietiekoši izpētītas un izmantotas. Lai no mūsu dabas vērtībām attīstītu ievērojamus ievedrūpnieciskus ražojumus, tad vispirms pamatīgi būtu jāķeras pie mūsu dabas studēšanas, kā arī jāierosina plašās aprindās kopēja interese pie šā darba un jāveicina izgudrošanas pašdarbība un iniciatīve.

Līdz ar to būtu jādibina sevišķs „izgudrojumu un atradumu pārbaudīšanas instituts“, kur ikviens par brīvu varētu savas priekšdomas un projektus izmēģināt, kuŗš izsludinātu premijas par to vielu izmantošanu kādai zināmai tehniskai vai citai dzīves vajadzībai, kuŗas atrodas pašu zemē, un kuŗu uzņēmumu un atradumu realizēšanā, kā akcionari, piedalītos visplašākās tautas aprindas.

XXIV.

Mēs līdz šim runājām par mūsu materialām vērtībām, kuŗas apslēptas Latvijas teritorijas dabā. Ir mums arī citu apslēptu vērtību, varbūt daudz lielāku, un tās atrodas mūsu tautas individualo locekļu un sabiedrību garīgās spējās, kuŗu meklēšanā, konstatēšanā un izkopšanā ļoti maz kas darīts.

Ikvienā individā, ikvienā Latvijas pilsonī nenoliedzāmi guļ apslēpts kautkādas vērtības, kuŗas tur uzkrājušās, varbūt, par gadu simteņiem, kā potenciāla tautas enerģija. Šo vērtību izcelšanā un izlietošanā lielā mērā var daudz ko darīt laba skola, kuŗai būtu tad pavisam cits uzdevums: meklēt ikvienā skolniekā viņā apslēptās spējas un īpatnības.

Par nožēlošanu tagadējās domas ir tādas, kuŗas tiecas uz audzēkņu zināšanu un garīgo īpašību nivelēšanu, t. i. — nolīdzināšanu.

✓ Cik cilvēki ir vienādi pēc savas formas, tik dažādi tie ir pēc savas garīgās konstrukcijas un ikviena spējas ir tā diferencējušās un diferencējās joprojām saskaņā ar dabas un pašas dzīves uzdevumu diferencēšanos, ka ir uzdevumi, kurus cilvēks var izpildīt bez lielām pūlēm ar prieku un darboties ap tiem nenokūsis, ar neizsīkstošu enerģiju, un ir tādi uzdevumi, kurus viņš pavisam nedz gribēs, nedz spēs kārtīgi un sekmīgi izpildīt. Tāpēc ja katram varētu atrast vispiemērotāko viņa raksturam uzdevumu, tad mūsu nācijas kopējie darba ražojumi pavairotos desmitkārt. Šo spēju atrašanā gul' neizmērojamas mūsu tautas bagātības.

Mēs bieži redzam, ka ja cilvēkam uzdod un piespiež viņu izpildīt uzdevumus, pret viņa vēlēšanos un gribu, tad viņš, ja arī būs labs un godīgs cilvēks un pieliks visas pūles, nomocīsies līdz nespēkam un darbs tomēr būs paviršs, nesekmīgs, drīz vien viņā radīs apatiju, darba apnikumu un, beidzot, novedīs to slinkumā, kurš ir katra posta sākums. Tā būtu tiša tautas mocīšana un viņas enerģijas izšķiešana.

Dzīvei jau no sākta gala piemīt darba dalīšanas princips un tagad, kad dzīves uzdevumi līdz beidzamam ir sazarojušies, citādi nemaz nevar būt, kā katram individam, kā arī veselai tautai ir paredzēts piemērots viņa fiziskiem un garīgiem spēkiem uzdevums, kurū visi nevar izpildīt vienādi labi.

XXV.

Šo spaidu līdzekļu sekas mēs viegli novērojam arī skolas dzīvē.

Ir daudz labu, uzcītīgu skolnieku, kurī tomēr dažos priekšmetos ir stipri neapdāvināti, bet gribēdami visu labi atbildēt, tie ar šo, viņa garam nepieietamo priekšmetu, nomocīsies vairāk, nekā par visiem pārējiem priekšmetiem kopā. Visas šīs nomocīšanās sekas — varbūtējs piecnieks, un šī priekšmeta ārēja pārvarēšana, bet viņš pastāvīgi gulsies uz

skolniekiem, kā labprāt nometama nasta un vājinās un kavēs viņa īpatnējo īpašību izpaušanos un attīstību.

Bet minēto priekšmetu, kuŗš tik ļoti atrāva viņu no cita, daudz sekmīgāka darba, tas aizmirsīs tūlīt, ja ne pirmā dienā, pēc skolas beigšanas. Bieži šādiem apstākļiem seko skolnieku pārpūlēšanās un agra nervozitāte. Skolotāji, paši būdami specialisti kaut kādā vienā priekšmetā, un to pastāvīgi atkārtodami gadu no gada, bez šaubām pārzin to visos sīkumos, un bieži grib lai arī skolnieks, kuŗš pirmo reiz to pašu mācās, vienā reizē ar citiem priekšmetiem, būtu tāpat vai gatavs vēsturnieks, matemātiķis, ārsts, valodnieks u. t. t.

Ja skolnieks ir slinks vispārīgi, tad zināmu iespaidu uz viņa atstāj represijas, bet nav mēģināts viņa īstās spējas izpētīt, atrast ceļus kā viņu ieinteresēt, vai arī pacietīgi ar to nodarboties, — ļaujot tam biežāki vingrināties un nesavienojot viņa atbildes ar izšķiŗošām, bieži vienreizējām atzīmēm. Bet ja skolnieks vispāri ir labs, godīgs un uzcītīgs, tad mocīt un baidīt viņu ar kādu viņa raksturam grūtāki pieejamu priekšmeta izšķiŗošo nozīmi priekš viņa, ir augstākā mērā noziedzīgi.

Vai tad mēs neredzam, ka viņi pa lielākai daļai atrodas zem bailu iespaida un trīs klasē visu stundu par to, kaut tik viņus neizsauktu. Tas ir tamdēļ, ka skolotāji nemēdz iepazīties ar savu audzēkņu personīgo dzīvi, apstākļiem un spējām.

Vispāri sakot mūsu skola maz ko dod un nevar dot paliēkošus ieguvumus, jo nobeidzis skolu jaunais dzīves ceļā gājējs nevar nevienu no tur iegūtām vispārējām zināšanām izliētot. Pat mācīdamies tur apmēram 10 gadus, viņš nevar iegūt tik daudz, lai izliētojami pārvaldītu vismaz vienu no tur mācītām svešām valodām.

Ko gan nopietnā un piemērotā darbā cilvēks nevarētu sasniegt 10 gadus! Vidusskolu beidzot pa lielākai daļai cilvēks atrodās, kā ceļā vidū un nezina uz kuŗu pusi iet.

V Saka, ka skolas ir pakāpeniskas sagatavošanas iestādes. Un patiešām mēs redzam, ka pirmsskolās sagatavo uz pamatskolu, pamatskolās sagatavo uz vidusskolu, vidusskolā sagatavo uz augstskolu u. t. t. priekš dzīves.

Tas ceļš ir par ilgu, jo dzīvei sagatavotu cilvēku tad būtu ļoti maz. Bet arī augstskolu beigušie reti kāds var uzsākt patstāvīgi radošu darbu.

Acīmredzot, šeit neattīstās nedz rutina, nedz gara inteliģence (patstāvīga orientēšanās), bet garu nomocošais šablons cilvēku neatstāj ne uz soļa visā šai garā sagatavošanas ceļā.

Šī pārāk ilgā sagatavošana atgādina kādu holandiešu sportistu, kurš, gribēdams pārlēkt pār kādu plašāku grāvi, bij atgājis priekš ieskriešanās tik tālu, kā, kad tas bij pieskrējis pie upes, — tā jau bij aizsies, ka pirms lai lektu, tam bija jāatpūšas...

XXVI.

Ari augstskolā maz ir tādu mācības spēku, kuri liktos saprast tagadējās dzīves pārejošo nozīmi. Viņi maz ievēro studentu dzīves apstākļus, viņa darbus ārpus augstskolas, neieiet viņu stāvokli un uzliek, bez izšķirības, dažādas formalas prasības visiem, starp kuriem daudzi ir ģimenes locekļi, kuri mācības no kara laikiem saskaldītas, kuri aizņēmti dzīvē nepieciešamo līdzekļu sagādāšanā, dabiski nevar nodoties tikai augstskolai. Tomēr strādādami mājās un darbā, arī viņi grib censties un tikt uz priekšu un papildināt savu izglītību.

No svara taču, ka cilvēks vispāri produktīvi strādā. Un taisni tiem, varētu nākt pēc iespējam pretim (kā to daži, bet tikai daži, mācību spēki, dara), un dot vislielāko iespējamību izvēlēties terminus sava darba veikšanai. Ari šeit šur tur spīd cauri zināma gara nebrīvība, pārmetot pie reizes studentiem pat zināmu redzamāku

sabiedrisku darbību ārpus augstskolas, aizmirstot i viņa pašizglītību, i viņa gadus, i viņa iepriekšējo praktisko darbu.

Ir jau tiesa, ka skolās vispāri grūti cīnīties ar slinkumu. Bet neviens negrib meklēt un novērot arī šo slinkumu iemeslus. Dažreiz to rada visai niecīgās lietas. Uz skolnieku centību atstāj iespaidu arī daudzās partejības atzinības lietā (ja jau viņas reiz pastāv), kas nenoliedzami atstāj sliktu iespaidu uz sekmēm.

Bieži novērots (saprotams, ne pie visiem skolotājiem), ka tas, kurš gadījumā dabūjis reiz 2, vai 3, tiek uzskatīts kā nespējīgs, jeb slinkis; viņš vēlāk var saņemties un arī labi atbildēt, bet uz augšu viņš netiks. Turpretim, tas, kurš, kā saka, „iezbrijis“ stundu un kam palaimējies reiz dabūt piecnieku, dabūs to arī turpmāk, kaut arī viņu nemaz vairs neizsauktu, un ja viņš tomēr kādreiz arī nezina, tad pret viņu izturas saudzīgāki, nekā pret pirmiem un uzstāda vieglākus jautājumus un minēto nezināšanu pieskaita gadījumam.

Bez tam, ja salīdzina savā starpā vairākas skolas, tad vienā un tai pašā priekšmetā dažādi skolotāji uzliek dažādas prasības. Un bieži notiek, ka samērā slikts skolnieks dabon no pavirša skolotāja labākas atzīmes, nekā, varbūt, daudz spējīgāks skolnieks pie stingrāka skolotāja. Mājās bērni no dažādām skolām salīdzina rezultātus un cītīgam pārmetumi, paviršam uzslava.

Tie bez šaubām ir tādi sīkumi, pie kuriem šeit, varbūt, nevajadzētu apstāties. Bet man liekas, ka mums vajaga centties itin visur, kur vien apzinīgi to varam, mazināt un izskaust arī visniecīgākās dzīves netaisnības, jo no šiem netaisnību sīkumiem skolnieki mācās daudz kā sliktā un tie ieies dzīvē neapmierināti un apgrūtinās viņas iekārtu.

Tikpat nevēlama ir pēdējā laikā praktizētā nepielaišana pie eksameniem un izslēgšana no skolas. Varbūt cilvēks saņemas, ja skolotājs tam nāk palīgā. Varbūt tas ir vispāri beidzamais gads viņa dzīvē, kad viņš vēl var mācīties, un katrs nākošais mirklis varētu to uzvest uz ceļa.

Skolu nenobeidzis, viņš paliek pusceļā un iepriekš skolā pavadītie gadi tikpat kā vējā aizgājuši, kā izstrīpoti no viņa dzīves. Dzīvē viņš ieiet aizvainots, nepaņēmis no skolas vajadzīgos cēlos motīvus — ceļa vadoņus.

Slikti ari, kad bērniem iepotē, ka skolotājs zina visu. Dažreiz skolotājiem ir ari īpašība noslēpt skolnieku priekšā savu nezināšanu un dot bērniem atbildes uz visiem jautājumiem, vai zin, vai nezin. Ar laiku tie tā kā tā teikto pārbaudīs un zaudēs ticību uz audzinātājiem vispāri. Galvenais ļaunums no visa būs tas, ka palaujoties uz skolotāja autoritāti tie nestrādās ar savu prātu, viņos netiks ierosināta kritiska izturēšanās pret uzņemtām zināšanām, kuŗas paliks ilgus gadus viņu apziņā bez jebkāda satura.

Ja otrādi, pateiktū audzēkņiem, ka ikviena mūsu zināšanas irniecīgas, ar mazu starpību, ka mūsu priekšā vēl liels dažādu patiesību okeans, tad skolniekos rastos spēcīgs impulss patstāvīgi strādāt un censties veikt savus uzdevumus, varbūt vēl labāk, nekā to dara un zin viņa skolotājs.

XXVII.

Patstāvīgi iegūtās zināšanas ir liels spēks mūsu konkurences pilnajā dzīvē. Viņas saīsina ari dzīves garos un grūtos piedzīvojumus. Bet lai cilvēka meklējošais prāts nenogrimtu sīkumu haosā, tad mūsu programmas priekšmeti jāsaīsina, jāatsvabina no sīkumiem, varbūt, uz pusi, lai svarīgais, ierosinošais spilgtāki izceltos skolnieka meklējošā gara priekšā un lai viņam atliktu pietiekoši daudz laika lasīto un uzņemto pārdomāt, pārbaudīt un pašam jau nākt pie zināmas pašatziņas, kādam nolūkam minētos priekšmetus viņš mācās.

Tikai tas nozīmētu viņa īsto garīgo attīstību; tikai tāds darbs šos mirušos priekšmetus atdzīvinātu un pievilktu skolnieka gribu, un to, ap ko mēs mocamies desmit

gadus, mēs uzņemtu daudz ātrāk un tas būtu vismaz paliekošs, kaut arī mazs, tomēr faktiskais ieguvums. Nevajaga arī aizmirst, ka ar katru gadu cilvēces zināšanas ieguvumi pavairojas un nāk klāt.

Tā tad tikai patstāvīgi strādājot, kaut arī nedaudz, cilvēks dzīvē nekad nezaudēs galvu, jo viņā būs attīstījusies zināma atjautība, kas daudz augstāki vērtējama, nekā daudzu sīkumu zināšana, kuri arvien taču pieejami grāmatās. Skolotājam savā darbā jābūt pacietīgam un pie reizes mierīgi jāpanes arī skolnieku kaprizes. Saprotams, tas nenozīmē, ka viņiem jābūt arī pārāk familiariem...

Savelkot kopā sacīto, varam teikt, ka pedagoga galvenais mērķis ir tā strādāt un censties cilvēces uzlabošanas darbā, — „lai apmums un pēc mums būtu arvien mazāk garīgas nabadzības un ciešanu, arvien vairāk īstas zinātnes gaismas, laimes un prieka“, lai izaudzīnātu intelektuali attīstītas, cēlas, aristokratiskas personības, kam dārga mātes mīlestība un tēva sēta, kurās lai ar dziļu cieņuraudzītos uz savas dzimtenes kulturu, kurās izkopšanas darbā vienīgi viņš atradīs vislielāko, vispiemērotāko uzdevumu.

Tā audzināti jaunie pilsoņi sajūtīs arī lielāku cieņu un pienākumu pret saviem audzinātājiem un līdzcilvēkiem. Tie spēki un panākumi, kurus tie par velti saņēmuši no apkārtnes, no citiem cilvēkiem, piespiedīs viņus, savukārt, arī citiem palīdzēt un dot tikai labu (t. i. to pašu, ko ieguvuši).

Viņi jutīsies, kā parādnieki pret saviem vecākiem, sabiedrību un valsti, un bez sevišķa aicinājuma, nerunājot nemaz par izvairīšanos, tie darīs visu, kas viņu spēkos. Turpretī ar šausirdīgu raksturu cilvēks nevar augstu kāpt, „jo plašā debess jūra pieder tikai garīgi brīvi audzinātiem“.

Šāda audzināšana palīdzēs novērst cilvēkiem visus viņu trūkumus, kuŗi neļauj tiem būt laimīgiem un viņi zinās, ka šie trūkumi atrodās viņos pašos, — jō par cik mēs spējam sevī uzvarēt ļauno, par tik esam cēlušies.

Tā tad skolas laikmetam cilvēka dzīvē jābūt galvenām kārtām cilvēka audzināšanas laikam, kur vislielākā vērība piegriežama labu īpašību—kārtības, noteiktības, tīrības, pienākuma apziņas, disciplinas sajūtas un sirdsizglītības izkopšanai, lai zinātnes ieguvumi nebūtu tālākā dzīvē viņa rokās kā ļauni ieroči cīņā pret saviem līdzcilvēkiem, un nevis vienīgi kā zināma ārēja staža, vai diploma iegūšanas avots.

XXVIII.

Kā otrs skolas uzdevums būtu augstāk minēto, ikviena skolnieka īpatnējo spēju meklēšana un izkopšana. Es zinu vairākus pedagogus, kuŗi tiešam, cik viņiem laiks atļauj, cenšas ikvienā savā priekšmetā, pat matemātikas stundā, vērst audzēkņu uzmanību uz labo īpašību izkopšanas svarīgo nozīmi.

Bet tā, kā mācību programās nav līdz šim paredzētas līdzīgas, tieši raksturu izkopjošas un audzinošas stundas, tad ar šīm īsām piezīmēm maz te ko var panākt.

Tagad, beidzot, arī Rīgā, nodibinājies instituts, kur pārbauda cilvēka spējas sākot jau no bērnības, lai varētu tā tālāko dzīvi vadīt pa ceļu, kuŗu ejot viņa darbā enerģija izpaudīsies visproduktīvāki.

Pagaidām vērība tur tiek piegriezta tīri fiziski-praktisku īpašību noteikšanai, cerēsim tāpēc, ka tiks nodibināti instituti, kuŗi pētīs arī cilvēku garīgās spējas, ko ir ierosinājusi 1923. g. Latvju Individualistu Apvienība, bet neatrada sabiedrībā vajadzīgo atsaukšanos un atbalstu.

Tā, starp citu, jau veca un zīmīga cilvēku īpašība, kuŗu padarīja nemirstīgu un zimbolistisku kādreiz krievi, aicinādami no Skandināvijas zināmo Ņuriku un ctus, lai tie ievestu viņu zemē un dzīvē kārtību, kaut gan arī krievu

starpā netrūka, varbūt vēl daudz spējīgāku, darbinieku — jo pašmāju ierosinājumiem parasti nepiešķir vajadzīgo autoritāti.

Jā, ja ierosinājums nāk no ārzemēm, vai kā citādi no augšienes, tad gandrīz bez sijāšanas jaunievedumi, taisni sensationeli, gūst ievēribu. Turpretīm pašu domas un iniciatīve netiek vien kā netiek atbalstīti, bet reizē tiek ir nokritizētas, i ironizētas.

Tā arī ir viena no mūsu dzīves rakstura negativām pusēm, kas nokauj un nokaus joprojam daudzu mūsu grīgo vērtību zpaušanos un ir uzskatāmas, kā tās pašas nelaimīgās skaudības un nenovēlības sekas. Ari šai lietā rakstura audzināšana un izkopšana daudz ko līdzēs...

Tā tad ikvienam audzinātājam dziļi un ilgi jāpārdomā tas uzdevums, ko ikviens audzēknis sevī nes, jo ikvienā cilvēkā izpaužas netikvien viņa tagadnes darbība, bet viņa gul' arī zināma pagātne un nākotne un katra cilvēka spēku un vērtību aprēķina pēc tā, cik viņa darbs var būt derīgs sabiedrībai.

Ja cilvēki mēnešiem un gadiem ilgi sviedros vaigā un briesmās strādā pie 10 un 100 tonnu smagiem zemes blāķiem, lai izdabūtu no turienes dažus gramus zelta vai dimanta, ko zeme savā klēpī slēpj, tad lai arī mēs esam kā pārļu zvejnieki, — meklējam, krājam, kopojam mūsu tautas dārgumus, kuri, kā labas idejas un īpatnējas spējas, gul' vēl snaudošas, nedarbojošās ikvienā mūsu tautas locekli.

Kas tā būtu par milzīgu brīnišķīgu dārgakmeņu kaudzi! — Tāpēc neaizmirsīsim, kur gul' mūsu dzīves talismans.

XXIX.

Cilvēka varas avoti un dzīves labklājība.

No, visā visumā, šai grāmatā izteiktiem uzskatiem un pievestiem motīviem, mēs varam nonākt tikai pie viena slēdziena, — ka mūsu dzīves laba un ļauna sakne ir pats cilvēks un ja tiks kādreiz tieši

audzināti labāki cilvēki, tad arī labāka būs patīdzīve.

Apmēram, līdzīgu ideju, starp citiem, sevišķi noteikti ir aizstāvējis V e r n e r s Z o m b a r t s, kuŗa mācībai par nožēlošanu zinātnieku aprindās maz piekritēju, kāpēc pastāv arī daudzas citas teorijas zocialā likumdošanas laukā, kuŗām pagaidām piešķir lielāku autoritāti.

Zombarta teorijai parasti pāriet garām ar īsām piezīmēm, kā kādai uzskatu utopijai. Tas tāpēc, ka mēs pārāk šabloniski pārņemam dažādus mācību kursus, un demonstrējam tos tālāk un vispārīgi maz esam patstāvīgi šajā jautājumā iedziļinājušies; bez tam arī zinātnieku starpā bieži ir tendence otra zinātnieka teorijām piešķirt sabiedriski-politisku nokrāsu un nelūgti dot pretinieka uzskatiem vai teorijām pat apzīmējumus („progresīvs“, „konservatīvs“ u. c.).

✓ Pirmkārt, jāaizrāda, ka viens no visradikalākiem un grūtākiem dzīves problemiem — viņas labklājība, — nav ar burvju mājienu noskaidrojams. Saprotams, ka cilvēces 10—20 tūkstošus garā vēsturiskā attīstība ne ar kādām revolūcijām un apvērsumiem nav šim jautājumam daudz tuvāk nākusi. Un ja ir izdarīti šāi nolūkā eksperimenti ar vispārēju asins izliešanu, verdzību un citām mocībām, kāpēc tad nevarētu reiz arī eksperimentēt šīs priekšdomas, kas nav saistīts ne ar kādām sevišķām grūtībām, nedz arī ar garāku laika sprīdi: šo ideju pietīktu pārbaudīt vārbūt, lielākais, dažos augumos, bet redzamus panākumus cilvēce gūtu jau arī pāris gadu desmitos, ja vien tiktu ieviesta šajā garā minēto cilvēka rakstura izkopšana ar speciala priekšmeta palīdzību, sākot šo darbu jau no skolas soliem. Vismaz ļaunas sekas šis eksperiments nevar atnest nekādas.

XXX.

Vai ir tomēr kāds tiešs avots, kas dod mūsu apziņai zināmu nesatrīcināmu ticību uz šāda eksperimenta panākumiem? —

Mūsu cilvēku dzīve ir pārāk īsa, lai no viņas varētu vilkt plašākas konzekvences priekš šī jautājuma noskaidrošanas. Tāpat arī vēsture, kuŗa faktiski var apstāties noteiktāki tikai pie atsevišķu tautu, vai atsevišķu laikmetu notikumu analīzes, mazāk var aplūkot jau zināmu sistematisku laikmetu sakarības konstatēšanu. Vēsture ar saviem visos laikos un visās valstīs bagātīgā skaitā izvestiem eksperimentiem vairāk der par iemeslu negatīviem pierādījumiem, t. i. viņa konstatē kas nav bijis labs cilvēku sadzīvē.

Bet pozitīvu norādījumu par mūsu dzīves iekārtas izveidošanos, — vai tādu nav? Man liekas, ka viens tomēr ir. —

Mēs esam mācījušies par cilvēka, tā saukto, zemapziņu, kas viņā itkā uzglabājusies no ļoti tālas senātnes un kuŗa pakāpeniski, līdz ar cilvēka attīstību guvusi savu beidzamo apziņas virskārtu — saprātu. Šim saprātam nedarbojoties, var uz laiku atdzīvoties arī dažas, zem viņa nosegtās, zem-apziņas kārtas, kuŗas savā netālaļajā pagātnē var uzskatīt, kā zināmu ierašu instinktu, jeb instinktīvu priekšsajūtu. Mēs zinām, piem., ka ļopi tīri instinktīvi izvairās no indīgu (ģiftīgu) augu aizskāršanas.

Ar šo domu saistītas dažādas mācības par telepatiju, spiritismu un, beidzot, arī par sugestiju un hipnozi.

Šīs mācības pamatprincipus mēs šai kursā nevarām apskatīt, bet es pievedu šeit domas par zemapziņas ideju tikai tāpēc, lai varētu pāriet uz otru domu: ja atsevišķā individuā mīt zināma snaudoša pagātnē, tad vēl jo vairāk tā piemīt veselām tautām un visai cilvēcei.

Cilvēces darbības attēli var izteikties divējādi: vai nu viņas reālos darbos, vai arī viņas fantāzijā. Pēdējo var uzskatīt par cilvēces garās, vēsturiskās attīstības zemapziņu, kuŗas pastāvēšanas laikmets stiepjas neiedomājami lielā laika periodā un kuŗā guļ, varbūt, ne tik vien mūsu zemītes dzīves apziņa, bet kuŗā fiksēti arī notikumi no ci-

tām pasaulēm, kur attīstība aizgājusi varbūt daudz tālāk par mūsējo.

Šai tautas fantāzijai, jeb pareizāki, dzīves zemapziņai, tā tad var pierakstīt sakarus kā ar pagātņi, tā ar nākotni. Vēl autoritatīvāka šī tautu fantāzija priekš mūsu uzskatu noskaidrošanas var palikt, ja mēs konstatējam zināmu domu līdzību dažādu laikmetu tautām, pat tādām, kurām pēc zinātnieku domām nav bijūši etnografiski sakari.

Tā tad te mīt viena vispārēja doma. Otrkārt, šī tautu fantāzija gūst pie mums autoritāti arī tāpēc, ka viņā tēlotā teiksmainā dzīve maz pamazām realizējas.

Apskatīdami vispārējos vilcienos šo cilvēces zemapziņas dabu, varam viņu tagad nosaukt arī vārdā un vilkt vajadzīgās konzekvences par labu šai grāmatā izteiktām domām.

Šī tautu un cilvēces zemapziņa, jeb fantāzija izpaudusies tautu ražojumos, ko mēs sucam par mītiem, tautas dzeju, teikām un pasakām, un kuŗu saturs pēc būtības visām tautām un visos laikmetos ir viens un tas pats.

Šajās teikās un pasakās, starp visām citām, mēs spilgti saredzam divas līnijas: 1) cilvēku varas ieguvumu un ieorču attīstību un 2) cilvēku varas avotus.

XXXI.

Apskatot šo vienu līniju, mēs redzam, ka no sen-seniem laikiem pasakās jau izteiktas dažādas cilvēku vēlēšanās, kuŗas tie labprāt redzētu izpildāmies.

Tur iet runa par rūķīšiem, kuŗi padara visus nepatīkamākos darbus, kā mēr cilvēks atpūšas, tur iet runa par galdautu, kas nes pa gaisu, tur aprakstīti septiņjūdžu zābaki, tur minēts par gredzentiņu, kuŗu pagriežot var ieraudzīt, kur atrodas un ko dara tālumā draugs vai ienaidnieks, tur ir burvju stabulītes un dažādi citi talismani, ar kuŗu palīdzību to īpašnieks var iegūt, dažādas labas un ļaunas vēlēšanās.

Šīs fantastiskās vēlēšanās uztver fantastisku romanu rakstnieki, ieliekot šīs fantastiskās idejas jau vairāk vai mazāk konkrētos rāmjos. Tad viņās met savu pētošo skatu izgudrotājs un izceļ dienas gaismā zināmu realizējamo problēmu, kuŗu, beidzot, atrisina un nodod konstruēšanai tehniķiem.

Tā fantazija-pasaka, tīri brīnišķīgā kārtā pārvēršas par īstenību. Saprotams, ka priekš tā jāpaiet ilgiem gadu tūkstošiem un tāpēc ikvienu, tagad no mums lieto tātā kulturas ieguvuma dēglis guļ nesaredzami tālā pagātnē, vai arī tie mīt pašā mūžībā un iemiesojas mūsu dzīvē līdz ar cilvēces attīstīšanos, sākumā kā noslēpumaini, nesasniedzami ideāli, vēlāk jau lietoti, pierasti un atkal aizmirsti...

Vai tad mums tagad nav šo septiņjūdžu zābaku—dzelzceļu un automobiļu, kuŗi nes mūs ap zemes lodi daudzkārt ātrāk, nekā mūsu kājas, vai tad arī tagad nestrādā jau mūsu fiziskā spēka vietā modernie rūķīši — visdažādākie motori, krāni un mašīnas, atstājot cilvēka rīcībā vienīgi vadīšanas un pārvaldīšanas funkcijas, vai tad arī tagad nav mūsu rīcībā galdautu, kas nes mūs pa gaisu — dažādu tipu gaisa kuģu un aeroplanu; tāpat mūsu rīcībā jau ir mistiskais burvju zizlis — gredzentiņš — bezdrāts telegrafs, kuŗš informē mūs par notikumiem no lieliem attālumiem dažās zekundēs un mēs varam pat ieskatīties tālā runātāja sejā un klausīties mākslas priekšnesumus, kuŗi notiek svešās zemēs.

Kāda neidomājama starpība ir starp šo informāciju un Grieķijas ātrziņnesi — pazīstamo „maratonas gājēju“!...

Vai mēs netuvojamies arī tā sauktās „neredzamās ceļurites“ realizēšanai, kuŗu uzliekot galvā cilvēks palicis neredzams? — Pa daļai jau tagad mēs padarām neredzamus, jeb caurredzamus daudzus priekšmetus ar rentgena staru palīdzību, kas nav nekas cits vairāk, kā uz priekšmeta krītošo gaismas staru atstrošanas spējas iznīcināšana caur elektriski bruņotu jonu raidītu uzbrukumu.

Ja šodien mēs padarām neredzamas vienas lietas, tad kapēc rīt mēs nevaram tādas padarīt arī citas...

Cilvēku prāts, šis iekšējās neskaidrās zemapziņas pamudināts, urbjas visdziļākos mūžības noslēpumos un mūsdienu panākumi, priekš cilvēka, kurš miris simts gadus atpakaļ, var izlikties vairāk neticāmi, nekā tas, ko viņš bija lasījis pasākās.

Mēs vairs nevarām šaubīties ne par vienu panākumu, kurš agri vai vēlu nāks cilvēku rīcībā. Jau tagad diezgan daudz motīvu priekš tā, lai apgalvotu, ka nevar būt tālu tas brīdis, kad cilvēks lasīs otra cilvēka domas, kad zem augsta spraiguma elektrisku viļņu iespaida, tas varēs mazināt sava ķermeņa pievilkšanu pie zemes, tāpat daudz tuvāk jau esam daudzzinātam problemam par jaunības atgriežanos, jeb pareizāki par dzīves pagarināšanu un dzīvības radīšanu nākslīgā ceļā.

Tālāk, pārdomājot atomu sairšanas teoriju un radija neizsīkstošo enerģiju, savienojot to ar domu par dziļu psihisku gribas spēku attīstīšanos pašā cilvēkā, kā visaugstākā organiskās dzīves formā, līdz ar dzīvniecisko funkciju imatrializēšanos un attiecīgo organu un vēlēšanos atrofēšanos, nebūtu grūti nākt pie zināmas pārlicības, ka cilvēka domu un gribas koncentrācijā vajadzētu būt kādreiz tik daudz spēka, ka pietiks vienīgi viņa noteikta vēlēšanās, lai šī vēlēšanās sāktu pati izpildīties...

Šai fantāzijā varbūt mēs esam aizgājuši dzīves attīstībai vairāk gadu tūkstošus uz priekšu, bet redzēdami, ka mūsu acu priekšā realizējas lietas viena fantastiskāka par otru, mums nevar neviens pārņemt šādu domu vieglprātību.

Saprotams, mēs varam jautāt, kad viss tas būs, un kad vispāri realizējas cilvēku apziņā kļīstošās priekšdomas? — Atbildi uz šo jautājumu mēs varēsīm smelties pasaku otrā līnijā, par kuru es pirmīt jau minēju.

Šeit atliek vienīgi piezīmēt, ka ja mēs šo pašu pasaku vienā izteiksmē esam konstatējuši zināmu lielu patiesību, tad viņai jābūt par lielu pamatu arī turpat saskatāmai otrai līnijai, uz kā gulstas visas šeit izteiktās domas un projekti.

Vispirms jāatzīmē viens reāls fakts, ka cilvēku vēlē-

šanās sāk piepildīties tikai tad, ja priekš tam nobrieduši arī citi, ar šo vēlēšanos saistītie apstākļi. Tas ir, — jauni izgudrojumi nāk tad, kad tie vajadzīgi, kad dzīvei tie nepieciešami, kad uz katra soļa jūtams viņu iztrūkums.

Cik mēs zinām, tad arī slavenais Leonardo da Vinči bij izgudrojis mums tik nepieciešamo un svarīgo propelleru, bet viņa izgudrojums gāja aizmirstībā uz vairāk gadu simteniem, jo toreiz pārējie dzīves apstākļi un tehnika nebij tā attīstījušies, lai šo izgudrojumu varētu kur pielietot.

XXXII.

Tagad, beidzot, pieiesim pie mūsu galvenās lietas.

Taīs pašās pasakās iet runa arī par cilvēku varas avotiem.

Vispirmāk mēs tur lasām, ka pasaulē reiz valdījis fizisks spēks. Milži, giganti pārstaigāja kalnus un jūras, un ar savu spēku kalpināja dzīvi un dabu. Tad nāca gudrība un ar savu bīstamo pavadoni viltību sāka šos milžus pieveikt; tīri netīcami, kā šī necīgā radība — saprāts, tik viegli tikusi galā ar šiem neuzvaramiem milžiem, arī pēdējiem par nebeidzamu izbrīnēšanos? —

Un mēs redzam, ka šie milži pamazām sāka izzust, līdzīgi mūža mežiem, kad viņiem tuvojas cilvēka asais cirvis — saprāts. Un tad, beidzot, mēs lasām pasakas par trim brāļiem — diviem gudriem un vienu mulķīti (un līdzīgi tām arī pasakas par bārenīti un īstu meitu). — Un šis mulķītis (vai arī bārenīte) sāk pie sevis saistīt visu mūsu uzmanību. Kāpēc? Tāpēc, ka neskatoties uz to, ka viņa brāļi pēc mūsu domām to piemulķo (jo mēs, tagadnes cilvēki, esam šiem 2 brāļiem rada) un izmanto viņa darbu, spēku un līdzekļus sev par labu, — beidzot, tomēr visu netaisni iegūto zaudē un mēs redzam šo mulķīti sasniegušu visaugstāko pilnību un varu pār dzīvi un cilvēkiem, simbolizētu dimanta kalna galotnes sa-

sniegšanā un princeses — visa daiļā, iegūšanā.

Kas tie ir par līdzekļiem, ar kuriem šis „mulķītis“ šo varu un pilnību sasniedz? — Un pasakā, jeb pareizāki gadu tūkstošiem mūsu organiskā dzīvē iemiesotā, no lielās pasaules sistēmas, idejā, mēs atrodam uz šo jautājumu visskaidrāko atbildi: šie līdzekļi ir viņā attīstītie visaugstākās cilvēcības īpašības, — labsirdība, pašuzpurēšanās, pacietība, līdzietība, novēlība, augstsirdība, savu tuvāku pārkāpumu piedošana, piepalīdzēšana un ļauna atmaksāšana ar labu...

Mēs dzīvojam pašlaik vēl otrajā stadijā, kad reizē cīnās prāts un viltība, no kuŗas (viltības) tas lāgā netiek vaļā, bet mūsu nākotnē guļ šeit zīmētās augstākās vērtības, kuŗas jaunie asni jau šur parādās, un caur kuŗām cilvēks reiz gūs savu garīgo atsvabināšanu un varēs sasniegt sen loloto dzīves kalngalu — labklājību.

XXXIII.

Tagad, man liekas, bez tālākiem paskaidrojumiem lasītājam šie jautājumi, ticāms, ir noskaidrojušies un mēs varam pāriet uz šo abu pasakās konstatēto līniju saskaņošanu. — Visiem, iepriekš minētiem, cilvēces ieguvumiem un izgudrojumiem, t. i. varai pār dabu un citu radību, jānāk paraleli un reizē ar viņa iekšējo īpašību attīstīšanos. Un tikai tad, kad cilvēks nāk tuvāk savai pilnībai, savai atdzimšanai, mūžība ieliek viņa rokās arvien lielākus varas ieročus un uztic viņam vienu pēc otras dzīves noslēpumu atslēgas.

Kas gan notiktu, ja agrāk, kādas mežonīgas cilts rokās būtu bijuši visi mūsu kara izgudrojumi, ložmetēji, smacējošās vielas, aeroplāni, tanki un citi briesmīgi ieroči? Visa kultura un civilizācija būtu tikusi vandaliskā kārtā iznīcināta.

Ari tagad, saprotams, notiek netaisnības un varas necilvēcīga izlietošana, bet tam ir izņēmuma raksturs un šādai

rīcībai jāieturas noteiktos rāmjos un tā nevar izvērsties plašumā ...

Beidzāmā laikā bieži runā par zelta mākslīgu ražošanu no zemāk vērtīgiem metāliem? Šai lietā mēs priecājamies par agru, jo šis zelta iegūšanas ceļš, kāds ir atrasts, praktiski nedod nekādus panākumus, kā vienīgi teoretiski-zinātniskus, jo tā, nelietojami-niecīgā daudzumā, iegūstamais zelts izmaksā daudz dārgāk, nekā kad to vienkārši pārķ.

Zelta iegūšana dibinās uz elementu atomu saskaldīšanu, pie tam tiek patērēta milzīga enerģija. Akademiķis, prof. P. Valdens vienā no savām lekcijām bij aizrādījis, kā, lai vienu gramu atomus saskaldītu citas vielas konstruēšanai, jāpatērē enerģija, kuŗa būtu vajadzīga, lai 10 pilnus vagonus paceltu 10 kilometru augstumā! Caur to ir arī izskaidrojama tā lielā enerģija, kuŗa izstaro pie elementu (piem. radija) sairšanas procesa. Tāpēc pie šī jautājuma daudzi piedzīvojuši zinātnieki dibināti piebilst, — vai patiešām jau pienācis tas laiks, kad cilvēku rokās var uzticēt tik milzīgas varas? —

Un tagad arī mēs, beidzot, šeit varam teikt sekošo. —

Vai ir iespējama dzīves labklājības nodibināšana, vai ir iespējama augstāko spēku un atradumu iegūšana, kad cilvēks vēl iekšēji ir tik ļauns, skaudīgs un atriebīgs? — Un jāsaka, kā, ja mēs patiešām gribam sasniegt reiz saskaņotu dzīvi un vispārēju labklājību, **tad mums pašiem jātop labākiem** saskaņā ar tām idejām, kuŗas ieliktas no mūžības mūsu teiku valstī.

Mēs tagad dzīvojam demokrātiskā iekārtā, kad mūsu ikviena, laba vai slikta pilsoņa rokās ir dota liela vara — noteikt savu un līdzpilsoņu likteni un dzīvi. Mēs zinām, ka tiltu būvēt nevar kuŗš katrs, ka šo darbu var uzticēt tikai tam, kuŗš ilgus gadus nopietni strādājis un studējis šo jautājumu. Bet valstī — to varam būvēt visi, kam tikai pietiekoši enerģija un neatlaidības.

Tāpēc, vai mēs esam arī kādreiz pārdomājuši, vai

mēs esam priekš šī uzdevuma pietiekoši sagatavojušies, labi savos uzskatos un cienīgi nest pie sevis šīs lielās tiesības un varu, ka tos neizlietojam ļaunos, dzīvi postošos nolūkos. Man liekas, ka par to būsim domājuši ļoti maz, varbūt arī nemaz?

Tādēļ, — mana dārgā Latvju Tauta — Tu, kuŗa tagad no likteņa apdāvināta par savām ciešanām, laimīga turi rokās lielas tiesības un brīvības, neaizmirsti ne uz mirkli ka, ja Tu šos lielos ieročus un varu izlietosi netaisnīgi un ļaunā nolūkā, tad pienāks brīdis, kad Tev šīs dārgās tiesības atkal atņems un teiks, kā tās nākušas Tavā rokā par agru, ka Tu viņas neesi bijūsi cienīga.

Dari tā tāpēc, lai mums visiem rastos ticība, ka tas notiks un ka Tu gādāsi, lai arī Tavi bērni un nākošās paaudzes to saprastu un darītu vēl labāk, nekā tas būs bijis mūsu spēkos. Rūpēsimies visi, lai cilvēka pirmos dzīves uzdevumos jau tiktu iemesta šī lielā atbildības sēkla un lai tā tiktu mācīta un lai tā zinātu, kā diem tiem jābūt, lai tie būtu cienīgi tās dārgās varas, kuŗu viņi, varbūt, neapzinīgi tura savās rokās.

Tad viņa redzēs, ka mūsu līdzšinējā dzīve vilkusies, kā novārdzis zirdziņš ar smagi piekrautu vezumu pa dubļainu, izbauptu un bedrainu ceļu, pret kalnu miglainā rītā. . .

Tad mums visiem paliks žēl par viens otram nodarītām netaisnībām un kopējiem spēkiem mēs uzvedīsim šo mūsu dzīvi uz saulainu, līdzena ceļa. „Tad mūsu apgaismotā pienākumu apziņa neļaus mums vienaldzīgi sēdēt dzīves vilcienā un noraudzīties uz visām dzīves likstām, kā uz garām pabejušiem verstes stabiem.

Tad celsies visi, ies pār Latvijas zemi, sēs ikvienā latvju sētā saticības sēklu, un izravēs katru naidu, katru vilību un skaudību.

Un kad sāks uzdīgt šīs dārgās sēklas un parādīties

viņu pirmie asni, kad sāks vaļā vērties viņu labsirdībā smaidošie pūpuri un pacels savas galviņas pretīm svaigam, tīram, mūsu jaunās dzīves laimīgam rītam, tad reiz būs pagājusi mūsu dzīves garā, skumīgā ziema, būs atnācis reiz mūsu tautas garīgās atpūtas brīdis un tur, kur bij lijušas tik daudz bēdu asaru, un atskanējuši lāsti, iemirdzēsies pirmās vispārējās prieka asaras un noskumušos vaigus nāļi glāstīs uzlēcošās saules maigais siltums. Tad mēs spiedīsim viens otram roku uz savstarpēju satiecību un palīdzību, lai sendaudzinātos „ziedu laikus piedzīvotu“.

Specialā daļa.

(Cilvēka raksturs).

I.

„Ir divējādas mantas, — saka rakstnieks A. Niedra vienā no saviem darbiem, — vienas, ko glabā šķirstā un otras, ko glabā sirdī.“ — To, ko glabājam mūsu sirdīs, to neviens, nekad nevar mums atņemt. Un viena no šādām, neatņemamām vērtībām ir mūsu r a k s t u r s.

Šīs grāmatas pirmā daļā mēs apskatījām d z ī v e s raksturu, šeit mēs apskatīsim atsevišķu individu raksturus.

Lai pienācīgi aplūkotu un novērtētu šos raksturus pēc būtības, vispirms būtu jāiepazīstas ar tām zinātnes un mākslas nozarēm, kurās aplūko un apgaismo dažādu raksturu īpašību rašanos. Tās būtu: literārisku darbu analīze, dzīves filozofija, dabas zinātnes, un sevišķi, organismu fizioloģiskās un psiholoģiskās darbības un parādības, — tā tad psiholoģija. Šeit pievienojama arī temperamentu klasificēšana sangviniķos, flegmatiķos u. t. t.

Ceru, ka audzēkņi ar šiem jautājumiem vispārējā veidā jau iepazīnušies, kāpēc šai k o n s p e k t ī v ā kursā minētās mācības saturu neaplūkošu.

Cilvēkam vajag pazīt cilvēku ar viņa labām un ļaunām pusēm, lai viņš varētu nodibināt ar to kultureli-sabiedriskai dzīvei piemērotas attiecības, lai viņš nenodarītu otram ne-taisnību, lai tas a t b a l s t ī t u otru viņa kulturelā darbā un lai cilvēku kopējais darbs būtu prieka apziņas un saprāta pilns, sekmējot dzīves progresu un labklājību.

Raksturs ir vislielākais spēks pasaulē pēc ticības. Uz raksturu atbalstas visa sabiedriskā un valsts dzīve. Neska-

toties uz to, nekas netiek šai nolūkā darīts, kurpretīm kādas mašīnas izveidošanā un uzlabošanā, kam daudz mazāka nozīme, pacietīgi tiek tērēti līdzekļi un desmitiem un simtiem gadu.

„Tur, kur dzīves pamati sāk šķobīties un cilvēki tuvojas postam, tur vienīgi var līdzēt noteikts raksturs. Cilvēkam var trūkt nauda, īpašumi, vara, pat zināšanu, — bet viņam nedrīkst trūkt tā, kas stiprina sirdi un piepilda dvēseli.“

Caur raksturu mēs cenšamies piespiest sevi paciest citu trūkumus, jo ikvienā no mums ir tik ļoti daudz kā, kas jāpānes arī citiem.

Cilvēks ar raksturu ir godīgs, uzticāms un apzinīgi izpilda savus pienākumus... Šopenhauers saka, kā arī zinātnieki un mākslinieki ļoti bieži ir garīgi nožēlojami un bezspēcīgi, un dzīvē neveikli, tāpēc ka viņi maz domājot par sava darba savienošānu ar labsirdīgu raksturu. Un vai mēs patiesi nenovērojam un nebrīnamies par to, ka arī augstu mākslinieku un zinātnieku aizkulisēs notiek tās pašas elementārās dzīves intrigas pašuzturās cīņas laukā ar visām nožēlojamām sekām, kādas ir zemāk attīstītā dzīvē, un bieži mēs sakām: „Jā, kā mākslinieks viņš ir lielisks, bet kā cilvēks viņš man nepatīk...“

Tāpat novērots, kā arī bagātība vāja rakstura cilvēka rokās, kuŗam trūkst pašsavaldīšanās, — ir vislielākā nelaime un ļaunumu avots.

„Ir arī daudz raksturu, kuŗi zied un nes augļus tikai pārbaudījumu brīžos, bet nīkst peticības atmosferā. Mūsu kultūrelā dzīve nemaz neprasa, lai ikviens būtu bagāts, gudrs un slavens, bet godīgam jābūt katram.“ Tāds cilvēks ar apdomu izmeklēs savām spējām piemērotu dzīves ceļu, neatkāpdamies no tā ies uz priekšu un gūs vērtīgus augļus sev un citiem par svētību. „Priekš tāda cilvēka pienākums ir augstāks par cilvēku spriedumu, — sirdsapziņas miers — lielāks par pasaules uzslavu!“ Uz viņa darbu vienmēr var paļauties. Viņš ciena citu personību un patur savu neatkarību. Viņš ir augstsirdīgs pret ienaidnieku,

viņš ir pazemīgs par viņu gudrākā, spējīgākā un labākā priekšā.

„Cilvēks ar raksturu neizkārs nekad ausis ļaunām baumām.“ Cilvēks ar raksturu nekad nesūdzēsies par likteni, jo viņš saprot, ka bez grūtībām nekas liels dzīvē nav sasniedzams, un ka pie visas nelaimes, kas viņu nospiež, ir vainīgs vienīgi viņš pats caur savām pārmērīgām prasībām uz dzīvi un līdzcilvēkiem un caur saviem trūkumiem, kurus viņš nebij centies novērst.

Cilvēks ar raksturu ir aizsargāts pret katru netikumu. Viņš nekad nesola pāri par saviem spēkiem. Raksturs tā tad spēj dot cilvēkam iespēju izšķirt labu no ļauna, bet rakstura trūkums padara to slinku un neļauj viņam rīkoties godīgi, noteikti un saprātīgi. „Cilvēks ar raksturu spēj savaldīt savas kaislības un kalpo valstij vairāk nekā 10 algoti ierēdņi...“

No šī īsā pārskata mēs nomanam, cik lielam atbalstam cilvēkā dzīvē jābūt noteiktam raksturam. Bet laba rakstura iegūšana ir mūsu dzīves apstākļos lielā mērā apgrūtināta. Bez tam pats raksturs ir augstākā mērā sarežģīta, augstākas kārtas īpašība, kuŗa sasniedzama rūpīgi pie tā strādājot, ravējot visas nezāles, kas cilvēkā caur iedzimtību, no bērnības un sliktiem piemēriem iesakņojušās. Tā tad, kā visur dabā, mēs arī šeit redzam zināmu dualismu: labo un ļauno, kurus vajag censties pazīt un atšķirt, kas ir arī starp citu šā darba uzdevums.

Apstājoties tieši pie cilvēku raksturu analīzes, vēlams lai audzēkņi tiktu iepazīstināti ar visdažādākām rakstura niānsēm un psihiskām parādībām ar katru atsevišķi, no kuŗām sevišķi mināmas sekošās:

1. atriebība,	7. apreibināšanās,
2. avanturisms,	8. apnikšana,
3. augstprātība,	9. atmiņa,
4. augstsirdība,	10. aizkaršana,
5. altruisms,	11. aizmāršība,
6. atmaksa,	12. aizraušanās,

-
13. atturība,	48. glēvulība,
14. aizdomas,	49. greizsirdība,
15. apsolišana,	50. glaimošana,
16. boikotēšana,	51. huliganisms,
17. blēdīšana,	52. izsmiešana,
18. bramanība,	53. izlutināšana,
19. bailība,	54. ironizēšana,
20. briesmu sajūta,	55. izklaidība,
21. brutalitate,	56. idealizēšana,
22. baudas kāre,	57. idealisms,
23. baumu izplatīšana,	58. imitēšana (pakaļdari-
24. bezkaunība,	nāšana),
25. bezrūpība,	59. izšķērdība,
26. barbarisms,	60. ietiepība,
27. cerība,	61. iedomība,
28. cietsirdība,	62. izmantošana,
29. čaklība,	63. iepriecināšana,
30. donkihotisms,	64. ienaids,
31. demagoģija,	65. izlikšanās (maskošā-
32. dzīšanās pēc ārišķī-	nās),
bas,	66. iekārošana,
33. draudzība,	67. izturība,
34. divdomības,	68. izvirtība,
35. dusmas,	69. iecietība,
36. divkosība,	70. intriģēšana,
37. darba mīlestība,	71. jezuitisms,
38. donžuanisms,	72. ļautrība,
39. drošsirdība,	73. klusēšana,
40. ekspluatēšana,	74. kārtība,
41. egoisms (patmīlība),	75. kautrība,
42. estētiska rīcība,	76. krāšana,
43. etiska rīcība,	77. kārdināšana,
44. greznības kāre,	78. kūdīšana,
45. gods,	79. kaislības,
46. godīgums,	80. kūtrība,
47. godkārība,	81. kauns,
-

-
82. kaunēšanās,	118. neuzmanība,
83. krāpšana,	119. niekošanās,
84. ķircināšana,	120. nelaipnība,
85. krietnums,	121. negods,
86. kaprize,	122. negodīga rīcība,
87. lielšana,	123. norūdīšana,
88. lielība (lielšanās),	124. netaisnība,
89. lišķība,	125. neuzticība,
90. lepnība,	126. nelabvēlība,
91. liekulība,	127. neestetiska rīcība,
92. ļaunprātība,	128. neveiklība,
93. labvēlība,	129. nepaklausība,
94. līdzietība,	130. noklusēšana,
95. lēnprātība,	131. neiecietība,
96. laipnība,	132. noteiktība,
97. lietderīgums,	133. neuzņēmība,
98. „lāča pakalpojums“,	134. nodevība,
99. līdzjūtība,	135. nicināšana,
100. laupīšana,	136. nepiepalīdzība,
101. lūgšana,	137. niķoššanās,
102. lūgums,	138. optimisms,
103. labsirdība,	139. paklausība,
104. melošana,	140. pornografija,
105. mantkārība,	141. patiesības sajūta,
106. mānīšana,	142. pienākuma sajūta,
107. muļķošana,	143. patvarība,
108. miegainība,	144. pazemība,
109. mīrmīlība,	145. pacietība,
110. mazdūšība,	146. pārspīlējumi,
111. mīlestība,	147. paradumi,
112. nepastāvība,	148. pārmērība,
113. nekaunība,	149. patstāvība,
114. neatlaidība,	150. pastāvība,
115. nepatstāvība,	151. pieklājība,
116. nevērība,	152. pašnāvība,
117. neķītrība,	153. pieticība,
-

-
154. pavisība,	182. ticība,
155. pilatisms (zinādams
līdzcilvēka nevainību,
to neaizstāvēt, pado-
ties pūļa prasībām,	183. terorizēšana,
156. pesimisms,	184. taupība,
157. rūpes,	185. tīrība,
158. rupjība,	186. taisnības sajūta,
159. romantisms,	187. uzņēmība,
160. sūdzēšana,	188. uzdzīves kāre,
161. slinkums,	189. uzmācība,
162. stūrgalvība,	190. uzmanība,
163. sirdsskaidrība,	191. uzupurēšanās,
164. sirdsšķīstība,	192. uzticība,
165. slepkavība,	193. uzbāzība,
166. sīkstulība,	194. untumi,
167. skumdināšana,	195. vieglprātība,
168. slavas kāre,	196. varmācība,
169. smalkjūtība,	197. verdzība,
170. savaldīšanās,	198. varonība,
171. skopums,	199. vīrišķība,
172. sentimentalitate,	200. vārīgums,
173. spekulācija,	201. vārda neturēšana,
174. sabotēšana,	202. viltība,
175. skaudība,	203. vandalisms,
176. šaursirdība,	204. varizejisms,
177. šaubas,	205. ziņkārība,
178. šablonisms,	206. zobgalība,
179. tūlība,	207. zaimošana,
180. tikumiskā pavisība.	208. zagšana,
181. tolerance,	209. mīkstčaulība,
	210. vienkāršība,
	211. pazemošanās,
	u. d. c.

No šī pārskata vien jau redzams, cik bagāts ir cilvēka raksturs ar dažādām niansēm, kuŗas dienu no dienas sazaro-
rodamās dara to arvien vēl bagātāku. Tāpēc ir pēdējais
laiks nodoties šo cilvēka īpašību studēšanai un vēlāk arī zi-
stematiskai klasificēšanai.

Godātos lasītājus lūdzu savas dzīves posmu noslēgumos — ikgadus, ikmēnešus, iknedēļas, vai, pat no sākuma, ikdienas pārskatīt šo savu rīcību spoguļi un uzmeklēt un apstāties pie tām savām īpašībām un rīcības, kuŗas ziņāma laika sprīdī ir izpaukušās. Pietiek jau ar šo dažādo raksturu īpašību uzmanīgas pārļasišanas, lai lasītājs intuitīvi sāktu just, ko viņš darījis labi un pareizi un ko slikti un nepareizi. Dodams sev pēc iespējas biežāk šādu pārskatu lasītājs neapzinīgi nonāks pie savu rīcību pašanalīzes un drīz vien šīs cilvēku īpašības tik spilgti viņam iegaumēsies, ka laikus aizkavēs visu nepareizo un ļauno un ierosinās un pamudinās labo.

Kas attiecas uz skolām, tad še vēlams augstāk minētās īpašības sargrupēt, — vispirms pozitīvos un negatīvos un tad katru no šīm lielām grupām tālāk sadalīt radnieciskās grupiņās.

Vēlams uz stundām, pēc iespējas, mazliet pakavēties pie katras augšā atzīmētās īpašības, uzdodot skolniekiem meklēt literatūrā (kā latviešu, tā arī cittautu) tipus ar vienu otru no minētām īpašībām un rīkoties vispāri, kā tas norādīts grāmatas ievadā.

Vispāri pie katras rakstura īpašība sbūtu jāapstājās ar trim jautājumiem:

- 1) Kāds ir tādas un tādas rakstura īpašības iemesls un kādā rīcībā tā izpaužas?
- 2) Kādas ir šādas rīcības (vai rakstura īpašības) varbūtējās sekas, un
- 3) Kādus var pievest raksturīgus piemērus, no literatūras un no vēstures? (Šeit arī audzēknis patstāvīgi var komponēt vienu otru cilvēku attiecību ainu).

Bez minētām rakstura niansēm derētu apstāties mazliet arī pie dažādiem apvienojošiem jēdzieniem: instinktivās tiesmes un dziņas, ierašas, sodi, tiesības, valsts un pilsoņu attiecības, cilvēce, tautību attiecības, ģimene, vecāku un bērnu

attiecības, sirdsapziņa, laime un nelaime, liktens, prieks, bēdas u. c.

Tā kā šīs grāmatas pirmais izdevums domāts galvenām kārtām kā ierosinājums, tad šai specialā daļā apstāšos tikai pie dažām no minētām rakstura īpašībām un vispārējiem apvienojošiem jēdzieniem, pēc kuŗu parauga tad būtu jāapstājās atkarībā no materiāliem, pēc iespējas arī pie pārējiem. Saprotams, ka pirmā laikā nebūs savākti pietiekoši daudz vajadzīgo materiālu, lai varētu tuvāk apskatīt visās šeit minētās rakstura nianšes. Bet tas nāks ar laiku, ar pielietošanu, caur kopēju darbu.

II.

Darba mīlestība un slinkums.

Darba mīlestība dod cilvēkam brīvību un neatkarību. „Viss ko mēs ēdam, iekš kā ģērbjamies, no kā dzīvojam no pils līdz būdīnai, ir darba rezultats un tad, kad šis darbs sāk dot ietaupījumus — civilizācija iet uz priekšu. Lai katrs tāpēc par savu pirmo pienākumu uzskata strādāt tā, lai varētu mirt ar apziņu, ka darījis visu, ko varējis.“ Pilnīgi nederīgi cilvēki ir tie, kuŗi nekā nedara. Ķīnieši saka, ka ja ir viens slinks, tad ir otrs, kam jācieš bads. Bez tam, bezdarbība veicina dažādu kaislību attīstīšanos un pārmērības.

Kas īsti ir par cēloni slinkumam un apatijai, nav pilnīgi izpētīts. Tomēr droši mēs varam piebilst kā ne vienmēr slinkumā vainojams pats cilvēks, bet ir daudz ārēju apstākļu, kas apgrūtina gribas apziņu, kuŗus var novērst labs audzinātājs. Slinkums ceļas no pārpūlēšanās, un sevišķi no nepiemērota darba. Nevajag aizmirst, ka ja cilvēks dara to, kas viņam patīk, viņš padara desmitkārt vairāk un labāk, nekā kad viņam kas nepatīk. Tāpat arī samaksāts darbs, noteiktās stundās ierobežots, ir daudz mazvērtīgāks par darbu, kas darīts no sirds, aiz mīlestības uz šo darbu. Tāds darbs nepazīst nedz laika, nedz atalgojuma.

Saprotams, ka dzīves ideāls nav nepārtraukta darba diena. Vajadzīga arī pienācīga atpūta un nenogurdinoša izprieca, un lai priekš tam atliktu laiks, nevajag izšķiest to, lasot tukšas, uztraucošas avīžu sensācijas (par ko jau runāju I. daļā). „Nevajag ne par daudz, ne par maz strādāt. Nevajag naktis pārvērst par dienām un svētdienas par darbdienu. Citādi tas nozīmētu to, ka nekad nebūs laika, nedz spēka pienācīgi dzīvot, nedz priecāties.“

„Darbam nevajag arī meklēt sevišķu garastāvokli. Garastāvoklis nāk pats par sevi. Ja mēs gribētu pastāvīgi griezties ar jautājumiem pie tā sliņķa, kurš sēž ikvienā cilvēkā, — vai ķerties pie zināma darba, vai nē, — tad, saprotams, ka viņi neteiks — „jā!“

Vēl ļaunāks ir garīgais slinkums. „Tāpat kā stāvošā ūdenī, vairojas visādi tārpi un rāpuļi, tāpat arī slinka cilvēka smadzenēs attīstās dažādi netikumiski un izvirtības nodomi.“ Priekš jaunātnes slinkums nav mazākas briesmas par alkoholu. Arī garīgo kūtrību veicina slikta audzināšana un nepiemērots darbs, vai pārmērīgi uzlikts pienākums. „Slinkums saēd cilvēka gribu vairāk, nekā rūsa dzelzi.“

„Cik bēdīgi paiet sliņķim diena. — Viņam pat nav laimīgu atmiņu par to, ko kādreiz būtu darījis, izjutis vai, vienkārši lasījis. Sliņķi parasti paliek arī garā aprobežoti un vienmēr sirdās uz citiem.“ Savā aprobežotībā tie pret katru izturās ar tukšu izsmieklu, nelabvēlību un nicināšanu. Sliņķi atrod sev par kaunu mācīties un ņemt piemēru no citiem. Darbīgs cilvēks turpretim nekad nav uz sevi iedomīgs. Viņš un viņa darbi ir atklāti, pieejami un viņam nav jārāda uz ārieni mākslīgs iespaids par viņa darbīgumu. „Viņam arvien patīkami justies, kā skolniekam; visa pasaule un ikviens cilvēks priekš viņa ir skolotājs.“

III.

Pieticība un taupība.

Lai cilvēka mūžs nebūtu nepārtraukta darba diena bez atpūtas, tad viņam jābūt pieticīgam un taupīgam.

Pieticība dod iespēju cilvēkam iztikt ar mazāku daudzumu visādu dzīves vajadzību, būt ilgāki paēdušam, apmierinātam un, tāpēc, arī viņš mierīgāki un ar skaidrāku apziņu var apsvērt un sagaidīt katru likteņa sitienu. Pieticība dara cilvēku mazāk atkarīgu no apkārtnes un materiāli-miesiskām vajadzībām.

Bieži novērojam, ka diezgan pārtikuši cilvēki nepieticības dēļ (kuŗus parasti apzīmē vārdiem: nepiepildāms, kā caurs maiss) sūdzās par savu dzīvi, savu likteni. Bet tiklīdz tie zaudē to, kas viņiem ir, tad tie sāk īsti saprast tā augsto vērtību, ar ko tie bij neapmierināti. Tie paši apstākļi, kuŗi tiem bij tik nepitīkami agrāk, tagad tos aplaimotu, ja vien atgrieztos (šeit mināma raksturīga parūņa, ka — „visur labi, kur neesam“). — Pat veselību un locekļu vērtību tie īsti saprot tikai tad, kad tie tos zaudē un tad atdotu, varbūt, visa sava mūža darbu, ja tik tos atdabūtu.

Daudzi no mums neapzinās arī to lielo, brīnišķīgo vērtību, — Latvijas neatakrību, — ko liktenis mums piešķīris un īsti sajustu to tikai tad, ja mēs šo neatkarību zaudētu . . .

Lai cik liela nelaime ar mums nebūtu notikusi, mēs katru brīdi varam teikt, ka ir citi, kuŗi tai pašā brīdī ir vēl nelaimīgāki par mums. Un ja tad, kad mēs sūdzāties par mūsu likteni, tie nāktu pie mums un ar prieku gribētu ar mūsējo likteni mainīties, tad gan mēs teiktu: „Cik es tomēr laimīgs, ka man nav jābūt tādām, kāds ir šis nelaimīgais!“

Tāpēc, lai aprobežotu savu iegribas kāri un nepieticību, jāiepazīstas arī ar citu cilvēku dzīvi no viņu īstās puses, kur, va' būt, jūs ar saviemniecīgiem līdzekļiem vēl daudziem varētu līdzēt un tos iepriecināt. Saprotams, ne vienmēr var līdzēt ar naudu, kas kādreiz pat var atnest cilvēkam nelaimi.

Tikai uz ielas viss mums izliekas pie cilvēka mierīgi, redzot to, samērā, pieklājīgi tērpušos. Bet aizejiet pie katra viņa mājās un ieskatāties viņa sirdī . . . Tur ir vesela bēdu jūra kuŗa gatava salauzt viņa vārgo dzīvību. Cilvēks, par nelaimi, savas likstas cēloņus vienmēr meklē pie citiem, bet

ne pie sevis, kur tie īstenībā pa lielākai daļai meklējami. Tāpēc viņi arī ir pastāvīgi neapmierināti.

Bet novērots, ka cilvēku vēlēšanos apmierināšana nedod gaidīto laimi. Viņa paliek par iemeslu, — izejas punktu, — jaunām vēlēšanām, jau daudz lielākām un atgādina mums krievu stāstu par nepiepildāmo zvejnieci un zelta zivtiņu. Ja šīs ārējās sīkās vēlēšanās sāk piepildīties, tad uznāk arī vēl citas briesmas — garlaicība. Šoperhauers salīdzina, kā vienādus ļaunumus — garlaicību pie augstākām šķirām un nabadzību pie zemākām.

„Mums nav jāgaida nemaz lai visas vēlēšanās izpildītos, jo starp viņām ir daudz muļķīgu, pārspilētu, zemu un pat kaitīgu“. Cilvēks ir neapmierināts, nepieticīgs arī tāpēc, ka pats, būdams samērā slikts, uzliek pārāk augstas prasības citiem, tos pāridealizēdams, kā arī daudz gaida no dzīves. Nav nekā nepanesamāka par šādiem, ne ar ko neapmierināmiem likteņa lamātājiem — egoistiem, kuri pastāvīgi vaid un čīkst un sūdzas par grūtiem laikiem. „Tie ir taisni tie, kuri nav ne pirkstiņa pakustinājuši vispārējās lietās labā.“ Neaizmirsīsim arī šeit mūsu parunu, ka „Vissliktākais rats ir tas, kurš čīkst“.

Ja tādām čīkstīm apprasās kādreiz par viņa veselību, tad viņš rokas salicis, un galvu noliecis, citādi nevar atbildēt, kā ļoti žēlīgā balsī. Viņam vienmēr un visur slikti. Vasarā par karstu, ziemā viņš sūdzās par aukstumu un lietainā laikā pavisam nerunīgs.

Magometanieši, kad viņi iet uz Mekku, tad viņiem ir sevišķa lūgšana: „Dievs nedod man sastapties ar bēdīgām sejām.“

Taisni šie neapmierinātie ir arī nesaudzīgākie cita tiesātāji. — Līdzēt, pa daļai, te var ar

t a u p ī b u.

„Bagātību panāk ar darbu, bet patur to ar taupīgu un saprātīgu izlietošanu.“ Atsevišķu personu bezrūpīga līdzekļu šķaidīšana, „pumpēšana“, izārda valsts pamatus, un

tie, kuŗi tā rīkojas ir tautas un valsts labklājības ienaidnieki. Izšķērdētājs neprot atturēties no vieglprātīgiem, nevajadzīgiem izdevumiem un dzīvo pāri saviem līdzekļiem. „Cilvēki, kuŗi izdod visu, cik nopelna, atrodas pastāvīgi bezdibeņa malā. Viņi ir piespiesti laika un apstākļu vergi.“ Viņi zaudē citu cieņu un paši arī sāk sevi nicināt. **V i ņ i n e k a d n a v n e a t k a r ī g i.**

Un tur, kur vīri neuzdzīvo, tur atkal sievas cenšās ģērbties (zināms, tikai aiz pieklājības) pēc jaunākās modes, pieprasa lai noīrē vasarnīcas, lai sarīko vakarus un lai ved uz ballēm (kur visu vakaru viens otru neredzās); viņas grib zināt, kas notiek Parīzē, Ņujorkā, Londonā; viņam interesē indiešu Maharadžas noslēpumi u. t. t. Viņām vajaga neskaitāmas cepures un drēbes ciešā saskaņā ar sezonu, un kad sezona pagājusi (un viņa paiet ātri) tad jāierīko mājā vai muzejs.

Vīra alga tiek iztērēta līdz beidzamam santimam, gandrīz vai pirmajā mēneša dienā. Un jūs nevarat iedomāties lielāku izšķērdīgas sievietes nelaimi, ja vīrs nevar viņai dot vairāk par to, ko nopelna.

Tad sākās veikalos un uz tirgus **p a r ā d i.** Nāk strīdi viens pēc otra, un nesaticības, ka kaimiņiem bieži jāiet palīgā. Tam seko ātra novecošanās, un sakarā ar to (sirds vēl jauna!) — mākslīga, bieži neestetiska, jaunības meklēšana, bet arī vispārēja apatija.

Kur te lai īstai laimei būtu vietas?! Tās vietā ātri iestājās nabadzība, dažādi netikumi un galīgs posts.

Un bērni, nākošie pilsoņi, — ko tie lai tādā dzīvē mācās, un kādi var attīstīties viņu uzskati uz dzīvi un citiem cilvēkiem? —

„Tā tad arī izšķērdība ir šausmīga nasta un nedod cilvēkam būt dzīvē derīgam un atnest labu.“ Viņš nespēj cīnīties ne pret vienu kārdinājumu. Agrāk arī bērni krāja naudu. Bet tagad pērk papirosus, lubu literatūru un iet skatīties Harrija Pila „trikus“.

Taupība turpretīm nodrošina dvēseles un mājas mieru.

(Ja kādreiz pie tam drusciņ jāparaud, tas nekas). Taupība dod iespēju cilvēkam izvairīties no pazemojumiem.

Saprotams, trīcēt par santimu ir atbaidoši. „Taupība naudas dēļ ir zema īpašība (Moljera — „Garpagons“), bet taupība neatkarības dēļ ir taisnīga un drošsirdīga.“

IV.

Kārtība un laika izlietošana.

Lielākais darba draugs un atvieglotājs ir kārtība un laika taupīga izlietošana. Nekārtīgs pastāvīgi steidzas un visur nokavē. Nekārtīgs cilvēks nokavē vilcienu un dusmojas par sliktu, pilsoņu vajadzībām nepiemērotu, vilcienu sarakstu, pienāk pie krasta, kad kuģis pašlaik jau atgājis un lepmi aizpeld.

Kad nekārtīga nama māte nonāk uz tirgus, visas labākās un svaigākās preces jau pārdotas, un bieži pārskatās un pārmaksā. Tā tad nekārtīgs cilvēks tiek no citiem arī piemānīts.

Nekārtīgs cilvēks nekad nepabeidz darbu laikā, kas lielā mērā traucē arī citu cilvēku darbību. Amerikā ar tādu cilvēku, kurš tai pašā dienā nav atbildējis uz ienākušiem rakstiem, turpmāk neielaižas nekādās darīšanās. Pie mums cilvēks var būt laimīgs, ja saņem atbildi pēc nedēļas un kādreiz pat pēc mēneša. Nekārtīgam cilvēkam vienmēr netīri zābaki, nošķiebušies papēži, nelāpītas drēbes, cauras zeķes, nemazgāts kakls un aiz nagiem vai vesels vezums; viņš nemēdz arī labprāt iet uz pirti. (Saprotams, izņemot pārāk nabadzīgus, kā arī tos, kuriem ir kalpones).

Ar nekārtīgu cilvēku nekad nedabū pienācīgi izrunāties. Viņam tūlīn jāiet uz sēdi un no turienes atkal uz sēdi un viņš tā „aizņemts“, ka nedabon ne lāgā gulēt, nedz paēst. „Nekārtība un vārds „par vēlu“ ir mūsu dienu simptomiska parādība un lielākais lāsts“.

Ar kārtību tieši saistās darba tīrība, kuŗas neievērošana ātri vien ienes darbā paviršību un apnikšanu. Tas pats jāsaka par izklaidību, kuŗa mūs laikos izplatījusies tīri epidemiski, un nāk no tā, ka mūsdienu cilvēks, rakstura trūkuma pēc, nevar piespiest sevi pie viena noteikta darba koncentrēties; sekas visklūmīgākās.

Tāpat arī nelaimīgā vārda neturēšana apdraud katru zolidāku cilvēku kopdarbību.

Ļoti palīdz cilvēkam viņa darbībā zināma rīcības un izturēšanās vienkāršība un atturība, caur ko var iegūt daudz draugu un cieņas.

Ir arī cilvēki, kuŗi nodarbināti desmit dažādās vietās — bankās, oficialos amatos, vairākās mācību iestādēs, — visur steidzas un dabiski nevar izpildīt pienācīgi savus uzdevumus un līdz ar to atņem desmit citiem darbu. Kārtība ir taisni darba dvēsele. Darbs arvien jādara tūlīn, bez kavēšanās. (Dzelzs jākal, kamēr tā karsta.)

Ko nozīmē kādreiz viena nokavēta minūte, to nemaz nevar aprakstīt. Tas var pārgrozīt visu dzīvi, un aiznest cilvēku neatgriežami pa citām sliedēm, un, laime, — varbūt, bij tik tuvu! . . .

„Tas, kuŗš negrib darīt tad, kad viņš var, nekad nesaņiegs to, ko gribēs.“ Nekad, tāpēc nevajaga atlikt uz nākošo dienu to, ko var padarīt šodien. Atcerēsimies šeit arī pazīstamo krievu dzeju: („Zavtra, zavtra, ne sevodņa, tak leņivci govoŗat.“) Nevajaga aizmirst, ka nākošā diena jau gaida ar citiem uzdevumiem. Pienākumi sajauksies, ienesīs darba gaitā neskaidrību, paviršību un apnikumu. Vajag tāpēc iepriekš sastādīt nākošās dienas plānu un tā aprēķināt, lai laikā pieceltos un laikā izpildītu savus uzdevumus.

Ļoti ieteicāms paturēt arvien prātā raksturīgo amerikāņu izteicienu, ka „laiks ir nauda“ („Time is money“). Mums jāsaka, ka laiks ir vairāk kā nauda. Un sevišķi dārgs lai ir laiks jaunībā. Jaunība ir dzīves rīts, kad viss vēl tik skaidrs, viegls un svaigs. Tāpēc nevajag šo jauko jaunību saīsināt ar vēlu celšanos. Viņa jau

tā aiziet no mums „nemanoti, negaidoti“. Fiziska miega pārmērība veicina arī garīgu miegainību. Katra diena tādēļ lai būtu priekš mums kā atsevišķa, dārgi vērtējama maza dzīve, kuŗa jāiekārto tā, lai par viņu, vismaz, būtu laba atmiņa.

V.

Drošsirdība, nekaunība, bailība un kautrība.

Laime bēg no bailīgā. Bailes, var teikt, ir visfatālākais laimes ienaidnieks, saka Mantegazza. „Jo kas baidās, tas trīc un viņa pulss nestrādā kārtīgi. Bailīgam jācīnās ne tikvien ar tiem grūtumiem, kuŗi faktiski viņa priekšā, bet arī ar i e d o m ā t ā m, neesošām grūtībām, kuŗas viņš labprātīgi sev uzliek.“

Bailes ne tikai nodrošina cilvēku pret dažādām briesmām, bet atņem viņa beidzamos spēkus, ar kuŗiem viņš daudz maz varētu vēl cīnīties. Bailīgs ir arī pārspīlēti uzmanīgs, caur ko bieži viņš savu laimi samaitā. Ja tādām cilvēkam kādreiz pēc ilgiem laikiem arī uzsmaida laime, tad viņš paliek p a r d a u d z u z m a n ī g s un ilgi netic, vai tik tā varētu būt patiesība, un vai tik tur neslēpjas kāda viltība!.. Un kāmēr cilvēks tā šaubās, laime jau sen gabalā . . . Tāpēc nenoguliet, ņemiet laimi tad, kad tā pie jums steidzas, jo aizgājusi, tā atpakaļ negriežas.

Tas pats jāsaka par k a u t r ī b u, kuŗa it sevišķi raksturīga latvju tautai, kā pretstats bramanīgai lielībai un uzņēmībai. Cilvēki ir iebaidīti no tiem, kuŗi kaut ko (pa lielākai daļai tikai ārēji) piesavinājušies, vai iemācījušies drusku vairāk par otru. Sevišķi nomāc vienkāršo latvju garu dažādu svešu ārēju formu e t i k e t e s, s m a l k a t o ņ a u. c. mācības, kuŗu nezināšana dara daudzus, citādi pieklājīgus, cilvēkus nepamatoti kautrīgus. Tā nav nekāda ārkārtēja smalkuma pazīme un ir viegli uzņemama, bet ar to daži, droši var teikt, tukši cilvēki, sabiedrībā bieži terorizē vienkāršas

dabas cilvēkus. Ar minētām „zināšanām“, gandrīz kā ar vienīgām, tie cenšas spīdēt, un sevi izcelt. Nevajag nekad aizmirst, ka akli pakaļdarināti žesti vietā un nevietā ir mulķīgi un bieži padara cilvēku smieklīgu.

Kautrība atstāj sliktu iespaidu arī uz sekmīgu mācīšanos, sevišķi to var attiecināt uz valodām. Tas, kuŗš labāki prot, visādi cenšas izzobot otru un liekulīgi brīnās, ka pēdējais vēl tik slikti to pārvaldot. — Ar to cilvēks atturas no atklātas praktizēšanās un, saprotams, netiek uz priekšu.

„Zināma kautrība nav slihta, bet ja tā iet tik tālu, kā cilvēks baidas sacīt to, ko domā, tad viņš drīzi vien baidīsies arī domāt, ko vēlēšies.“ Apziņas drošsirdība ir vairāk nekā fiziska bravūra. Ja kāds izsauc aiz mulķības, vai lielības otru uz divkauju, tad šis otrs, garīgas drošsirdības trūkuma dēļ, negrib ierādīt citiem, ka viņš ir glēvulis, kaut gan sirdī viņš citādi domās, un viņam nebūtu nekādas vajadzības riskēt savu dzīvību kaut kādām mulķa kaprizēm, atstājot bieži ģimeni un savus pienākumus liktenim. Var teikt, ka taisni viņam trūcis vīrišķības minēto aicinājumu noraidīt. „Tāpat arī meitene nevar pateikt „nē“, ja ģimenē attiecīga „partija“ vienprātīgi atzīta par spīdošu, un bieži cieš visu gaŗo dzīvi“. Šis ļaunums iet dažreiz no paaudzes uz paaudzi. Nav labi tāpēc, ka cilvēks paradīs visam piekrist pret savu gribu, pie kam daži var pat vēl līdzī jokot un smaidīt kādai mulķībai.

Jūs bieži esat novērojuši, ja atnāk kāds viesis, cik tomēr mājnīeki mīl sev un viņam melot, taisa priecīgu seju un izrāda, ka ir laimīgi to redzēt un piebilst vēl, lai biežāki apciemo, kaut gan sēž kā uz adatām, lai tikai ātrāk viesis taisītos pa durvīm.

Seneka saka, ka drošsirdība bez saprātības un apdomības ir tikai viens no bailības veidiem, kas atnes vairāk slihta, nekā laba.

„Tikai vētrā parādās jūrnieka māksla, tikai uz kara lauka var novērot karavīra dūšību, bet ikdieniškā dzīvē īstu drošsirdību redzam tikai grūtos pārbaudījuma brī-

ž o s.“ Drošsirdība ir tā, kas var pateikt draugam, kas pie viņa ir slikts un pateikt ienaidniekam, kas pie viņa ir labs. Drošsirdība parādās tad, kad jāaizstāv patiesība, kad jāuzstājās pret netaisnību, kas kādam nodarīta, vienalga draugam, vai pretiniekam, un arī tad, ja visi ir pret viņu, un kad personīgi tas būtu neizdevīgi. Cits viss ir ārēja lielība.

Kad nav ienaidnieka un kad mēs uzbrūkam vēja dzirnavām, kad mēs daudzam krēslus, vai arī kad saucam „Ozianna“ tam, kam jau visi piekrīt, un ja no tā atlec mums kāds labums un protekcija, tad tā nav drošsirdība.

Īsta gar drošsirdība spēj uzstāties pret ikvienu kārdinājumu. Bet gūt vieglus panākumus caur nepiedzīvojušās jaunātnes viegli sakarsināmiem instinktiem un taisīt troksni, rībināt tukšas bungas, — tas ir ne tikai drošsirdīgi, bet smieklīgi un zemi.

„Ari zivij ir viegli peldēt pa straumi.“ Drošsirdīgs cilvēks neizlietos pretinieka neizdevīgās pozīcijas, nesītis guļošo, netaisīs aizmugurisku spriedumu par cilvēku, kuŗa apstākļi viņam neļauj dot atbildi, savus paskaidrojumus un aizstāvēties.

Bieži vien drošsirdību sajauc ar bezkaunību. „Nekautnīgs cilvēks ir tāds, kuŗš darbojas uz labu laimi, bez apdomāšanās, bez takta, bez aprēķina, bez atbildības par sava darba sekām.“ Tāds cilvēks maz ko bēdā, vai viņa neapdomātās rīcības dēļ necietīs arī citi, kā arī viņa paša cieņa. Ja viņš drusku pazīs kādu augstāku personu, kuŗai katra minute iedalīta vērtīgam darbam, viņš nekautrēsies pie tā aiziet un stundām ņems to aizkavēt un daudz netrūkst, ka beigās vēl tas aizņemsies. Uz šo pazīšanos viņš atsauksies katrā vārda galā.

Reti kur bērniem ieaudzina gara drosmi, vīrišķību, goda un takta sajūtu. Tam būtu daudz augstāka vērtība priekš bērna likteņa, nekā mācīt pavirši bungot klavieres, franču valodu un smalkas manieres.

Zināma drošsirdība izteicas arī, ja cilvēks prot bez aizspriedumiem nostādīt sevi cienījamā normalā attiecībā ar apkārtni un citām tautībām. Mūsu dienās sevišķi šai jau-

tājumā novērota ļoti nekorekta pilsoņu izturēšanās. Te varētu daudz ko teikt, bet es apmierināšos ar aizrādījumu, ka ja mēs ķeramies pie rupji fiziskiem līdzekļiem, lai apkarotu citu tautību materialos panākumus, tad tas ir pierādījums, ka mūsu garīgie spēki un spējas tiek pastrīpoti, kā v ā j ā k i, un ka citas izejas vairs nav, kā atdabūt pozīcijas, kā vienīgi ar rungu rokā. Tā ir augstākā mērā tautu kompromitējoša un neatbildīga rīcība. Vienīgais, kas te darams, — mainīt savu rīcības veidu un mācīties no tiem pašiem cittautiešiem, un ar enerģisku rīcību konkurēt ar saviem pretiniekiem, kas pie visām priekšrocībām nav grūti panākams. Ārkārtēja nelaipnība ir pirmā, kas nelauj gūt panākumus.

Nebūtu slikti arī, ja vienā valstī dzīvojošas tautības ar kulturēlu iecietību iepazītos savstarpēji ar otras kulturēlām vērtībām, un lai neviens nedarītu otram to, ko pats pie citiem nosoda. Šopenhauers saka, ka parasti par otru cilvēku spriež pēc viņa profesijas vai tautības, un nekad nepainteresējas, kāds viņš, kā cilvēks un kādi iemesli izsaukuši viņa rīcību? — Latvietis gan saka: „Neskaties vīru no cepures“, bet reti kāds seko šai zīmīgai domai. Tāpēc drošsirdīgi būtu arī atturēties no nicinošas izturēšanās un piezīmēm par veselu cilvēku grupu, šķiru, vai pat tautu. Cilvēkiem jau tik pat, kā ieaudzināts: „Žīds?“ — ah! . . . — nosist! „Zocialists?“ — pār pa Zilupi! „Niedrists?“ — pakārt! u. t. t. Tā mēs tāļu netiksim. Tāda pavirša izturēšanās tīši vairo mūsu zemītes ienaidniekus un neapmierinātos, un attīsta netaisnības un patvarības un dod dibinātus iemeslus arī citiem rīkoties tāpat patvarīgi. Šāda rīcība pierādītu caur un caur mūsu nespēku, ka mēs atzīstam cita garīgo pārākumu, no ka mums bailes, un ka mēs citādi galā ar viņiem netiekam, kā vienīgi ar fizisku spēku. Šādu rīcību aizstāvēšana dibināta uz tīri materialas skaudības pamata un pamudina mūs visām neveiksmēm meklēt vainu visur citur, tikai ne mūsos pašos, tā tad nelauj mums attīstīties, sacensties un aiziet citiem priekšā. Latvju tautai ir diezgan daudz garīgas

enerģijas, kuŗa varētu izpausties, ja nelūgti „nacionalisti“ šo iespējamību nelaupītu.

Vispāri nekad nevajag laupīt cilvēkam cienību, kaut arī visi uztātos pret viņu, tikai tamdēļ vien, ka viņš pieder pie grupas, kas pašuzturas cīņas kaislībās izkliegtā par nicināmu. Pierādiet visur savu likumības un tiesisko sajūtu, pašcieņu un taktu, tad arī jūs neapšaubāmi cienīs; novērojot citu pānākumus ar aukstām asinīm, mācāties no tām un cenšaties darīt ne sliktāk un jūs uzvarēsiet.

Bet nemēģinat arī pārāk apstrīdēt citu domas. „Ja jūs gribētu apgāzt visas aplamības, tad variet dzīvot līdz Metzuala vecumam un tomēr jūs nenobeigsiet ar tiem.“ Vērojiet cilvēku vairāk pēc viņa jautājuma nekā pēc atbildes.

Reskins saka, ka uz 100 runātājiem ir 1 domātājs un uz 1000 domātājiem viens laba darba darītājs. Tāpēc jūs varat gan strīdū noklausīties, bet nevajag iemaisīties.“ Nevajag arī par katru nieku apvainoties, citādi jūs būsiat arvien nožēlojamā, bezpalīdzības stāvoklī.

„Bet ja nu tomēr kāds ir strīdū ierauts un ja tur uznāk viņam dusmas, tad nevajag pārsteigties un vajag sevi savaldīt, ja ne citādi, tad pirms tu dūsmās kādu vārdu saki — izskaiti līdz 10, — ja lielas dusmas, — līdz 100.“ — „Ja kāds aiz muļķības vai kulturas trūkuma atsūta tev kodīgu izaicinošu vēstuli, atliec atbildi līdz rītam, — vis varbūt, ka tā paliks neaizsūtīta, jo tu atradīsi, mierīgā prātā pārdomājot, šo personu par pārāk mazcienīgu, lai ielaistos ar viņu polemikā. Dūsmās cilvēks arvien pārsteidzas. Un nekas tā negrauž un nesaīsina dzīvi, kā dūsmu un skaudības tārps. Dūsmas maitā arī asinis un rada dažādas slimības. Tā tad pašsavaldīšanās arī viens no lielākiem labklājības ieročiem. Ari S a l a m a n s savā gudrības grāmatā saka: „Valdīt savu mēli ir daudz labāk, nekā iekarot pilsētas.“ — Dūsmas vislabāk pārvarēt pašā sākumā. „Skaitiet tās dienas, kad jūs neesat dūsmojušies, apzinīgi izvairīdamies no tām, un jūs drīz vien ievērosiet, ka esiet vispirms nedēļā, tad mēnesī, beidzot gadā, arvien mazāk reizes dūsmojušies.“

VI.

Patstāvība un nepatstāvība.

Jābūt drošsirdīgam ari, lai vienmēr būtu tāds, kāds ir, bet nevis būt cita cilvēka atbalsij, — t. i. drošsirdība ir ari patstāvība. Tas sevišķi jāpatur prātā, kad citi netaisnīgi jums uzbrūk, un jūs aprunā. „Uz viņiem jāskatās dažreiz kā uz sētas pūdeļiem, kuri, ja viņiem kāds garām paiet, rej, vienkārši savas suņa dabas dēļ.“ Par tādām lietām nevajag daudz rūpēties.

Cilvēks redz parasti otra cilvēka ārējo dabu, bet neredz un nerūpējas iesktīties tavos iekšējos pārdzīvojumos un tavas darbības iemeslos. Pilnīgi saprast otra cilvēka rīcību var vienīgi radnieciskā, līdz rezonēt spējīga dvēsele. Dažreiz cilvēki otram uzbrūk, lai novērstu no saviem ļauniem darbiem un sliktām īpašībām ļaužu uzmanību.

Bet kā ari par jums nerunātu, jūs palieciat taču tāds pats, kāds esiet, ne labāks, ne sliktāks. „Nevar jau ari prasīt, lai visi par mums būtu apmierināti. Un tāpēc nevajag nekad lieki izpatikt citiem.“ Tas attālina no laimes un traucē labklājības sajūtu un beidzot, cilvēku noved tik tālu, ka katru savu darbu viņi vērtē no tā, ko teiks par to ļaudis. — Viņi, šie ļaudis, nekā nevar teikt, jo teicēji varbūt ir pa lielākai daļai cilvēki, kuri desmit reizes sliktāki, nekā tu pats.

Cilvēka nepatstāvība var palikt kādreiz pat komiska. Jūs būsiet daudzkārt novērojuši, kā ja kāds, tāpat atpūtas dēļ, nostājas pie tilta margām un laiciņu raugās ūdenī, — varbūt tur kāds zvejo un, varbūt, tur nekā nav, — tad nepaies ilgi, kad ap viņu salasīsies vesels bars ļaužu un ari kaut ko meklēs ievērojamu ūdenī, un ja kāds tad pacels galvu uz augšu vērodams, kāds sagaidams laiks, tad visi kā viens, ari pacels savas acis uz augšu pētīdami; vai tur nav ieraugams kāds sevišķs noslēpums... Šeit nepatstāvības iemesli slēpjas pa daļai ari cilvēka tukšā ziņkārībā.

Nepatstāvība ļoti lielā mērā kaitē cilvēka laimei un lab-

klājībai. Noteikti jāizsargās k o p ē t un izmēģināt cita laimi. Katram cilvēkam ir savas individualās īpašības, spējas un iekšējās vērtības, tikai saskaņā ar kuŗām var būvēt savu labklājību un meklēt piemērotu darbu. Viens un tas pats apstākļis, kas vienam var nest laimi, otram var atnest nelaimi.

Pēdējo var ņemt arī plašākā masštabā un teikt, ka tas, kas velk un sekmējas vienai partijai, vienai tautai, nederēs un bojās labo zituaciju citur, kur tam nav nedz dabiska pamata, nedz vēstures. Tas pats ir ar stādu. Kur viņam ir īsta zeme, tur viņš augs, attīstīsies, kur tās nav, un tas tiek mākslīgi audzināts, — viņš nelaiž dziļākas saknes un pie mazākiem ārējiem traucējumiem iznikst, izput.

Tāpēc sūroties par likteni jēl kādā gadījumā nevietā. Taisni otrādi, vajadzētu tīši nostādīt cilvēku grūtā stāvoklī, lai viņš pats saviem spēkiem meklētu izeju un nepalastos uz citiem. Tad viņš arī atradīs sevī tādus spēkus, kuŗus viņš vecāku lutināšanā un onkuļu aizbildniecībā nebij pamanījis. Amerikāņu miljardieri pēdējā laikā saviem dēliem nedod nekādus līdzekļus, ar ko uzsākt dzīvi, gribēdami, lai tie izcīna paši pirmās grūtības, atrod sevī apslēptos spēkus un pašķir ceļu dzīvē savai laimei, kuŗu neviens un nekāda bagātība nevar dot.

Un patiesi, desmitkārt lielāks būs ikviena cilvēka dzīves prieks un spars, ja viņš būs atradis sevī kādu vērtību (un šīs īpatnējās vērtības ir ikvienam cilvēkam). Viņš tās turēs kā dārgakmeņus un neizšķaidīs, kā bez pūlēm rastos miljonus. Tas, galvenais panākums pie visa būs tas, ka viņi nebūs citiem par nastu, viņam nebūs jāiet apkārt klanīdamies un glaimojot, kā citkārt, kad viņu redzēja labāk ejot nekā nākot.

Amerikā vispāri cilvēki no sākuma jūtas, kā izlikti uz ielas. Un no katras sejas, kuŗa steigā paiet garām, pretīm dveš saltais izteiciens: „Helf your self“ (palīdzies pats sev un negaidi no citiem palīdzības). Un viņi patiešām sāk sev

palīdzēt, pārvar savu glēvulību un ceļas ne dienām, bet stundām. Un caur katru šādu sevis atrašanu, vairojas tautas bagātība. Saprotams, tādu uzņēmību cilvēkā jārada jau no bērnības, pieradinot to pie patstāvīga darba, lai viņš nebūtu, kā saka, „stumjams un grūzams“, vai arī cita cilvēka akla kopija.

Uz visnoteiktāko skolās jāizskauž burta kalšana. Tā ir visa ļaunuma sakne. Citam skolotājam jau gaužam patīk, ja kāds savu uzdevumu nober kā pupas. Tas ir slikts, pat ļauns piemērs citiem un liktenīgs, katras nelaimes un neveiksmes sākums. Cilvēkam drīkst uzdot tik daudz un tādu darbu, ko atļauj viņa attīstība un uztvere. Viss cits, kā lieki ieņemta barība, netik vien kā nebaros, bet traucēs kārtīgu organu darbošanos.

Ar patstāvību mēs mazinam savu atkarību no apkārtnes un dabas spēkiem. Vienīgi ar saprātu uzņemtās zināšanas dod mums iespējamību būt dabas un zemes valdniekiem, kaut arī visniecīgākā lietā, kuŗu pēc vajadzības mēs varam izlietot savām vajadzībām un pašaizsardzībai. Turpretīm patstāvības un uzņēmības trūkums bieži noved cilvēku nožēlojamā bezpalīdzības stāvoklī un galīgā postā.

VII.

K a i s l ī b a s u n p ā r m ē r ī b a s.

(Apreibināšanās un aizmiršanās.)

Cilvēka miesa un gars prasa vienmērīgu saskaņotu attīstību. Katram no tiem ir savas prasības, kuŗas jāapmierina. Bet šīs prasības jāapmierina ar izlasi un saprātu. Ja vispāri kāds dabas jaukums, vai dāvana var dot cilvēkam patīkamu baudas sajūtu un pārdzīvojumus, tad tas var notikt vienīgi pie to s a m ē r ī g a s lietošanas, pie savu iegribu savaldīšanas, citādi vislabākās, visvajadzīgākās lietas var tapt pretīgas. Un ja vēl sākas svaidīšana no vienas pārmērības uz otru — tad cilvēks iznīcina visu, kas varētu viņu iepriecināt, un, lai nesajustu savu tukšumu tam, beidzot, jānododas dažādām k a i s l ī b ā m.

Pie pārmērībām un kaislībām var pieskaitīt: pārmērīgu ēšanu, apreibināšanos ar dažādiem narkotiskiem līdzekļiem (alkoholu, nikotīnu, kokainu, opiju u. c.), kāršu spēles (nau-
das kaislība), tikumisko paviršību, pārmērīgu un vienpusīgu nodošanos sportam un izpriecām u. c.

„Pārmērības nāk klusi un pamazām, soli pa solītim, un kad viņas uzliek pirmās saites, tās ir tik vieglas, ka mēs tās nemanam.“

Jau no seniem laikiem pazīstami dzīves pārmērības izvirtuši cilvēki. To bijis diezgan Bābelē, Romā u. citur, un netrūkst arī mūsu dienās . . .

Pārmērīgi ēdot un nesātīgi domājot tikai par ēdieniem, cilvēks ātri vien zaudē savu cilvēcīgo seju, tuvodamies bezrūpīgai lopu dzīvei. Lieli izēdeji ir palikuši par dzīves tiptiem un nes sava rīcības brāļa, Romas Lukullas, vārdu. — Tādi par ēdienu vien domā.

Neaprobežots ēdiens nomāc garu, kuŗš aizmirsts, nīkuļo un sirgst. Gara augstākās tieksmes un vēlēšanās izsīkst miesiskās domās. Pārēšanās laupa cilvēkam gaišus uzskatus un gremdē gribu jēlā miegainībā.

Tāpat vajag atturēties no tukšām izēšanās viesībām, kas notrulina katru enerģiju un atņem dārgo laiku. Daži iet atkal prētējā pārmērībā un dienām un nedēļām badinājas, vai, vienkārši skopojas. Tomēr, kā fiziski, tā garīgi nav slikti ievest pamazītnēju cilvēka atkarības mazināšanu no materiālās barības, kuŗa mūsu dzīvē bieži ir galvenais rūpju avots. Šeit labi būtu sekot ļoti pārdomātam vācu teicienam: „Kad ēdiens vislabāk sāk garšot, tad liec karoti nost.“

Otra, daudz smagāka un bīstamāka, pārmērība ir mākslīga apreibināšanās, kas nāk, vai nu no sliktas pārmērīgas baudu kāres, vai arī no vēlēšanās nogremdēt sirds sāpes glāzītē un aizmirsties. Baudas kāre nāk no tukšas dzīves, no bezdarbības, jo neaizņemtās smadzenēs rodas visādas mocošas vēlēšanās un cilvēki ar drudzainu kāri

meklē stiprus kairinājumus, lai nesajustu garlaicību. „Aizmirsties šādā pasaulē cilvēks nedrīkst nekad.“ Cilvēkam dzīvē vienmēr jātura acis vaļā. Bet ja tev ir sirdssāpes, tad vajag būt arī iemeslam, kurš katrā ziņā jānovērš. Aizmirstoties to novērst nevar, bet caur nervu bojāšanu var pamazām zaudēt gribas spēku darbošanos, garīgas spējas ierūsē un pavisam sastingst. Japaņu reliģija uzskata alkoholu par lielāko cilvēces ienaidnieku, kurš atnesot 6 nelaiemes: nabadzību, garīga spēka vājināšanu, kaunu, cieņas zaudēšanu, ķildas un slimības.

„Alkohols bojā sirdi, nervus, vājina atmiņu un viņu ilgstoši lietojot cilvēka idejām iestājas regress.“ Alkohols ne vienreiz vien ir pilnīgi izpostījis ģimenes laimi un novedis pie slepkavībām un pašnāvībām. Dzērājs vispāri maz var līdzēt dzīves attīstībā un viņam nevar uzticēt nevienu atbildīgu darbu: un sevišķi viņi nedrīkst nedz audzināt, nedz vadīt jaunatnes dzīvi.

„Viens dzērājs izmaksā bieži valstij vairāk, kā 10 naagi. Bieži alkoholiķi meklē aizmirstanos arī noziedzībās. Dzērāji bieži zaudē dvēseles līdzsvaru, aukstasinīgu spriedumu, paliek rupji un ir īsti iegribu vergi.“ Čaur sliktu audzināšanu šai sērgai par upuri krīt arī mūsu inteliģence. Šis ļaunums tiktālu pat nonācis, ka bieži dzērājs izsmej nedzērāju un pēdējais, juzdamies sakaunināts un lai nenoturētu to par „memmes dēliņu“, dzer līdz. Vajadzētu būt taisni otrādi.

Uz tukša cilvēka izsmieklu nevajag griezt vērību. — Lai tikai atmināmes *Demostenu*, vienu no lielākiem senātnes dzīves vadoņiem; viņš nebij nekad lietojis alkoholu, un tāpēc iesaukts par „ūdens dzērāju“. Bet mēs zinām, ka šis ūdens dzērājs bij sasniedzis visaugstāko slavu, kādu izsmalcinātā Helladā vispāri varēja sasniegt — *tautas zelta vainagu*.

Ari *Šekspīrs* bij teicis: „Kaut gan izskatos vecs, tomēr esmu spirts un dzīves priecīgs, tāpēc, ka nekad nesmu savām asinīm piemaisījis karstus reibinošus dzērienus“. Un arī mēs, latvieši, līdzīgi varam būt lepni uz mūsu

lieliem censoņiem Olavu un Valdemaru, kuŗi alkoholā redzēja netikvien personīgu, bet visas tautas postu. (Būtu vēlams stundās audzēkņiem likt citēt attiecīgas vietas no Olava un Valdemāra rakstiem.)

„Dzeršana noved pie bezrūpības un dzērājs piespiež citus par sevi rūpēties. Viņš ir sabiedrības nasta, neskaitot nemaz visas ģimenes nelaimes, strīdus, kaušanos, slepkavības un posta pilno dzīvi, kuŗai dzērājs ir nepārtraukta bēda un izputināšana. Bērni tur izaug priekš noziedzībām un nicināšanas.“

Vēl ļaunāku iespaidu dzeršana atstāj uz sievieti. „Zem alkohola iespaيدا sievietē pārvēršas no maiga, atsaucīga un daiļa radījuma, par rupju, nekaunīgu un atbaidošu dzērāju. Šādas sievietes iespaids ir visatbaidošākais.“

Dzērāji savā ziņā ir pašslepkavas un slepkavas nākošām paaudzēm, ko pierāda statistika, uzkrāta žurnālā „Ārsti“ no 1894. g. — Kādas sievietes, Ada Jurke (kuŗa dzim. 1874. g.) pēcnācēji uzzināti līdz 834 loceklim, no kuŗiem 142 staigājuši apkārt kā nabagi, 106 dzimuši ārlaulībā, 64 uzņemti patversmēs, 181 palikušas publiskas meitas, 76 apsūdzēti noziegumos un slepkavībā, vairāki palikuši ārprātīgi un pārējie pazuduši bez vēsts.“

Kas tāpēc grib dzīvot arī priekš nākotnes, priekš citiem, tam rūpīgi jāšargā sevi no alkohola. Tāpēc netiek vien dzērājs, bet arī tas, kuŗš pavedina jaunatni dzert, ir cilvēces un sabiedrības ienaidnieks. Jāpriecājas, par alkohola aprobežojumiem Latvijā, kas tomēr vēl nelīdzinājas attiecīgam stāvoklim Amerikā, kur praktiskā ģimenes dzīve vispāri sasniegusi pasaulē augstāko labklājību. Ņemot vērā lielo alkohola postu, vajag cerēt, ka kādreiz dzērājiem aizliegs apprecēties un pārmērīga nodošanās alkoholam būs par pietiekošu iemeslu laulības šķiršanai. Slikti nebūtu, savā starpā runājot, ja tādiem atņemtu arī vēlēšanu tiesības.

Gr. L. Tolstojs ir uzrakstījis nelielu stāstiņu: „Kāpēc cilvēki apreibinājas?“ — ar kuŗu derētu iepazīties.

Kaislības vispāri ņemot ir pārāk liela miesas vēlēšanos apmierināšana uz garīgās atīstības rēķina. Tas pats, ko teicām par alkoholu, jāsaka par citu narkotisku līdzekļu lietošanu, opija smēķēšanu un kokaina šņaukšanu, vienkāršas tabakas smēķēšanu, stipras kafijas un tējas lietošanu u. t. t., kas viss nav vairāk nekā cits, kā mākslīga, notrulinātas domas un gribas kairināšana un tukša dzīves laika kavēšana, vai vienkāršs ieradums, bez kuŗa cilvēks, ja viņš pie tā pieradis, jūtas vientulis, nelaimīgs un neapmierināts.

Daži cilvēki labāk dienu neēd, nekā iztiek, piem., bez pīpošanas; sevišķi jaunekļi viens otru pārtrumpo un izsmēķē dažreiz līdz 50 un vairāk papirosu dienā! —

Bet netik vien ar ienemtiem līdzekļiem var kairināt un apreibināties. Kaislīga nodošanās kāršu spēlei, ballēm un sportam, cilvēku padara slimīgi vienpusīgu un sašaurina viņa domu un dzīves aploku. Kaislības apmiglo prātus un cilvēks pēc pārdzīvotām kaislībām jūtas kā saplosīts, pēc iekšēja negaisa. Cilvēkā nepaliek nekā vairs īsta; visas viņa funkcijas tiek radītas mākslīgi. Cits, piem., nemaz nevar būt jautrs un runīgs skaidrā prātā, bet top tāds un viņa mēle raisās, ja tas ieskatās glāzītē. Saprotams, ka tad ne viņš, bet, kā saka, „šņabis runā“.

Ari balles, savā ziņā, ir azarts un kaislība un augstākā mērā sevis mākslošana, citu un sevis mānīšana. „Laiks, kuŗu zaudē pie sagatavošanās uz ballēm, dažādu apģērbu aušība, bezmiega naktis, putekļu sarīšanās, sasvišana, kakla katari, nogurums otrā dienā, un dažreiz veselu nedēļu, pārmetumi, mīlas intrigas, apatija, gaŗlaicība u. t. t. — attālina cilvēku no gribas izpildīt savus pienākumus, kā arī tīša veselības bojāšana.“ Tāpēc sevišķi vēl nenorūdītiem skolniekiem nekur un nekad nebūtu ieteicāms palikt vēlāk, kā līdz 12—1 naktī, un arī tikai retākos gadījumos.

„Ar to nav teikts, ka dejas un vispāri izprieca būtu jānoraida.“ Veselīga, nevainīga, nemākslota izprieca bez sevišķiem nolūkiem vienkāršos, apģērbos, kad var justies pilnīgi brīvs, — ir spēcinoša, nenomocoša. Pati deja ir jau no

senātnes pazīstama, kā viens no visveselīgākiem miesas vingrinājumiem.

„Šī patīkāmā, ar mēru lietotā baudas sajūta pāriet arī uz garu un to spirdzina. Varētu teikt pat, ka nav citu izpriecu, kuŗa būtu pievilcīgāka un daiļāka, kā tur, kur jaunības straujums izteicas daiļās, bet tikai daiļās kustībās.“ Bet ja šīs kustības sajauc ar neestetiskiem žestiem un zemiem nolūkiem, tad viņi zaudē savu pievilcību un svaiģumu. Deju labā īpašība ir arī tā, ka viņas attura jaunātni no neatmodināmas piedzeršanās un kāršu spēles. „Vienīgi dzīves satura trūkums var piesiet jaunu cilvēku piesmēķētā kāršu istabā“, kur ar mantkārīgām, asiņu pieplūdušām acīm cilvēks zaudē savu pievilcību. „Ar kārtīm nevajag pārāk steigties. Tā lai ir vairāk vecāku cilvēku „privilēģija“, kuŗi savu mūžu diezgan strādājuši un norūpējušies, kad šī spēle arī nav tik zemi kaislīga, bet viņai vairāk sporta nokrāsa. Gan pienāks katram šie klusie dzīves vakari un būs jāapmaina vecie...“

Bet jaunībai lai ir citas izpriecas; dejas, dziesmas, kustības, slidošana, peldēšana, ekskursijas u. t. t. — Jaunība ātri paiet. Tāpēc baudiet jaunības sirsnīgi dēkainos priekus brīvi un nemāksloti. Dzīvībai, vispusīgām kustībām, ir liels spēks, — viņas ir labs aizsargs pret daudzām slimībām, tuklību, mazasinību, nervozitāti“ u. t. t. Bet, saprotams, fiziskam spēkam nav jābūt pārsvarā pār garīgo. Viņam jābūt pat pilnīgi padotam garīga spēka kontrolei un tāpēc pilnīga, vai pārāk speciala nodošanās vienam sportam kaitīgi atsaucas uz cilvēka garīgo aploku.

Pie mums vēl vispāri maz nopietni strādāts, lai radītu latvju tautas dabai piemērotus miesas vingrinājumus un kustības. Visu, kas nāk no ārzemēm, parasti pārņem bez kritikas, bez sijāšanas.

No visām sporta izpriecām visneestetiskākais un mūsu tautas garam visnepiemērotākais, bez šaubām, ir t. s. „boks“, kuŗš noteikti jānoraida. Vispāri valdībai ar sa-

prātīgiem rīkojumiem jānāk šai kaitīgai patvaļai palīgā. — Nekas nav darīts, lai radītu īpatnēju laivju sporta attīstīšanos. Sveši elementi, kuri iznīcina nacionālās domas un kulturas izpaušanos, kas nav dabiski izauguši zem mūsu zilajām debesīm, nevar laist arī dziļas saknes mūsu zemītē. Saprotams, daudz kas ir pieņemams, bet tikai tad, ja arī pašu zemē ir kāds patstāvīgs pamats.

VIII.

Izlutināšana un norūdīšana.

Ir veca patiesība, ka labi audzināts, nabadzīgs bērns var palikt bagāts caur darbu, bet izlutināts bagātnieks agri vai vēlu krīt nabadzībā. Mēs par daudz rūpējamies par prāta attīstību, bet mazāk par krietna rakstura audzināšanu, mazāk sagatavojam cilvēku dzīves darbam. Saprotams, „nevajag aprakt cilvēku vienā noslēgtā profesijā, jo tur parasti viņš apglabā savu cilvēka seju“ un tāpēc nepieciešama arī viņa vispusēja iepazīšanās ar pārējo dzīvi, saskaņā ar viņa tieksmēm.

Par to visu jau esam runājuši, bet šeit gribēju atsevišķi apstāties pie vecāku un bērnu attiecībām.

Uz katra soļa dzīvē mēs novērojam, ka mātes pašuzpurēšanos bērnu labā, pēdējie neizprot un neprot pienācīgi novērtēt un cienīt, caur ko nodara labai mātei lielu netaisnību un sāpes.

„Cilvēku raksturs pa lielāku daļu izveidojas zem to iespaida, kā vadībā tie atrodās un nekur tomēr cilvēks nevar gūt tik daudz enerģijas priekš dzīves, kā mājās, mīlotu tuvinieku vidū.“

Tāpēc arī Spensers saka, kā viena laba māte ir simts skolotāju vērsts.

„Tur, kur ir ļautra, gudra sieviete, tās māja var pārvērsties par mīlu siltu stūrīti, pilnu prieka, laimes un visa laba. Turpretim vāja rakstura māte, kuŗa savas pavēles dod steigā un tūlīn atkal atceļ tās un kuŗa pastāvīgi draudē bēr-

nam ar visādiem bubuļiem un žagariem, sit kāju pie grīdas un rāda dusmīgu seju, bet reti kad izpilda savus draudus, — „kuŗa pret vienu un to pašu pārkāpumu šodien izturas stingri, rītā to neievēros, skatoties pēc gara stāvokļa, — tāda māte sagatavo sev un bērnam daudz bēdas un nelai- mes.“

Bieži novērots, ka vecāki uzsāk ar bērniem pat strīdus. Tāda bērna prātiņā valda pilnīgs haoss un nav jābrīnās, ka agrāki vecāki mācīja bērnus, tagad bērni māca vecākus. Bēr- nus nevajag tik daudz, varbūt, sodīt, un vēl mazāk, tiem drau- dēt, bet redzami apgaismot viņa nedarba ļaunās, nepievil- cīgās puses. Visvairāk bērnu uzskatus samaitā vecāku ne- saticības postošie piemēri: mājas skandali, strīdi par naudu, drēbēm, izpriečām, mājas nekārtība un netīrība dod bērnam visļaunākos ierosinājumus.

„Ja tādām bērnam jautātu par kādu no viņa izdarītu nedarbu: — „Kā tu to drīkstēji!“ — Tad, ja viņš varētu at- bildēt, viņš teiktu: „Es to esmu novērojis pie tevis, tēv!“ — Tāpat arī daudzu vecāku tukša lepnība kaitē bērnam līdz kapa malai.“ Tā tad, ja gribam lai bērni būtu laimīgi, vis- pirms jādod tiem l a b a p r i e k š z ī m e.

Bet vislielākā bērna nelaime, — kā to spilgti tēlojis Nei- ķens stāstiņā „Bāris“, — ir viņa izlutināšanās. Par šo jau- tājumu, pa daļai, jau rakstīju nodaļā par patstāvību. Šeit vēl dažas piezīmes.

Dzīve visā visumā arī nav tik viegli iekarojama, kā tas dažreiz izliekas. Bērns, kuŗš nav sagatavots (nav norūdīts, nav no bērnības pie grūtumiem pieradināts) un pasargāts no mātes no visām rūpēm, izaug bez pacietības un bez i z t u - r ī b a s. Viņš par daudz dziļi ņems pie sirds pirmās ne- veiksmes, pirmo vilšanos asumu, un jau agri uznāks tam dzī- ves apnikums un sāks domāt par pašnāvību. Bet mēs zi- nām, ka dzīvei nav žēlastības, un no viņas nav ko gaidīt kāda izņēmuma.

Turpretīm norūdītam un dzīvei sagatavotam, p i r m ā n e l a i m e n e n ā k n e g a i d ī t a. Kā jau teicu, „dvē-

seles miers nepastāv iekš tam, lai bēdas un grūtības nepazītu, bet iekš tam, lai mācētu un būtu spējīgs nelaimi pānest.“ Nav jau arī nemaz tik šausmīgi. Dzīve pēc savas dabas cilvēku vairāk baida nekā tam uzbrūk. ✓

Izlutināts bērns dzīvē nekad nav laimīgs un apmierināts. „Ari statistika rāda, ka vislielākais procents prātu zaudējušo, ir vienīgi bērni — luteklīši. Bērņībā viņiem nebija nekādu šķēršļu viņu iegribām.“

Tur irst arī bērna raksturs, kur viņa paklausību grib panākt caur pielabināšanos, caur mānīšanu, un caur atpirkšanos no sava pienākuma pret audzināšanu ar saldumiem, vai atvēlējumiem. Lai labāk bērns desmitkārt izraudās, bet šis bērna asaras ar laiku izveidosies par lielu spēku — piemēroties dzīves darbam un grūtībām. ✓

Vienīgi paša piedzīvojumi ir tā rūgtā, bet istā dzīves skola. Atceros, ka maziņš būdams, tiku no citiem puikām sasists, un kad es nācu pie mātes un gribēju lai mani žēlo un puikas sabaļ, — es par lielu brīnumu un par lielu svētību dabūju pierienu. Tas nozīmēja tik daudz, ka es vairs negāju tur, kur nevajadzēja.

Tur, kur dzīves ceļš tiek izcīnīts patstāvīgi ar paša spēkiem, ar paša galvu, tur viņam ir drošāks pamats. Visādi mantojumi un protekcijas pieradina cilvēku cerēt un gaidīt uz citu palīdzību un kad tās nav, tad viņš arī pagalam nevarīgs. ✓

IX.

Draudzība.

Dzīvē ir grūti vienam cīnīties. Tāpēc ikviens sev izmeklē tuvākus domu biedrus, kuriem viņš uztic savus nodomus un vēlēšanās un dažreiz pat savas vajības. Tas ir nepieciešami. Vajadzīgs, lai cilvēki nenošlēgtos, lai to garīgā dzīve savstarpēji plūstu, ritētu un pastāvīgi saņemtu jaunus iespaidus. Mēs zinām arī, ka dalīti prieki ir divkārtīgi prieki un dalītas bēdas ir pusbēdas. ✓

Tāpēc jāuzmeklē radnieciskas dvēseles ar kuŗām var noslēgt tuvākas saites — ko mēs nosaucam par draudzību.

Vairāku cilvēku noslēgšanās draudzībā neapdraud citus, ja viņiem nav kopēja ļauna nolūka, bet viņu mērķis ir savu īpašību savstarpēja izkopšana un papildināšana. Pilnīgi uzticāms draugs ir reta manta un lielākā laime, ko cilvēks vien var vēlēties.

Bet, kā pazīt šai raibā mudžeklī īstu draugu?

Seneka saka, ka labi laiki dod draugus, bet slikti tos pārbauda. T. i. jums jānovēro, vai draugs paliks pie jums arī tad, kad viņam jūs neko nevarēsiet dot, kad viņam neizdevīgi būs palikt par jūsu draugu un aizstāvi.

Īsts draugs priecājas par sava drauga panākumiem, it kā tie būtu viņa paša ieguvumi. Slikts draugs, turpretim, — apskaudīs. Slikts draugs nekad neteiks tev to, ko citi par tevi labu sacījuši, bet steigsies, vai pirmais, atstātīt visos sīkumos to, ko par tevi pretinieki sliktu teikuši vai rakstījuši. Viņi nemēģinās tev klātneesot ar sirdi un dvēseli tevi aizstāvēt un uzbrukumus tev, atspēkot, un ja viņš to kādreiz arī darītu, tad to viņš uzskatīs kā sevišķu pakalpojumu, ar ko pastāvīgi tev būs jārēķinājas. „Nekad neaizmirsti arī, ka tas cilvēks, kuŗš sniedz tev ļaunas ziņas par citiem, nomelnos arī tevi citu priekšā.“ Cicerons saka, ka bieži, kad mēs pārkam zirgu, vai suni, tad sevišķi rūpīgi to apskatām, bet kad izvēlamies draugu, kas ir daudz svarīgāks, un no kuŗa izvēles nāk daudz laba un ļauna, mēs bieži vien uzticāmies aklam gadījumam, un parasti par draugu uzskatām jau to, kas strādā vienu un to pašu darbu, dzīvo vienā mājā, vai vienu reizi braucis ar mums vilcienā kopējā kupejā, nemaz nenojaušot, kādu nodomu slēpj sevī viņa lielā laipnība un pakalpība.

Īstu draugu var pilnīgi pazīt vienīgi nelaimē. Ari amerikāņi saka: „Kad tu smeļies, tad ar tevi smeļas visa pasaule, bet kad tu raudi, tad tu raudi viens pats.“ Un tā tas arī ir patiesībā.

No skaudīgiem draugiem negaidi nedz taisnības, nedz

atzīšanas, nedz labvēlības. Izšķirošos brīžos viņi tevi pametīs liktenim un kopā ar taviem pretiniekiem tevi izsmies.

Te neviļus nāk prātā fabula par lāci un diviem „draugiem“. — Divi draugi pastaigājušies pa mežu; te piepeši parādījies lācis. Viens no draugiem paspējis noslēpties, bet otram, kurš bijis lācim tuvāk, nav bijusi iespējamība izbēgt. No bailēm viņš nokritis zemē. Lācis, domādams, ka viņš ir beigts, apostījis to un aizgājis. Tad otrs „draugs“ izlīdis no paslēptuves, piegājis klāt savam draugam un nezinādams ko teikt, jautājis: „Ko lācis tev tur čukstēja pie auss?“ Uz to draugs atbildējis: „Viņš teica, ka nekad lai es neielaižoties ar tādiem draugiem, kuŗi draugu, nelaimē pamet liktenim.“ Ir arī latviešiem zīmīgs izteiciens: „Pie pilnas bļodas draugu daudz“, kas ļoti labi raksturo neīstos draugus.

Tas pats sakāms arī par tādiem pašiem „laulātiem draugiem“, kuŗi ir saticīgi un daudz maz laipni tikai tik ilgi, kamēr tu vari apmierināt viņa vajadzības, un arī tad cita, sveša priekšā, kuŗam nav nekādu pienākumu, un kuŗš, varbūt, ir neģēlis, viņi parādīs tādu laipnību un labvēlību, kādu tu nekad nebūsi priekš sevis ievērojis.

Slikti draugi arvien pārspīlēs tavas kļūdas un izkļiegs tās „inkògnito“ pa visu pasauli, bet par taviem labiem darbiem tie noklusēs.

Tāpēc pirmš cilvēks iet plašajā pasaulē, jāņem līdz arī saprātīga uzmanība.

Labas draudzības lielākie ienaidnieki ir

skaudība un mantkārība.

Skaudība ir viena no visšausmīgākām, vislielākām ļaunuma un nelaimes saknēm. Pie šīs cilvēku vājības izskaušanas jāķeras klāt visiem līdzekļiem un visiem spēkiem, jo no viņas atkarājas arī vēl daudz citu ļaunu īpašību, — atriebība, šaursirdība, mantkārība u. t. t. Ja cilvēce kādreiz būs no šīs nepanesamās nastas atsvabināta, tad tā nebūs tāļu vairs no savas labklājības krastiem.

Līdz ar skaudības izskaušanu ļoti jā rūpējas par pa-

stāvības, uzticības izjūtas audzināšanu cilvēkā, jo nepastāvībā un neuzticībā ielikts darbs un domas, ir kā kāršu namiņš, kas sakrīt pie pirmā satrīcinājuma.

Ļoti spilgts skaudības un mantkārības ļauno seku piemērs ir pazīstamais stāstiņš par trim blēžiem, kuri bij (saprotais mantkārības dēļ) aplaupījuši kādu tirgotāju. — Divi no viņiem savrūp norunāja trešo nogalināt, lai nebūtu iegūtā manta jādalā starp trim. Lai labāki savu nodomu pārrunātu šie divi aizsūtīja trešo uz tuvējo sādžu pēc ēdiena. Ari trešam, aiz mantkārības ienāca prātā pārējos divus nonāvēt un viņš piemaisīja līdzatnestiem ēdieniem ģifti. Tiklīdz viņš atgriezās, tūlī pārējie divi izpildīja savu ļauno nodomu. Bet nepagāja ilgs laiks, kad ari uz viņiem iedarbojās ēdienā piemaisītā ģifts un tā — neviens no viņiem nedabūja varmācīgi iegūto mantu izlietot! Un tā tas ir ari visur tur, kur cilvēki seko zināmam skaudības teicienam: „Lai nav ne tev, ne man!“ —

X.

Pesimisms un optimisms.

(Laime un nelaime).

Jau no seniem laikiem pastāv mācības un uzskati par pesimismu un optimismu. Ir ari bijuši un tagad ir katrai no viņām vesela rinda priekšstāvju. Pie pesimistiem mināmi Šopenhauers, Voltērs, Bairons un ari mūsu dzejnieks Poruks. „Pie optimistiem Homers, Šekspirs, Luters, Leonardo da Vinči, Mikelandželo, Rafaels, Galilejs, Bekons, Ņutons, Mantegazza“ u. c. Nav šīs grāmatas nolūks apstāties pie šo jautājumu teoretiskās puses, kā pasaules uzskatu mācībām (ar ko tomēr īsumā būtu jāiepazīstina audzēkņi), tādēļ piegriezīsimies viņiem vienīgi no dzīves redzes viedokļa un novērojumiem.

Vispāri jāsaka, kā īsti laimīgu cilvēku pasaulē tikpat kā nav, kas raksturīgi izteikts pasakā par slimo ķēniņu. Kāds ķēniņš bijis neārstējami slims. Gudrajiem teikuši, ka vienīgā iespējamība izveseļoties būtu uzvilkt laimīga cilvēka

kreklu. No sākuma jautājums licies viegli atrisināms, bet, beidzot, izrādījies, ka visā valstī nav neviena laimīgā, Kad tomēr viens tāds, kā brīnums, ticis atrasts, tad visiem par lielu pārsteigumu un bēdām izrādījies, ka šim laimīgajam nav bijis vajadzīgā krekla!

Ir cilvēki, kuŗi nelaimīgi par katru likteņa rotaļāšanos, kuŗi nav apmierināti ne ar kādiem apstākļiem. Kamēr viņš vēl bērns, viņš grib būt liels, kad viņš iet skolā, viņš negrib mācīties, kad viņš ir liels, tad atkal grib būt bērns („dzīves rats par daudz to krata?“) u. t. t., nekur viņš neatrod laimes, visur viņš redz tikai sliktās puses. Bet tas galvenais ir tas, ka katru atsevišķu neveiksmi viņš tūlīņ vispārina.

Ja viņš nokavē vilcienu, nenoliek pārbaudījumu, vai vienkārši iekāpj citā tramvajā, viņš tūlīņ sevi slimīgi suģestē, ka nekas viņam neveicas, galvenais viņš uzsver vārdu nekās neveicas, — uzskatīdams sevi kā galīgi dzīvei nederīgu.

Viņš sirdās par katru sīkumu un vienīgais viņa prieks ir redzēt arī otru cilvēku nelaimīgu. Ir arī daudz vēl sīkāku iemeslu par ko cilvēki sūrojas, kuŗus visus šeit nevar uzskaitīt.

Uz tādām nelaimēm, protāms, mēs nevaram nopietni raudzīties. Neviens necenšas še meklēt īstos neapmierinātības un nelaiemes cēloņus. „Ja cilvēki savā stūrgalvībā netieptos iegūt taisni to, kas viņiem neveicas, bet izmēģinātu savu laimi citur, tad ātri vien viņi mainītu savus uzskatus.“ Vispāri jāsaka, ka lielākā daļa cilvēku ir glēvākie radījumi pasaulē. —

Paskatāties, kā rosīgi darbojas skudras, bites un citi mazāki radījumi, no kuŗiem var daudz kā mācīties. Iemetiet maziņu kaķīti ūdenī, — ievērosiet, kā viņš ķepurojas, bet dibenā viņš neies. Mēs turpretīm pie pirmās neveiksmes nolaižam rokas un galvu.

Dzīvojot kopā ar citiem, šādi dzīves činksti arī tos padara nelaimīgus ...

Nemot vērā to svarīgo apstākli, ka cilvēks pie laba gara stāvokļa var daudzkārt labāk un vairāk padarīt, ir vairāk dzīves priecīgs, veselīgs, kas nāk par labu vispārējai un viņa paša labklājībai, — ikviena godīga pilsoņa pienākums ir nākt šiem gribas slimiem palīgā pacelt viņu dzīves prieku, palīdzēt uzmeklēt to vērtības, uzrādīt viņu spējām piemērotu darbu un parādīt viņiem ārpus notikumu sliktām pusēm, arī pasaules neizmērojamus jaukumus un bagātības, kauču tie tos ieraudzītu caur savām asarām un ja tiem būtu jāšķīras no iekārotiem sīkumiem.

„Vispirms cilvēkiem jānāk pie pārliecības, ka laime nav tur, kur viņi to meklē savā aklībā. Viņa neatrodas un nekad nav atradusies fiziskā spēkā, — jo milži nav bijuši laimīgi. Viņa neatrodas arī bagātībā. Krēz s un citi pasaules zelta valdnieki nav bijuši ar dzīvi apmierināti. Par naudu, bez šaubām, var dabūt tikdaudz smaidu, ka var palikt nelabi, par viņu var iemantot puļa piekrišanu, ziedošus dārzus, pilis, ēdienu un dzērienu pārpilnību, nopirkt sirdsapziņu, materiālo taisnību, . . . bet jūs nevarat dabūt par viņu neviena saules stariņa drūmā dienā“, neviena apmierinoša glāsta slimai sirdij, nedz dzīves prieka, nedz veselības, nedz dzīvības. Nauda, pa lielākai daļai, attura cilvēkus no savu iekšējo vērtību meklēšanas. „Tāpēc nevajag dzīvot kā garīgi nabaģiem, lai tiektos pēc miljoniem.“

„Laime neatrodās arī varā un slavā. Konsuļi, prezidenti, valdnieki nav bijuši nevienas dienas īsti laimīgi. Neaprobežotas varas nesēji Nerons, Sardanapals u. c. raudājuši, plēsuši sev matus un bezmiega naktis pavadījuši uztrauktā nomodā un nopūtās.“

„Laime ir mūs pašos, īstenā gara brīvībā“, gara patstāvībā, garīgu vērtību meklēšanā un atrašanās, kad esam brīvi no sīkām dzīves rūpēm, bažām un maziskām bailēm. Laime atrodas cilvēka pilnīgā pašsavaldīšanās, kad mēs apzinīgi pārdzīvojam un netraucēti baudam kultūras ieguvumus caur zināma apzinīga darba resp. pienākuma izpildīšanas.

Leime ir arī pieticībā, kad ar niecīgiem līdzekļiem va-

ram nodrošināt sev neatkarīgu dzīvi. Vispāri mūsu dzīves šaurais aploks lielā mērā ir mūsu personības atspoguļojums.

Ja mūsu uzskati par dzīvi ir paciloši, ja mēs jūtam dziļu godbijību pret visu brīnišķi radīto pasauli, tad arī mēs tur atradīsim savu vēlēšanos pakāpenisku piepildīšanos, tad arī mūsu dzīve būs pilna cerību un garīgas līgsmības. „Bet ja mēs, turpretīm, uz dzīvi raudzīsimies, kā uz līdzekli mūsu materialistisko, bieži zemisko prasību apmierinātāju, tad, saprotams, viņa mums izlikšies pilna pastāvīgu rūpju un slimīgu ciešanu.“

Ir taisni nepieciešāmi, ka prieki mainas ar bēdām. Tas pavairo tikai laimes un prieka vērtību. Optimisti ir laimīgākie cilvēki, jo prot visur atrast labās puses. Šo cilvēku laimīgais starojums silda arī citus, nomierina viņu bēdas un apgaismo to norūpējušos prātus.

Dzīves priecīgiem cilvēkiem visur labi, viņi prot un grib pārvarēt ikvienu šķērslī, nekad nepadodas izmisumam, nekad nezaudē galvu, kad nāk neveiksme. Un kad viņi nokrīt, viņi to uzskata par savu kļūdu sekām, mierīgi, bez lādēšanas, ceļas augšā un sāk darbu no jauna ar lielāku apdomību. „Kad viņi ko pazaudē, viņi meklē, kamēr atrod. Kad viņiem neizdodas, tie dubulto spēkus.“ Nekāds nogurums tos nevar nospīest un viņi var daudz padarīt. Bet tad, kad spēki sāk gurt, vajag atcerēties dzīves gaišos brīžus un viņos smelties jaunus spēkus (priekš tam jau viņi patiesībā arī ir).

Katrs lai no mums, beidzot, saprot, ka zemes dzīve ir priekš cilvēkiem iekārtota un ka tur vajag būt visam, kas var glābt cilvēku no jebkādas nelaiemes un pazušanas.

Dzīves priecīgi cilvēki visur ienes dzīvību un atspirdzinājumu un ar savu smaidu un mierīgu objektīvu apstākļu apsvēršanu tie izklīdina apkārt sabiezēto atmosferu un mēs redzam, ka tad arī otra sirds uzsmaida kā saulīte no lietus nomāktā dienā.

Tāpēc esiet par visu priecīgi, arī par nelaimi. Pie labas gribas jūs visur atradīsiet priekš sevis ko vērtīgu, ieprie-

cinošu. „Prieks ir kā nebeidzāma dziesma bez vārdiem un priecīgs cilvēks nekad nepaliek un nejūtas vecs“; — tā tad optimisms garantē arī sen meklēto mūžīgo jaunību! Neesat saīguši — tam nav nopietna iemesla un ar to, tā kā tā nekā nevar panākt.

Jāatzīmē, ka arī cilvēces lielie gari, pa lielākai daļai bijuši jautras dabas, neskatoties, ka tiem toreiz dzīvē ne visai labi veicies.

Ir arī cilvēki, kuŗi principā vispār netic laimei zemes virsū. Tie ir cilvēki ar galejības uzskatiem, kuŗi zem pašhipnoza iespaida, un, var teikt, ar pārspīlētām nenormalām prasībām uz dzīvi, bez mazākās pacietības, aizmirst, ka paši un dzīve ir pastāvīgā attīstības stāvoklī. Viņi netic, ne sev, ne citiem, ne Dievam, nedz visai pasaulei.

„Viņus nevar uzskatīt kā personības ar vadošām idejām, jo nedz viņus var izprast, nedz arī viņi var kādam līdzēt, tapēc ka paši maldas nevisai tuvu patiesībai.“

Sevišķi stingri pret pesimismu uzstājas Mantegazza, kuŗš saka, ka vispirms radikāli jāiznīcina sabiedrībā tie novecojušie uzskati, ka cilvēks nevar būt laimīgs. Šāds apgalvojums pēc viņa domām ir viens no aplamākiem, visiznīcinošākiem cilvēka maldiem, kuŗus tas izgudrojis mazdūšībā, ciešanu brīžos.

Šo slimību — neticēšanu uz cilvēces laimi, jāārstē caur labu un saprātīgu audzināšanu. „Lai ir nolādēts pesimisms, izsaucas Mantegazza, kuŗš ik mirkli bezcerībā vaid un nopūšas par dzīves rūgtumiem un kuŗš baida cilvēku ar viņa bezmērķa eksistēšanu!“

Laime nav utopija, bet, kaut grūti, tomēr caur pacietību un vīrišķību ikvienam sasniedzāma. Laime nav objektīva, viena pāri visiem esoša, iemantojāma lieta. Viņa ir individuāla un izjūtāma saskaņā ar katra īpatnējo raksturu. Viņa ir kā ceļojoša balva, kuŗa dodas turp, kur cilvēks ir atradis savu uzdevumu un spēkus un gribu šo uzdevumu veikt. Laime ir kā silta rīta vēsma, kuŗa nāk no

nezināmas vietas, glaužas gar mūsu vaigiem, iepriecina, stiprina mūs un aiziet nenotveramā, nezināmā virzienā . . .

Tā tad, ja mēs gribam būt laimīgi un piedzīvojot laimīgas vecuma dienas, tad biežāki mums jādomā, jārunā, jādara labas lietas, jāatturas no neglītiem vārdiem un darbiem, biežāki jābūt labvēlīgiem pret citiem, nevajag raudāt, kad citi to redz, vajag piedot citu kļūdas, priecāties par ikviena laimi un labu darbu, savdīt vesi dzīves sarežģījumu brīžos, „lai izteiktais vārds arvien saskanētu ar mūsu vēlēšanām; jāizsargājas no pārmērībām, jātaupa spēki, veselība, pastāvīgi jābūt jautram un jāpacel arī citu cilvēku dzīves prieks; vajag censties visu savu māju un apkārtni darīt laimīgu un izsargāties no visa, kas varētu to saģiftēt.“

Ķīnieši saka, — „Vajag censties slaucīt sniegu no sava slieģņa, un lieki nenorūpēties par sārnu uz kaimiņa jumta.“ Tas nozīmē, ka cilvēks ir nelaimīgs arī tāpēc, ka par daudz rūpējas par citu kļūdām, bet nemaz, gandrīz, par savējām . . .

Sava mērķa sasniegšanai cilvēkam jābūt enerģiskam, uzņēmīgam un neatlaidīgam — **līdz galam**. Mēs zinām, ka arī piliens, krizdams pēc piliena nepārtraukti, var pāršķlīst akmeņi. — Pie katra darba arvien ir drusku jāpiespiežas. Tāpēc ir atzīts, ka — labs sākums ir jau puse no darba, bet vislabākais sākums bez beigām nenozīmē neko“, jo tikai beigas vaināgo visu darbu. Tāpēc iesāktu darbu vajag katrā ziņā pabeigt. „Turpretīm, caur nenoteiktību cilvēks pats uzcel sev mūrus, pret kuriem sasit savu galvu.“ Katrai lietai ir sava pieeja. Kaut arī pēc vairākkārtīgām neveiksmēm un smagiem sitieniem — nevajag atlaist rokas, bet līdz beidzamajai iespējamībai sīkstī pie uzstādītā mērķa turēties — dzīve, beidzot, padosies, jo viņa jau tā iekārtota, — priekš mums, — viņas valdniekiem; — dzīve prasa no mums tikai zināmu enerģisku uzstāšanos, un tikai tādā veidā viņa arī atver savus mantas kambarus.

XI.

Bailes no nāves un pašnāvība.

Daudzu cilvēku dzīvi nospiež mocošās domas par nāvi. Šis jautājums pats par sevi plašs un patstāvīgs, ka to īsumā grūti aplūkot. Kaut gan dzīvība ir viena no augstākām cilvēces dāvanām, tomēr, tā kā cilvēks bieži to uzskata par dārgāko, pasaulē, gribētos šeit citēt mazu stāstiņu.

Kāds putniņš ticis sašauts un nokritis baltajās smiltīs. Karstās asinis, līdz ar mazo dzīvībiņu, lēni, mazā straumītē, atstājušas mirstošo putniņu. Nāves bailēs viņš saucis kādu burvi, lai tā dāvātu dzīvību, apsolīdams burvei par to atdot visu, ko vien viņa vēlēšies, saprotams, izņemot dzīvību.

Kad putniņš bijis atkal spirts un vesels un jautri čivinājis un sveicis uzlēcošo sauli, atnākusi burve, lai putniņš izpildītu savu solījumu. Burve prasījusi putniņam viņa spārnus! — Putns — bez spārnjiem! — Tā ir lielākā traģedija, kādu var iedomāties! Un aplusa putniņa jautrā dziesma, — galviņu nokāris, tas klusi teica: „Nem manu dzīvību!“ —

Šis stāstiņš norāda uz to, ka dzīvība kaut gan ir ļoti dārga, tomēr nav visdārgākā pasaulē, un ir lietas, — kā pienākums, patiesība, brīvība un daudz citu dzīves dārgaakmeņu, kuriem daudz augstāka vērtība.

„Kāds domātājs saka, ka arī visas svarīgākās cilvēka kaislības iet pāri nāvei. — Atriebība gavilē uzvaras gājienā pret nāvi, mīlestība to pat nicina, bet bēdas pašas iet tai pretī.“ —

Vai mēs dzīvojam dienu, gadu, simts vai tūkstoš gadus, tas ir vienlīdz daudz, un vienalga, kad mūžība atsauc mūs, savus zemes delegatus. Bet šeit var piezīmēt tikai vienu: „nevienam no mums nav ko būties no nāves, kurš darījis visu, kas viņa spēkos, lai citus darītu laimīgus un kaut cik rūpējies, lai cilvēku starpā nodibinātos miers.“ Tāpēc, ja cilvēks prot cienīt savu dzīvību un nebaidās no nāves, viņš sasniedzis visaugstāko. —

... Ja mums nav nekāda iemesla baidīties no nāves, tad vēl mazāk iemeslu mums ir to vēlēties. Visvairāk nelaimīgo nāves meklētāju ir taisni dzīves sākumā — jaunībā, kad cilvēks uzdužas uz pirmām grūtībām un domā, ka nevar ar viņām tikt galā (sliktas audzināšanas dēļ!), — taisni tad, kad vajadzētu būt laimes pārpilnībai.

Tas, kurš apzinīgi ņem sev dzīvību (kurā tam nepieder), jel kādā gadījumā, — rīkojas netaisnīgi pret visiem, kas viņu izaudzinājuši, kas viņā ielikuši savas pūles un cerības. ✓

„Ļoti maldās pašslepkava, kurš domā, ka viņam pieder pilnīgas tiesības iznīcināt savu dzīvību. Viņš to nav sev devis. Tā pieder citiem, kā arī visai sabiedrībai. Viņa dzīvībā ir uzticētas daudz vērtību, kurās viņš nav centies uzmeklēt, kurās viņam jāglabā priekš citiem, kā švešī pašums.“

„Pašslepkavu vienmēr var uzlūkot, kā tādu, kurš nav nomaksājis savu pienākumu, savu parādu.“

Bez tam dzīve tik īsa, mēs vienreiz šeit dzīvojam ar mums nezināmu uzdevumu, kurā mums ir iespējamība sagatavoties uz augstāku, labāku dzīvi. Katra nākošā stunda, pat nākošā minute, var atnest mūsu noskumušam garam jaunu dzīves saturu, jaunu prieku. (Ja, piem., Šekspira Romeo būtu par dažām minūtēm novilcinājis savu pašnāvību, mēs zinām, ka tad abi iemīlējušies savu laimi būtu sasnieguši.)

Dzīves nevarīgiem pamazām pilnīgi atrofējas gribas spēki un viņi tiek no citiem izmantoti. Nelaimīgo bezizejas stāvoklim reti kad sabiedrība iet palīgā, bet bieži pat, savā ziņā, priecājas, ka var kaut ko sensacionelu citiem pastāstīt, vai uzrakstīt. ✓

Tāpēc audziniet laikus savu raksturu, lai jums nebūtu jāatsakās no vienas, jūsu, brīnišķīgākās mantas — dzīvības, caur kuru jums ne vienu reizi vien būs iespējamība grozīt vēl savus dzīves apstākļus.

XII.

Mīlestība un mūžība.

Realā pasaule un idealā pasaule... cik tālu tās viena no otras! — „Tomēr cik labi būtu, ja cilvēks varētu vienā no tām strādāt un otrā dzīvot!“ ...

Mīlestība ir tā parādība, kuŗa apvieno šīs divas pasaules, ja vien cilvēks ir pietiekoši priekš tā izveidojies. Labprāt apstāšos kādreiz tuvāki pie šīs bagātās, svarīgās un interesantās, dzīves vainagotās, parādības, kāda ir mīlestība.

Ir gan tiesa, ka realā dzīve, ar kuŗu mēs esam saistīti sava uzdevuma un eksistences dēļ, ir mums tuva — un cik lielu uzmanību mēs viņai piegremam, tik lielā mērā no tā arī atkarājas mūsu realā labklājība un baudam dzīves ērtības.

Tamdēļ daudzi atmet ar roku visai idealai lietai un uzskata praktisko dzīvi par visu, kas vien cilvēku varētu interesēt, un ārpus kuŗas priekš viņa nav nekā vairs, kas varētu to saistīt. Katrs mirklis tādiem ir pašmērķis, kuŗiem nav nekādu saskaņu nedz ar bijušo, nedz nākošo.

Saprotams, ka viņiem dzīve arī dod to visu, pēc kā tie cenšas: ēdienu, dzērienu, izdzīves un baudas pārpilnību un... vairāk nekā! —

Kā rupja materiĶas pika viņi paliek uz dzīvnieciskās pakāpes un tiem nav ne Ķausmas par to, ka var būt vēl kas labāks un pilnīgāks sasniedzāms.

Viņi iedomāĶas, ka viņiem labi garšo, ka tie smeĶas, ka viņi izdevīgi pērk un pārdod u. t. t., bet neizjūt, ka viss tas ir iluzija, kas kādreiz, kā ziepju burbulis pēkšņi izputēs un nepaliks no visa tā nekā, kā no izsapņota sapņa...

Ja nu mēs nostājamies ārpus šādas dzīves, tad mūsos ceļas ĶautāĶjums, kamdēļ mums Ķādara labs, kamdēļ mums un visai dzīvei Ķāaattistās, Ķāprogresē un priekš kā mums vispārīgi vajadzĶgs dzīvot, ja šai dzīvei nav nekādas tālākas nozĶmes? —

Ja mēs, turpretĶm, uzskatam mūsu realo dzīvi kā pāreju uz augstāku, idealāku dzīvi, un darām visu priekš tā,

ko varam, — tad vienīgi kļūst saprotāma viņas attīstības nozīme, tad vienīgi attaisnojamas cilvēces ciešanas — pārdzimšanas sāpes, — tad vienīgi ir vajadzība pēc laba un daiļa un uzturams un sekmējams dzīves progress.

Saprātīgs darbs, māksla, zinātne, patiesība, vai cita kāda pilnība cilvēkam nenoliedzāmi nodrošina viņa attīstību. Bet skaistākais ceļš uz dzīves pilnību iet caur mīlestību, — visuvareno mīlestību, kuŗa visu piedod, visu rada, bet no cilvēka sagānīta, ari noārda visu līdz pamatam. Ari šis ceļš ir pilns pašuzpurēšanos un ciešanu.

Mīlestība mājō mūžībā un atnāk pie mums visā savā krāšņumā—idealu pilnajā jaunībā... Atveras mūžības durvis, pa kuŗām mūsu sasmakušajā dzīvē ieplūst svaigas mīlestības vēsmas un jaunavas un jaunekļa dzīvei parādās nepārdzams rožu dārzs un dzīves plašums. Šādā brīdī dzīve mūsu mostošā apziņā pilnīgi pārvēršas un tērpusies svētku drēbēs, krāšņi vizošā gaismā stāv idealizēta mūsu priekšā visā savā pievilcībā...

Kā aizraujoša saskaņa viņa mums stāsta par citu, vēl skaistāku dzīvi, un par to, ka mēs paši varam būt daudz labāki un daiļāki...

Bet tad, ieguldījusi mūs ilgās un vēlēšanās, pamazām un klusi viņa aiziet, pazūd; nodziest krāšņie uguņi, aizveras mūžības vārti un tā atstāj cilvēku nemierīgu un nelaimīgu un piespiež viņu caur dzīves tumsu, caur labiem darbiem meklēt aizgājušo mīlestību.

Mūsu dvēsele tiecas ārā no mūsu miesām, viņa tvīkst un ilgojas un skumst pēc aizgājušās dailes, — bet nepilnības dēļ tai trūkst spēka un tā piespiesta palikt miesas verdzībā... Krāšņie mīlestības ziedi nobirst, dvēselē snieg baltās skumju pārslas un viegli pārklāj nemierīgo sirdi... Ilgas iemieg un mūsu priekšā nostājas visā savā šausmīgumā realā dzīve.

Tomēr klusā sirds kaktiņā glabājas uzņemtais patiesības stariņš. Brīžam tas uzliesmo, dvēsele ietrīcas un acīs

mums pamirdz asaras. Ar jaunu spēku mēs ejam tālāk evolūcijas gaitu, kristalizējam savas domas, savas jūtas, savas vēlēšanās, nogatavojam un pamazām atsvabinājam savu dvēseli no dzīves ērtību smagā balasta un nenogurstoši sūtam savas ilgas meklēt aizgājušo paradīzi. Un tiklīdz mēs pirmos soļus pārvaram, kad arī patiesi paliekam arvien mazāk atkarīgi no dzīves un pat no nāves. Mūsu skats top skaidrāks un mierīgāks, mūsu sirds laimīgāka un ikkatrā solī jūtam ticību un drošu apņemšanos.

Nevajag tikai ļaut sev sastingt, nevajag sevi pārāk cieši saistīt ar dzīves sīkumiem, nevajag ļaut apsūnoties mūsu gribai dzīvnieciskā stādijā . . .

Daudzi šo cīņu tomēr neiztur, pagurst savas nepastāvības un nepacietības dēļ un šādā pusceļā tos sagaida šaubas par aizgājušo daili un tiem paliek žēl pait garām šai dzīvei, to neizbaudot . . .

Mīlestība! . . . tik daudz ir mīlēts, tik daudz ir runāts par to un tomēr tā neapnikst un nebeidzas, kā pati mūžība. Un jo kulturēlāks, jo attīstītāks ir cilvēks, jo daiļāka, jo saistošāka tā viņam parādās. Patīkami par to vien runāt, iemigt viņas stāstos un sastingt tā, kaut mūžīgi tas vilktos. Viņa aicina pie sevis mūsu dvēseli savās dievišķīgās sfērās un savās brīnišķīgās melodijās dod viņai aizmirstību.

Līdz ar mīlestības atmošanos mūsu sirdī, mēs patiesībā tikai sākam dzīvot un dzīvi saprast. Mīlestības apstatorī dabā, muzikā, mākslā un visur, mēs sadzirdam citas skaņas, citas idejas, kuŗas parasti paliek nepieņemamas. Tādos brīžos mēs gribam apkampt visu pasauli, darīt tikai labu un zemes rūpes priekš mums paliek tik niecīgas, mazvērtīgas, sirds tik brīva, tik viegla . . .

Pateicoties vienīgi mīlestībai visā pasaulē tiek uzturēta mūžam nebeidzamā dzīvība . . .

Mīlestība savā zemākā attīstībā parādās arī reālā dzīvē, kā dzīvības uzturēšanas faktors. Šī dabiskās mīlestības nozīme, tiek bieži pārprasta un cilvēces dzimtas atkritumos tā pāriet baudas mīlestībā — kaislībā. Šai

mīlestības uzdzīvē, kuŗa ne tik vien, kā nav estetiska, bet caur kuŗu cilvēkā sadeg īstās mīlestības ilgas uz visiem laikiem, bieži bez kāda iekšēja skaistāka pārdzīvojuma, cilvēka dvēsele sadalās pa daudziem un iznīkst un līdz ar viņu — tautas nākotnes visdārgākā vērtība un lielākā garantija — tikumība un nevainība.

„Ieiedams noslēpumu pilnā baudu labirintā, cilvēks sastop neparedzētas ejas un sāk bezgalīgi viņās klejot, nemaz nedomājot par to, ka atgriešanās no turienes nav.“

„Tāpēc daudzkārt laimīgāki tie, kuŗi šeit nekad neiegriežas, jo līdz ar atmošanos no baudu murgiem, zūd arī viss mākslīgais burvīgums un cilvēka priekšā atveras bezdibens, kuŗam visi ceļi aizkrustoti un nav nevienas izejas.“
Tad seko mežonība un dzīves un sevī izpostīšana... Tā, dvēsele saplosīta, sadalīta pa drumstalai daudzos individos, nespēj vairs individualizēties.

Tāpēc, ja jūs gribiet paturēt sevi veselu un sasniegt pilnību, tad saistieties pēc iespējas viens pie vienas, jo tikai tādā ceļā gandrīz vienīgi iespējams pāriet no dabiskās un ideālo jeb dievišķīgo mīlestību mūžībā.

XIII.

L a b s i r d ī b a.

Ceļš uz jauno dzīvi, ceļš uz laimi un labklājību iet tā tad caur cilvēku augstākām, tīrākām, cēlākām dvēseles īpašībām. Kādi būs cilvēki, tāda būs dzīve. Saprotams, ka viena cilvēka labās īpašības vēl nevar dot vispārēju laimi. Mēs atzīmējam, kā visi atbild par visiem.

Bet šeit nav ko gaidīt: laba priekšzīme un noteikta iniciative var radīt vispārēju prieku un ilgošanos pēc atdzimšanas. Kuŗš gan no mums negribētu piedzīvot labākus laikus, un klusībā neskumst un neilgojas pēc laimes?... Kamēr skola pamazām audzinās laimīgās nākamās ciltis caur raksturu pašanalīzi, mūsu pienākums jau tagad ir iedēstīt ļaužu sirdīs ticību uz šo nākotni un mierināt viņu skumjas...

Un ja tu, cilvēk, nelaimīgais likteņa bērns, savas rūpes, grūtības un savas sāpes, par dzīves cīņā nodarītām ne-taisnībām, — gribi remdēt, tad tu to varēsi atrast augstākā cilvēka intelektuālās darbības izteiksmē — lab-sirdībā.

Labsirdība lai ir ikviena jaunais bauslis. Labsirdība lai ir ikviena vadonis ceļā uz laimi un labklājību. Caur labsirdību cilvēki tiks viens no otra atbalstīti; labsirdība izbeigs savstarpēju iznīcināšanos caur pašuzupurēšanos; labsirdība novērsīs mūsos tos trūkumus, kuŗi neļauj mums būt laimīgiem, jo, jo vairāk jūs citus aplaimosiet un iepriecināsi, jo lielāka būs jūsu pašu laime. Un lai cik nabags cilvēks arī nav, viņam vēl ir daudz kā, ar ko viņš citus var iepriecināt.

Labsirdība dziedinās visas siržu rētas, labsirdība atspirdzinās un dos darba prieku visgrūtākajos dzīves apstākļos, labsirdība izplatīs visapkārt sirdsmieru, apgaismos cilvēka garīgos apvārkšņus un dos cilvēka rīcībā visaugstāko spēku un varu.

Katrs no mums ir redzējis daudz bēdu asaru, — lai Dievs dod turpmāk jums visiem izjust arī to lielo laimi, — redzēt mirdzošas acis, kuŗas pildītas prieka asarām, to cilvēku acis, kuŗus jūs būsiet iepriecinājuši.

Tādēļ lai jūs visus sveic jaunās dzīves, jaunas laimes saules zelta stars

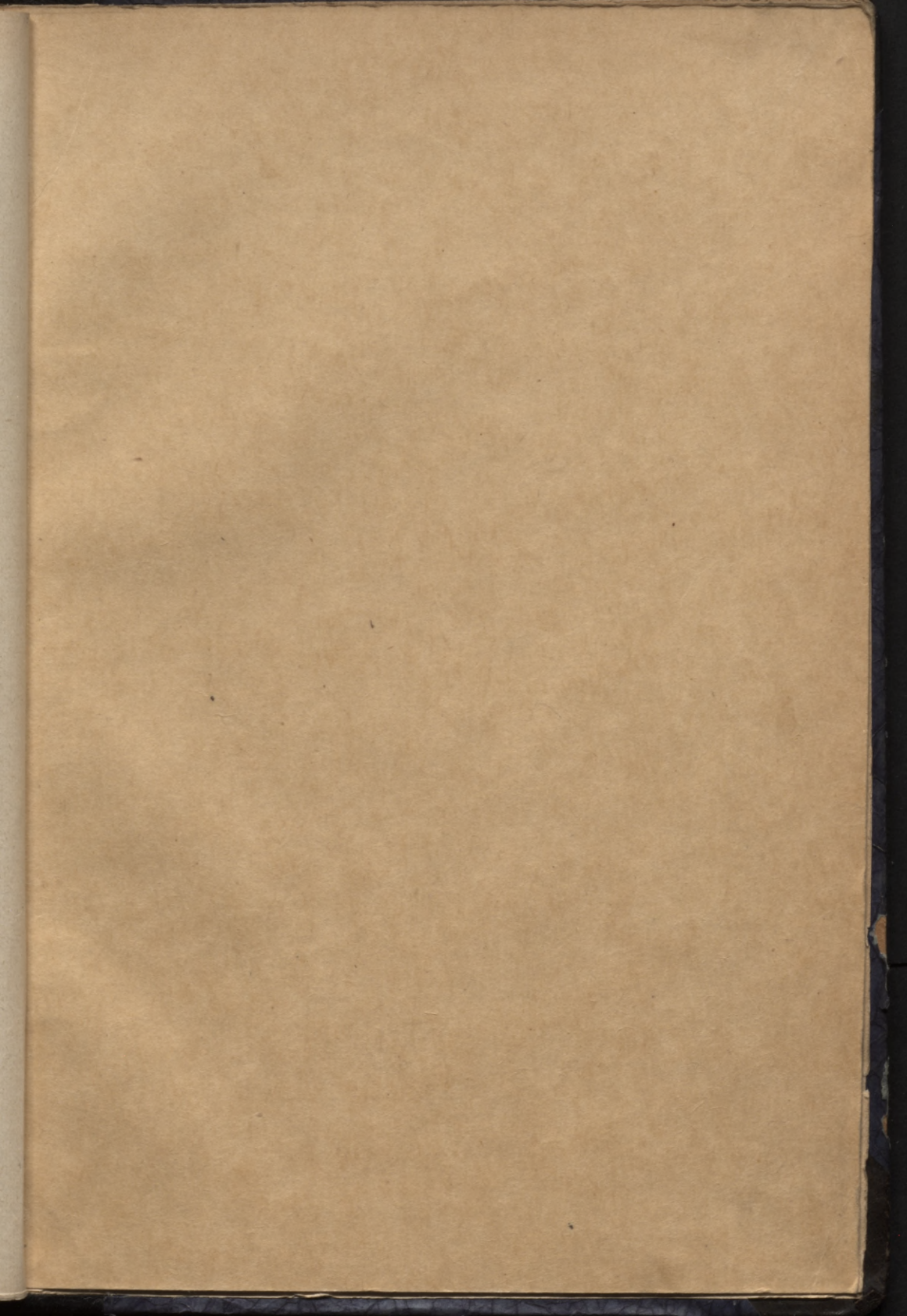
Labsirdība,

kuŗā jūs patiesi atradīsi savu jauno uzdevumu, kas vedīs cilvēku dzīvi uz vispārēju atdzimšanu, atspirgšanu un

labklājību,

vai nemūžam neizklūt no dzīves irracionalās tumsas un ciešanām un atkal gadu tūkstošiem joprojām, kā tas jau tūkstošiem gadu bijis, mocīties un slīgt skaudības un atriebības mūklāja!...

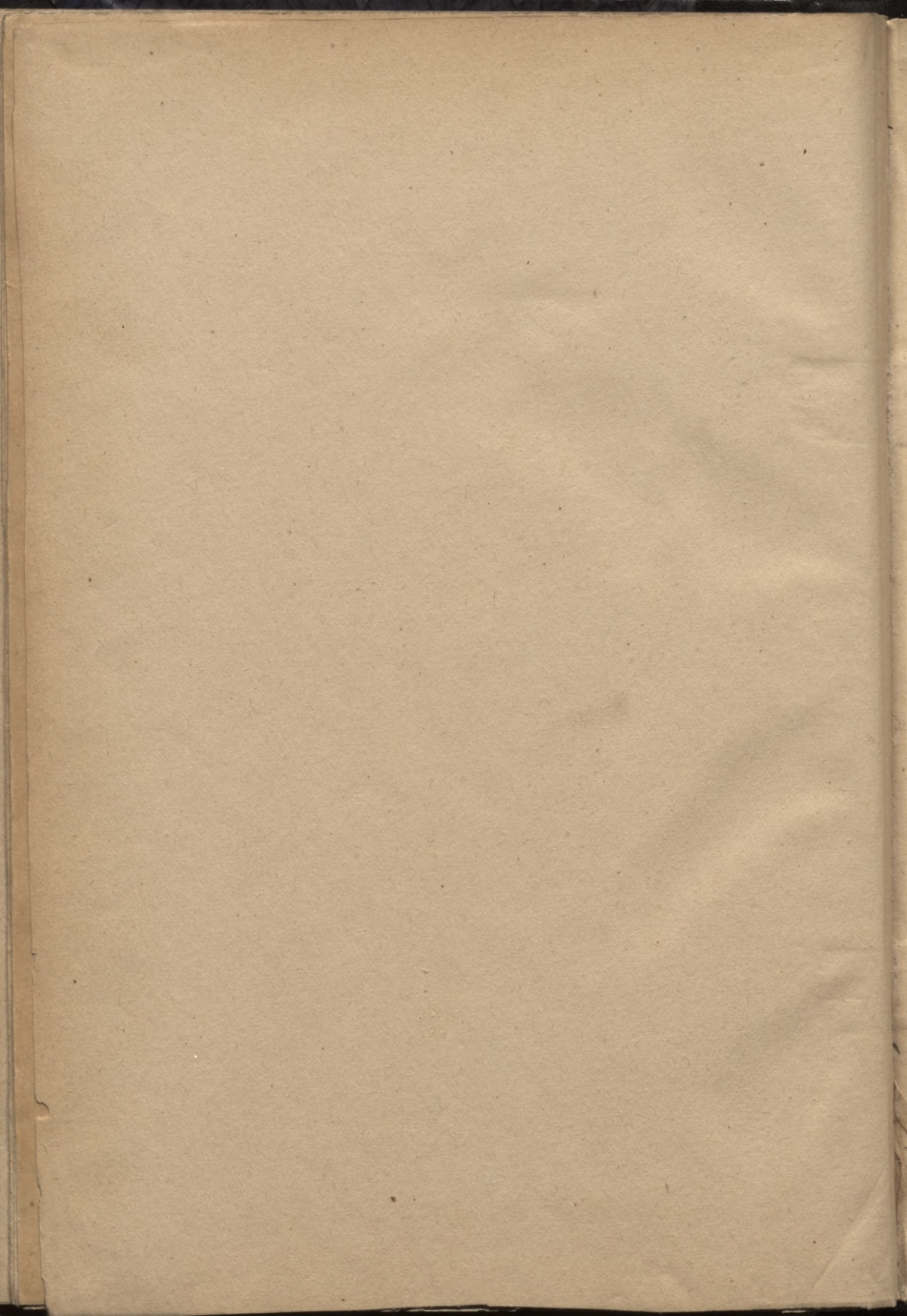

L. 4043

-1.DEC.1925

1. 25. 60. 5.

L2-1

LATVIJAS NACIONĀLA BIBLIOTEKA

0303018779